

PRIRUČNIK ZA PRAKTIČARE NA POLJU PRAVNE POMOĆI NA KOSOVU

SLUČAJEVI IZ UPRAVNOG PRAVA

PRIRUČNIK

Agencija za besplatnu pravnu pomoć
Ministarstvo pravde

Supported By:

May 2023

PRIRUČNIK ZA PRAKTIČARE NA POLJU PRAVNE POMOĆI NA KOSOVU

SLUČAJEVI IZ UPRAVNOG PRAVA

ODRICANJE OD ODGOVORNOSTI

Ovaj priručnik je omogućen uz podršku američkog naroda putem Agencije za međunarodni razvoj Sjedinjenih Država (USAID). Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Agencije za međunarodni razvoj Sjedinjenih Država ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

Sva prava zadržana.

Sadržaj ovog vodiča urađen je od Agencije za besplatnu pravnu pomoć i distribuira se besplatno.

Sadržaj:

1. DEO: UVOD:	6
NAČELA	6
STRANKE	7
NADLEŽNOST	9
UPRAVNI AKT	10
PRAVNO DEJSTVO UPRAVNOG AKTA	12
PONIŠTAVANJE I UKIDANJE UPRAVNOG AKTA	13
PRAVILA UPRAVNOG POSTUPKA	14
POKRETANJE UPRAVNOG POSTUPKA	14
PROCES UPRAVNE ISTRAGE	15
DOKAZI	17
UČEŠĆE STRANKE U POSTUPKU	17
OKONČANJE UPRAVNOG POSTUPKA	19
PRAVILO ĆUTANJA UPRAVE	20
SMRT STRANKE I POVLAĆENJE PREDMETA	21
OBAVEŠTENJA	21
PRAVNI LEKOVI	22
UPRAVNA ŹALBA	22
UPRAVNI PRIGOVOR	23
III DEO: KONCEPTUALNI I PRAKTIĆNI ASPEKTI PRAVIĆNIH SASLUŠANJA I POŠTOVANJE PRAVA NA PRAVIĆNO SUĐENJE U UPRAVNIM POSTUPCIMA	24
SAVETI ZA PRIMAOCE SOCIJALNE POMOĆI NA KOSOVU U VEZI SA PRAVIĆNIM SUĐENJIMA I PRAVOM DA BUDU SASLUŠANI:	29
ZAHTEV ZA PRAVIĆNO SASLUŠANJE/DOKAZNI PAKET ZA KONFERENCIJU I POSEBNO IDENTIFIKOVANA DOKUMENTA	34
IV DEO: RAZUMEVANJE KOSOVSKOG ZAKONA O UPRAVNIM SPOROVIMA (ZAKON BR. 03/L-202) (ZUS)	35
UVOD	35
DEFINICIJE	35
ANALIZA I SMERNICE:	35
1. POKRETANJE UPRAVNOG SPORA (ĆLAN 13.)	35
2. KADA SE NE MOŹE POKRENUĆI UPRAVNI SPOR?	36
3. PRIGOVOR NA KONAĆAN UPRAVNI AKT	37
A. TUŹIOCI U UPRAVNOM SPORU	38
TUŹENI U UPRAVNIM SPOROVIMA (ĆL. 20)	38
B. DRUGE STRANKE U UPRAVNOM SPORU (ĆL. 21)	38
C. TUŹBA I IZVRŠENJE UPRAVNOG AKTA U TOKU POSTUPKA	39
D. NADLEŹNOST I PRAVNI LEK (ĆL. 23)	41
E. VANREDNO PREISPITIVANJE MATERIJALNOG PRAVA ILI POVREDA PROCESNIH ODREDABA	41
F. POSTUPAK PO UPRAVNOM SPORU PO OSNOVU TUŹBE	42
G. PODNOŠENJE TUŹBE SUDU	42
H. ODUSTAJANJE OD TUŹBE	43
I. PRETHODNA PITANJA:	43
J. ISPRAVKA TUŹBE	44

K. ODBIJANJE TUŽBE	44
L. PONIŠTAVANJE UPRAVNOG AKTA BEZ UPUĆIVANJA TUŽBE NA ODGOVOR	45
M. HITNI UPRAVNI AKT	46
N. ODGOVOR TUŽENOG	46
PRIRODA RASPRAVA	47
O. PREISPITIVANJE I NJEGOV POSTUPAK:	47
P. UTVRĐIVANJE ČINJENICA	48
Q. ANALIZA ZAKONITOSTI AKTA	49
R. REŠAVANJE UPRAVNOG SPORA	50
S. ŽALBE	51
T. VANREDNO PREISPITIVANJE	51
U. PREISPITIVANJE ODLUKE:	52
SAŽETAK ZAKONA O UPRAVNIM SPOROVIMA ČLAN PO ČLAN:	53
VI DEO: STRATEŠKO PARNIČENJE U OBLASTI UPRAVNOG PRAVA	57
VII DEO: VEŠTINE USMENOG ZASTUPANJA ZA UPOTREBU PREMA ZOUP-U I ZUS-U	59
BUDI SPREMAN	59
BUDI SKONCENTRISAN	60
BUDI JASAN	61
BUDI ISKREN	62
BUDI LJUBAZAN	62
BUDI ODLUČAN	62
DOBRO SE PONAŠAJ	63
LAKE STVARI ODRADI KAKO TREBA:	63
TRI KLJUČNA, POTENCIJALNO KONTROVERZNA PREDLOGA	63
VIII DEO: DODATNA DISKUSIJA U VEZI SA DOKAZIMA U SPECIFIČNIM VRSTAMA VEOMA UOBIČAJENIH PREDMETA	
UPRAVNOG PRAVA ZA PRUŽAOCE BESPLATNE PRAVNE POMOĆI	66
1. INVALIDSKE PENZIJE	66
MEDICINSKA ISTORIJA	67
ZDRAVSTVENO LEČENJE	67
FIZIČKE SPOSOBNOSTI	68
MENTALNE SPOSOBNOSTI	68
OBUKA I OBRAZOVANJE	68
RADNO ISKUSTVO	68
SVAKODNEVNE AKTIVNOSTI	68
„SPISAK UMANJENIH SPOSOBNOSTI“ ZA SOCIJALNO OSIGURANJE I INVALIDSKI ZAHTEVI FSO U SJEDINJENIM DRŽAVAMA:	
.....	69
1. BOLESTI MIŠIĆNO-KOŠTANOG SISTEMA I VEZIVNOG TKIVA	69
2. POSEBNA ČULA I GOVOR	70
3. RESPIRATORNI POREMEĆAJI NA SPISKU UMANJENIH SPOSOBNOSTI	70
4. KARDIOVASKULARNI SISTEMI	70
5. SISTEMI ZA VARENJE OBUHVAĆENI SPISKOM UMANJENIH SPOSOBNOSTI	70
6. POREMEĆAJI MOKRAĆNO-POLNOG SISTEMA	70
7. HEMATOLOŠKI POREMEĆAJI	70
8. POREMEĆAJI KOŽE UVRŠĆENI NA SPISAK UMANJENIH SPOSOBNOSTI	70
9. POREMEĆAJI ŽLEZDA SA UNUTRAŠNjim LUČENJEM	70
10. UROĐENI POREMEĆAJI	70
11. NEUROLOŠKI POREMEĆAJI UVRŠĆENI NA SPISAK UMANJENIH SPOSOBNOSTI	70
12. DUŠEVNI POREMEĆAJI	70

13. RAK SE POJAVLJUJE NA SPISKU UMANJENIH SPOSOBNOSTI.....	71
14. POREMEĆAJI IMUNOLOŠKOG SISTEMA	71
2. SOCIJALNA I DRUGA JAVNA DAVANJA:.....	76
IX DEO: ZASTUPANJE NA POLJU UPRAVNOG PRAVA.....	77
ZASTUPANJE TREBA PLANIRATI I ORGANIZOVATI U „PROJEKTIMA“	78
ANNEX.....	82-113

Spisak korišćenih akronima

Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda	ACHPR
Američka konvencija o ljudskim pravima	ACHR
Centri za socijalni rad	CSR-i
Evropska konvencija o ljudskim pravima	ECHR
Porodična pomoć	PP
Program kućne energetske pomoći	HEAP
Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima	ICCPR
Kosovski fond za penzionu štednju	KPST
Šema socijalnih davanja za socijalno ugrožene	LRIS
Zakon o upravnim sporovima	ZUS
Zakon o opštem upravnom postupku	ZOUP
Medicaid (Program javnih zdravstvenih usluga za ugrožene)	MA
Ministarstvo finansija, rada i transfera	MFRT
Nevladina organizacija	NVO
Usluge lične nege	ULN
Safety Net Assistance (Program socijalne pomoći)	SNA
Šema socijalne pomoći	ŠSP
Privremena mera zabrane prilaska	PZP
Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima	UDHR

Poštovani čitaoci,

Ustav Republike Kosovo definiše pravnu pomoć kao ustavnu kategoriju, a član 31 stav 6 definiše da će “Besplatna pravna pomoć biti pružena onima koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava, ako je takva pomoć neophodna, da bi se obezbedio efikasan pristup pravda”.

Agencija za besplatnu pravnu pomoć je najvažnija institucija u integrisanom sistemu pravne pomoći u pogledu pružanja besplatne pravne pomoći. Broj i raznovrsnost zahteva za korisnike pravne pomoći ukazuje na potrebu i značaj održivosti ove institucije.

Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći uređuje se uspostavljanje funkcionalnog sistema besplatne pravne pomoći u građanskim, krivičnim, upravnim i prekršajnim postupcima, kroz koji je omogućen efikasan pristup pravdi za građane koji nemaju dovoljno finansijskih sredstava.

Priručnik za profesionalce/praktičare na polju pravne pomoći na Kosovu – Slučajevi iz upravnog prava razvijen uz podršku USAID-ovog pravosudnog projekta na Kosovu, jedan je od praktičnih alata putem kojih pružaocima besplatne pravne pomoći pomaže da budu produktivniji, da se suoče sa praktičnim poteškoćama i inspiriše ih da dođu do pravih rešenja. Ovaj priručnik ima za cilj da olakša proces i da posluži kao vodič za službenike besplatne pravne pomoći. Bez sumnje, ove procedure i prakse koje su uključene u priručnik će se vremenom razvijati. Ponuđene prakse nemaju za cilj da služe kao pravni autoritet.

Privilegovani smo što ste izabrali da koristite ovaj priručnik koji ima za cilj da vam pomogne u rešavanju izazovnih situacija u vašoj praksi, verujući da će ovaj priručnik pomoći da vaša profesionalnost bude jedinstvena i sa visokim standardima.

Priručnik je izradila radna grupa sačinjena od predstavnika Agencije za besplatnu pravnu pomoć, predstavnika civilnog društva i u bliskoj saradnji sa Akademijom pravde, gde je svako od njih dao svoj doprinos nudeći svoja profesionalna iskustva.

Posebnu zahvalnost upućujem USAID-ovom projektu Pravosudna aktivnost na Kosovu za objavljivanje ovog priručnika koji će nesumnjivo predstavljati dodatnu vrednost za sve pružaoce besplatne pravne pomoći, kao i g. Mark Vilijamsu, stručnjaku za međunarodnu pravnu pomoć, koji je pružio najbolju praksu za efikasno pružanje besplatne pravne pomoći.

Stoga, svim članovima radne grupe koji su dosledno pokazivali pozitivan duh saradnje u finalizaciji priručnika, izražavamo iskreno priznanje i zahvalnost.

Naš zajednički put je dug, ali zahvaljujući međusobnom zalaganju, moralnoj i profesionalnoj odgovornosti i neprekidnoj saradnji, uverena sam da će nas ovaj put približiti potrebama građana.

Želim vam uspeha u poslu!

Flutura Berbat Zena

Zamenica Izvršne direktorice

Agencija za besplatnu pravnu pomoć

1. deo: Uvod:

Upravno pravo je važna oblast s obzirom da pokriva zakonitost postupanja organa vlasti, koji utiču na živote običnih stanovnika Kosova. Bez delotvornog sistema upravnog prava, stanovnici Kosova bi bili predmet proizvoljnih i nezakonitih vidova činjenja ili nečinjenja organa vlasti, bez mogućnosti ostvarivanja pravnog leka. Ovaj Priručnik pruža opis upravnog prava na snazi na Kosovu i kako ga najbolje može primeniti pružalac besplatne pravne pomoći, u korist klijenata. Kako postoje brojni pravni instrumenti koji uređuju upravna pitanja, Priručnik se uglavnom usredsređuje na opšti upravni okvir, koji uključuje Zakon o opštem upravnom postupku (ZOUP), koji uređuje dvostepeni postupak pred relevantnim i posebno nadležnim organima uprave i Zakon o upravnim sporovima (ZUS), koji uređuje postupak pred sudovima, za osporavanje upravnih rešenja (tj. akata).

Ustav Kosova i podzakonski akti dotiču pitanje upravne pravde u nekoliko ključnih odredaba. Član 32. Ustava garantuje pravo na pravni lek protiv sudskih i upravnih odluka kojima se krše prava ili interesi građana, uključujući imovinska prava. On pruža pravni okvir čiji je cilj da obezbedi da su prava građana zaštićena od činjenja ili nečinjenja uprave.

Oblast upravnog prava jedna je od najvažnijih za pružaoce javnih zdravstvenih usluga, imajući u vidu da se velika većina slučajeva javlja upravo u ovoj oblasti, a posebno u oblasti penzija. Kao takvo, od ključne je važnosti da pružaoci besplatne pravne pomoći u potpunosti shvate sistem upravnog prava na Kosovu i njegove nedostatke, kako bi mogli kontinuirano da se zalažu za poboljšanja u sistemu. U procesu pripreme ovog Priručnika vrlo brzo je postalo jasno da postoje brojni ozbiljni problemi u sistemu upravnog prava, koji teško narušavaju prava naših klijenata. Pravo na informisanje o radnjama preduzetim protiv naših klijenata se veoma često krši, jer većina klijenata ne dobija adekvatna „obaveštenja“ o prekidu beneficija ili drugih upravnih akata koji se kose sa njihovim interesima. Pravo da budu saslušani, posebno na upravnom nivou (posebno na drugom stepenu) se krši u velikoj većini slučajeva, jer odluke u prvom stepenu često bivaju samo „pečatirane“ na drugom stepenu, bez ikakvog prava lica da budu saslušani. Za razliku od sistema u mnogim drugim zemljama u regionu i svetu, ne postoji sistem „pravičnog saslušanja“ na drugoj upravnoj instanci, koji bi podnosiocima zahteva mogao da pruži stvarnu mogućnost da ospore upravne odluke, pre nego što ih tuže na sudu u procesima koji su puni zakašnjenja i istovremeno skupi, shodno Zakonu o upravnim sporovima (ZUS).

II deo: Razumevanje Zakona o opštem upravnom postupku na Kosovu (Zakon br. 05/L-031)(ZOUP)

Načela

Upravno pravo na Kosovu se rukovodi nekolicinom načela, kako bi se osiguralo da su postupci takozvanih javnih organa vlasti pravični, transparentni i dosledni. Važno je da službenici ABPP, pripravnici i advokati za pružanje besplatne pravne pomoći razumeju ova načela, svaki put kada zastupaju klijente u upravnim postupcima.

- **Načelo srazmernosti** (član 5): Upravni postupci koji mogu ograničiti prava ili legitimne interese jednog lica moraju biti srazmerni javnom interesu koji nastoje da proizvedu. Radnja mora biti nužna, primerena i ne sme biti nesrazmerna realizaciji traženih ciljeva, da bi se smatrala srazmernom.
- **Načelo jednakosti i nediskriminacije** (član 6): Javni organi moraju na sličan način postupati prema licima u sličnoj situaciji. Objektivne razlike u relevantnom slučaju moraju opravdati sve razlike u postupanju. Štaviše, javni organ mora da izbegava nepravednu diskriminaciju, shodno Zakonu protiv diskriminacije.
- **Načelo objektivnosti i nepristrasnosti** (član 7): Javni organi moraju delovati objektivno i nepristrasno. Delovanje javnog službenika ne sme biti vođeno ličnim, prijateljskim ili porodičnim interesima i političkim pritiscima.
- **Načelo legitimnih i razumnih očekivanja** (član 8): Javni organi moraju delovati dosledno i poštovati legitimna i razumna očekivanja lica. Upravne radnje ne smeju odstupati od prethodne upravne prakse istog javnog organa u sličnim situacijama, bez opravdanog razloga.
- **Načelo otvorene uprave** (član 9): Javni organi moraju postupati transparentno. Stranke imaju pravo da budu obaveštene o napredovanju upravnog postupka, da razgledaju spise u njemu i da budu obaveštene o postupanju javnih organa. Međutim, ova prava mogu biti ograničena zakonom radi zaštite poverljivih informacija, podataka o ličnosti i podataka koji se odnose na poslovnu ili profesionalnu delatnost drugih, koji su zaštićeni zakonom.
- **Načelo neformalnosti i efikasnosti upravnog postupka** (član 10): Upravni postupak nije vezan za određeni obrazac, osim ako zakonom nije propisano drukčije. Javni organi moraju voditi postupak što je brže i efikasnije moguće uz pribavljanje svega što je potrebno za zakonit i delotvoran ishod.
- **Načelo informisanja i aktivne pomoći** (član 11): Javni organi moraju osigurati da stranke znaju svoja prava i obaveze u upravnom postupku i pravne posledice svog činjenja ili nečinjenja. Javni organi takođe moraju pomoći strankama da zaštite i ispune svoja prava i legitimne interese što je brže moguće, a da ne utiču na prava i pravne interese drugih.
- **Načelo neplaćanja postupka** (član 12): Upravni postupak je besplatan za stranke, osim ako zakonom nije drukčije propisano. Ukoliko se zahteva isplata, ona ne sme biti veća od prosečnog troška te vrste upravnog postupka. Javni organi mogu osloboditi stranku od plaćanja naknade, ako je ne može priuštiti.
- **Načelo prava na pravni lek** (član 13): Osim kada je izričito isključeno zakonom, svako lice može koristiti pravne upravne i sudske lekove protiv bilo koje upravne radnje ili propusta koji utiče na njegovo subjektivno pravo ili legitimne interese.

Stranke

U upravnim postupcima, kao i u sudskim, stranke očigledno igraju ključnu ulogu. Stoga je razumevanje odredaba koje se odnose na stranku i njeno zastupanje značajno za pripravnike i advokate koji rade na predmetima besplatne pravne pomoći.

Član 14. Zakona o upravnom postupku Kosova propisuje ko može biti stranka u upravnom postupku. To može biti svako fizičko ili pravno lice ili grupa lica koja dele zajednički interes. Stoga je od suštinskog značaja da se identifikuje ko su stranke i da se obezbedi da su zastupljene na adekvatan način.

Član 15. propisuje svojstvo i pravno zastupanje fizičkih i pravnih lica. Od ključne je važnosti razumeti zahteve u pogledu svojstva i pravnog subjektiviteta stranaka koje zastupate. Kada zastupate grupu lica koje dele zajednički interes bez pravnog subjektiviteta, treba imenovati predstavnika iz njihovih redova.

Član 16 predviđa imenovanje zastupnika javnog organa koji vodi upravni postupak *po službenoj dužnosti*. Javni organ je ovlašćen da imenuje zastupnika po službenoj dužnosti kada nije izabran zakonski zastupnik, kada imenovani zakonski zastupnik ima sukob interesa ili ne postupa sa dužnom pažnjom. Pripravnici i advokati treba da obezbede da je zastupnik kojeg imenuje javni organ poslovno sposoban i verodostojan da delotvorno zastupa interese svojih klijenata.

Član 17. propisuje uslove za zastupanje po punomoćju. Stranka može ovlastiti punomoćnika da postupa u njeno ime duž upravnog postupka ili samo za pojedine procesne radnje. Pripravnici i advokati treba da obezbede da je punomoćje zastupnika valjano, izdato u pisanoj formi ili upisano u evidenciju javnog organa, i potpisano od strane stranke.

Član 18. dozvoljava da dve ili više stranaka sa „identičnim interesima“ nastupaju zajedno u istom upravnom postupku. U tom slučaju, one jednog od njih imenuju za svog zajedničkog zastupnika ili imenuju drugog zajedničkog zastupnika, kako je predviđeno članom 17.

Član 19. opisuje podobnost da se bude zastupnik. Zastupnik može biti svako poslovno sposobno fizičko lice po građanskom zakonu, osim ako zakonom nije propisano drukčije.

Ove odredbe o strankama usmeravaju pružaoca besplatne pravne pomoći da:

- identifikuje stranke: Kada radite na upravnom postupku, vodite računa da tačno identifikujete uključene stranke, uključujući fizička ili pravna lica ili grupe lica koje dele zajednički interes, kao što je navedeno u članu 14.
- **Budite svesni zahteva u pogledu sposobnosti i pravnog subjektiviteta stranaka koje zastupate**, kako je navedeno u članu 15. Kada predstavljate grupu bez pravnog subjektiviteta, obezbedite da joj je postavljen zastupnik.
- Razumevanje zastupanja *po službenoj dužnosti*: Zapamtite da javni organ može imenovati zastupnika *po službenoj dužnosti* u skladu sa članom 16. Postarajte se da je imenovani zastupnik poslovno sposoban i verodostojan da delotvorno zastupa interese vašeg klijenta.
- Razumevanje punomoćja za zastupanje: Proverite odobrenje bilo kog zastupnika koga je stranka postavila, u skladu sa članom 17. Obezbedite da je punomoćje zastupnika valjano, izdato u pisanoj formi ili upisano u evidenciju javnog organa, i potpisano od strane stranke.
- Preduzmite zajedničko zastupanje, pod pretpostavkom da nema sukoba interesa: Kada su dve ili više stranaka sa identičnim interesima uključene u isti postupak, budite spremni da radite sa njima imenovanjem zajedničkog zastupnika, kako je propisano članom 18.

- Razumevanje podobnosti za zastupanje: Zapamtite da **svako fizičko lice koje je poslovno sposobno po građanskom zakoniku može delovati kao zastupnik, osim ako je drukčije propisano Zakonom** (član 19). Obezbedite da javni organ odabere odgovarajućeg zastupnika po službenoj dužnosti koji će štititi prava i interese stranke koju zastupa.

Nadležnost

Nadležnost je ključno pitanje u upravnom postupku sa kojim bi pružaoci besplatne pravne pomoći trebalo da budu upoznati. Članovi 21, 22, 23 i 25 kosovskog Zakona o opštem upravnom postupku propisuju smernice kada je reč o pitanjima stvarne nadležnosti, mesne nadležnosti, utvrđivanja nadležnosti i provere i sukoba nadležnosti.

Prema članu 21, stvarna nadležnost javnog organa (ili organa uprave) utvrđuje se zakonom. Stoga, pružaoci besplatne pravne pomoći treba da budu upoznati sa relevantnim zakonima kako bi se utvrdila stvarna nadležnost dotičnog javnog organa. Ako ne postoji zakon kojim se uređuje stvarna nadležnost, nadležnim u predmetnoj stvari smatra se javni organ koji vrši nadzor nad sprovođenjem materijalnog zakona u vezi sa datom materijom.

Član 22. propisuje mesnu nadležnost javnog organa. Pružaoci besplatne pravne pomoći treba da budu svesni da se mesna nadležnost javnog organa utvrđuje na osnovu lokacije imovine u stvarima koje se odnose na nepokretnu imovinu, sedišta ili mesta poslovanja u stvarima koja se odnose na poslovne ili profesionalne aktivnosti stranke, i prebivališta ili boravišta stranke u većini drugih pitanja.

Pružaoци besplatne pravne pomoći takođe treba da budu svesni da se „nadležnost“ određuje na početku upravnog postupka i da je obavezna, shodno članu 23. Bilo kakve pravne ili činjenične promene koje nastupe kasnije nemaju dejstva, osim kada organ prestane da postoji ili prestane da bude nadležan.

Pružaoци besplatne pravne pomoći takođe treba da budu svesni da svaki zahtev za rešavanje sukoba nadležnosti uključenih organa nakon saznanja o istom, kao i sam sukob nadležnosti moraju da se reše u roku od deset (10) dana. Stoga, pružaoci treba da savetuju svoje klijente o tome koji javni organ je nadležan i da obezbede da se postupak vodi pred tim nadležnim javnim organom kako bi se obezbedilo pravično i pravedno rešavanje upravne stvari.

Ove odredbe usmeravaju pružaoce besplatne pravne pomoći u sledećim pitanjima:

- **Stvarna nadležnost:** Pružalac besplatne pravne pomoći treba da se upozna sa relevantnim upravnim zakonima za određivanje stvarne nadležnosti organa javne vlasti, nadležnog za pitanje sa kojim se klijent suočava, kako je navedeno u članu 21. Ako zakonom nije uređena nadležnost, važno je znati da se nadležnim smatra javni organ koji vrši nadzor nad sprovođenjem materijalnog zakona, koji se odnosi na datu materiju.

- **Mesna nadležnost:** Razumeti faktore na osnovu kojih se određuje mesna nadležnost javnog organa, kao što je propisano članom 22. Budite svesni specifičnih kriterijuma, kao što su lokacija imovine, sedište ili mesto poslovanja, prebivalište ili boravište stranke.
- **Određivanje nadležnosti:** Nadležnost se određuje na početku upravnog postupka i obavezna je, kako je navedeno u članu 23. Budite spremni da rešavate pravne ili činjenične promene, koje nastupe nakon prvobitnog određivanja nadležnosti.
- **Provera i sukob nadležnosti:** Upoznajte se sa smernicama za rešavanje sukoba nadležnosti iz člana 25. Razumite postupke za rešavanje sukoba jednoglasnim sporazumom, rešenjem nadređenog javnog organa ili rešenjem Vlade Republike Kosovo.
- **Vremenski okvir za rešavanje sukoba nadležnosti:** Budite svesni da se sukob nadležnosti mora rešiti u roku od deset (10) dana. Postarajte se da obavestite svoje klijente o nadležnom javnom organu i postupku koji se vodi pred odgovarajućim organom.

Upravni akt

Kao pružalac besplatne pravne pomoći, od ključne je važnosti da razumete različite vidove upravnih akata i njihove zahteve. Član 44. kosovskog Zakona o opštem upravnom postupku propisuje upravne akte, kao svako izražavanje volje javnog organa koji jednostrano reguliše konkretni pravni odnos administrativnog prava, sa ciljem proizvodnje pravnog dejstva.

Član 45. propisuje zahteve za upravne akte koji podležu određenom roku, uslovu ili obavezi. Isti navodi da takvi akti moraju biti dozvoljeni zakonom i neophodni za ispunjavanje zakonskih uslova, da bi bili izdati. Pravo ili beneficija data aktom počinje ili prestaje na određeni datum ili traje određeni period u slučaju upravnog akta koji podleže određenom roku. Upravni akt koji podleže uslovu zavisi od budućeg i neizvesnog događaja, dok upravni akt koji podleže obavezi zahteva od stranke da izvrši ili snosi određenu radnju.

Član 46 govori o oblicima upravnih akata, navodeći da se oni mogu izdati u pisanoj, usmenoj ili drugoj odgovarajućoj formi, uključujući i elektronska dokumenta.

Pisani oblik upravnog akta mora da sadrži posebne zakonske elemente, propisane članom 47. Isti podrazumevaju uvodni deo, izreku, obrazloženje i završni deo. Izreka navodi šta je odlučeno, dok obrazloženje obrazlaže činjenično stanje i pravni osnov rešenja. Završni deo navodi pravne lekove na raspolaganju stranke, uključujući gde se mogu izjaviti i rok za izjavljivanje. Ove odredbe se u velikoj, velikoj meri krše na Kosovu i često klijenti ne dobijaju čak ni pismeno obaveštenje o upravnim aktima.

Član 48. naglašava važnost obrazloženja u pisanom upravnom aktu, imajući u vidu da omogućava strankama da razumeju odluku. Obrazloženje mora da sadrži kratak opis zahteva,

objašnjenje činjeničnog stanja, razloge za ocenu dokaza, pravne osnove za odluku, razloge za odbijanje zahteva stranaka i objašnjenje bilo kakvog upotrebljenog diskrecionog ovlašćenja.

Od ključne je važnosti razumeti norme navedene u članu 48. kosovskog Zakona o opštem upravnom postupku. Štaviše, deo obrazloženja pisanog upravnog akta je od ključnog značaja da obezbedi da stranka pogođena jednim aktom shvati rešenje i njen pravni osnov i donese stratešku odluku o tome kako dalje da zaštiti svoja prava.

Prilikom preispitivanja pisanog upravnog akta, pružalac besplatne pravne pomoći treba pažljivo da preispita dato obrazloženje. Ono bi trebalo da sadrži kratak opis zahteva stranke, objašnjenje činjeničnog stanja na osnovu kojeg je rešenje doneto i razloge koji su bili od presudne važnosti za preispitivanje dokaza. Povrh toga, pravni osnov za rešenje treba da bude jasno sadržan i objašnjen u vezi sa konkretnim predmetom.

Ako je obrazloženje nedovoljno, neprikladno, kontradiktorno ili nerazumljivo, može se smatrati da obrazloženja nema. U takvim slučajevima, važno je da se na to skrene pažnja relevantnog javnog organa i zatraži detaljnije i jasnije objašnjenje.

Kao pripravnik ili advokat, takođe je važno osigurati da obrazloženje dato u upravnom aktu bude u skladu sa zakonom i relevantnim pravnim načelima. Ako postoje bilo kakva pravna pitanja ili nedoumice u vezi sa obrazloženjem, možda je potrebno potražiti pravni savet ili osporiti rešenje upravnom žalbom ili drugim pravnim lekovima.

U rezimeu, stroge norme koje uređuju sastavljanje obrazloženja navedene u članu 48. kosovskog Zakona o opštem upravnom postupku su važne za obezbeđivanje transparentnosti i pravičnosti u donošenju upravnih rešenja. Stoga je, kao pripravnik ili advokat, za vas od ključnog značaja da pažljivo preispitate obrazloženje dato u pisanim upravnim aktima i obezbedite da ono ispunjava zakonske zahteve i relevantne pravne principe.

Član 49 navodi kada se obrazloženje može izostaviti, a član 50 dozvoljava ispravku očiglednih grešaka u upravnom aktu. Kao pripravnik ili advokat, razumevanje ovih odredaba je od suštinskog značaja za delotvorno zastupanje klijenata u upravnim postupcima.

Ove odredbe omogućavaju pružaocima besplatne pravne pomoći da razumeju:

- **Uslove za upravne akte** shodno rokovima, uslovima ili obavezama: Poznajte uslove propisane članom 45 za upravne akte koji podležu rokovima, uslovima ili obavezama. Postarajte se da su akti kojima se bavite dozvoljeni zakonom i neophodni za ispunjavanje zakonskih uslova za izdavanje.
- **Oblici upravnih akata:** Razumeti različite oblike upravnih akata propisane članom 46, uključujući one u pisanoj, usmenoj i elektronskoj formi.
- **Elementi pisanog upravnog akta:** Upoznajte se sa zakonskim elementima svakog pisanog upravnog akta, propisanim članom 47. koji obuhvataju uvodni deo, izreku, obrazloženje i završni deo.

- **Važnost obrazloženja:** Prepoznajte značaj obrazloženja u pisanim upravnim aktima, kao što je propisano članom 48. Pažljivo preispitajte obrazloženje dato u aktu kako biste osigurali da je dovoljno, prikladno i razumljivo. Ako je obrazloženje neadekvatno, stavite to na znanje relevantnom javnom organu.

Pravno dejstvo upravnog akta

Kao pružalac besplatne pravne pomoći, važno je razumeti pravne posledice upravnog akta kako je navedeno u članu 51. Zakona o opštem upravnom postupku. Pravne posledice upravnog akta nastaju kada se o sadržini akta obavesti stranka koja je njime pogođena. Važno je napomenuti da će prećutno usvojeni upravni akti početi da proizvode pravno dejstvo istekom roka za obaveštavanje.

Upravni akt takođe može početi da proizvodi pravno dejstvo na dan koji je izričito preciziran u aktu, ali nikada pre upućivanja obaveštenja stranci. Datum kada upravni akt počne da proizvodi pravno dejstvo treba izričito da bude naveden u izreci pisanog upravnog akta.

Upravni akt će nastaviti da proizvodi pravno dejstvo sve dok se ne poništi ili opozove *po službenoj dužnosti* ili kao rezultat upravnog ili sudskog pravnog leka, koji istekne usled vremena ili postizanja svog cilja, ili prestane da proizvodi svoje dejstvo iz bilo kog drugog razloga propisanog Zakonom.

Ako je upravni akt nezakonit, on može biti poništen ili opozvan. Član 52. propisuje okolnosti u kojima se upravni akt smatra „nezakonitim“, na primer kada je donet bez zakonskog ovlašćenja, kada je u suprotnosti sa odredbama koje uređuju oblik ili zakonom propisane elemente akta, ili kada krši materijalno pravo.

Kao službenik ABPP, pripravnik ili advokat za pružanje besplatne pravne pomoći, važno je da budete svesni ovih pravnih dejstava i okolnosti nezakonitosti, dok preispitujete upravne akte i savetujete klijente o njihovim pravnim mogućnostima.

Ključne tačke koje pružaoci besplatne pravne pomoći treba da imaju u vidu su:

- **Početak pravnog dejstva:** Razumeti da pravno dejstvo upravnog akta počinje kada se o sadržaju akta obavesti pogođena stranka ili kada istekne rok za obaveštenje za prećutno usvojene upravne akte, u skladu sa članom 51.
- **Datum početka pravnog dejstva:** Upravni akt može početi da proizvodi pravno dejstvo na dan koji je izričito naveden u aktu, ali nikada pre obaveštavanja stranke. Postarati se da je datum početka uključen u izreku pisanog upravnog akta.
- **Trajanje pravnog dejstva:** Prepoznati da će upravni akt nastaviti da proizvodi pravno dejstvo sve dok se ne poništi ili opozove, ne istekne zbog vremena ili postizanja njegovog cilja, ili prestane da deluje iz bilo kog drugog razloga propisanog zakonom.

- **Nezakoniti upravni akti:** Upoznajte se sa okolnostima navedenim u članu 52. koje mogu učiniti upravni akt nezakonitim, kao što su nedostatak zakonskog ovlašćenja, protivurečnost odredaba koje uređuju oblik ili zakonom propisane elemente akta, ili povreda materijalnog prava.

Poništavanje i ukidanje upravnog akta

Poništavanje i ukidanje su važni pravni lekovi za stranke pogođene jednim upravnim aktom.

Upravni akt može biti poništen ili ukinut *po službenoj dužnosti* od strane javnog organa koji je nadležan za izdavanje akta, od strane njegovog nadređenog organa ili drugog organa koji je izričito propisan zakonom. „Poništavanje“ upravnog akta ima retroaktivno pravno dejstvo, dok „ukidanje“ proizvodi pravno dejstvo samo za budućnost. I poništenje i ukidanje mogu biti potpuni ili delimični (član 53).

Nezakonit upravni akt će se poništiti ako je: izdat pod prinudom, iznudom, ucenom, prevarom, pretnjom, davanjem mita ili drugim krivičnim delom; njegov predmet je pravno ili materijalno „nemoguć“; ili bi njegovo sprovođenje za posledicu imalo krivično delo. (Član 54)

Upravni akt koji je nezakonit po drugim osnovama osim onih propisanih članom 54. može se poništiti ili ukinuti, kako bi bio u skladu sa zakonom. Nezakonit koristan upravni akt ne može se poništiti, već se može ukinuti samo ako je korisnik postupio u dobroj nameri. Međutim, neće se smatrati da je korisnik postupio u dobroj nameri ako je bio svestan osnova nezakonitosti radnje ili nije znao za iste usled teškog nemara, ili je akt izdat na osnovu materijalno netačnih ili nepotpunih informacija koje je stranka pružila. (Član 55)

Zakonit upravni akt može se poništiti samo ako je poništenje korisno za sve stranke, ako je delimično i utiče samo na deo akta koji nije koristan za stranku, ili ako stranka u upravnom aktu podložna obavezama iz stava 4. člana 45. nije ispunila obavezu u potpunosti ili to nije učinila u propisanom vremenskom roku. (Član 56)

Zakonit upravni akt može se opozvati zbog promene činjeničnog ili pravnog stanja ili okolnosti, ili iz drugih razloga predviđenih zakonom, ne dovodeći u pitanje stav 2. ovog člana. Ako zakonom nije drukčije uređeno, zakoniti koristan upravni akt može se opozvati samo ako je to neophodno da se spreči ozbiljna opasnost po život i zdravlje ljudi ili javnu bezbednost, a što se ne može učiniti drugim sredstvima koja bi manje zadirala u stečena subjektivna prava ili legitimne interese stranke. Korisnik, u slučaju opoziva iz stava 2, ima pravo na novčanu naknadu kada je preuzeo finansijske obaveze koje više ne može da otkáže ili ih može otkazati samo ako pretrpi štetu koja se od njega ne može razumno potraživati. Naknada će biti u iznosu koji ne prelazi interes stranke za nastavak opozvanog akta. Stranka ne može ostvarivati koristi od naknade za izgublenu dobit. (Član 57)

Poništavanje u skladu sa članom 55, kao i ukidanje u skladu sa stavom 1. člana 57. se može izvršiti u bilo koje vreme. Opoziv ili poništenje u bilo kom drugom slučaju osim onog iz stava 1. člana 53. se može izvršiti u roku od trideset (30) dana od dana kada javni organi steknu

uvid u činjenice koje opravdavaju poništenje ili opoziv, a najkasnije pet (5) godina od obaveštenja o upravnom aktu. (član 58)

U slučaju poništenja, sve uplate ili doprinosi koje je načinila stranka i/ili javni organ na osnovu poništenog akta biće vraćeni stranci. Iznos naknade predviđa se aktom o poništenju na osnovu relevantnih odredaba građanskog zakonika o predaji nepropisno stečene imovinske koristi i biće propisani aktom o poništenju. (Član 59).

Ključne tačke na koje pružalac besplatne pravne pomoći treba da obrati pažnju su:

- Razlikovanje između poništenja i ukidanja: Razumeti da **poništenje ima retroaktivno pravno dejstvo, dok ukidanje proizvodi pravna dejstva samo za budućnost. Oba pravna leka mogu biti potpuna ili delimična** (član 53).
- **Osnovi za poništenje:** Imajte na umu da će se nezakonit upravni akt poništiti samo pod određenim uslovima, kao što je kada je izdat pod prinudom, iznudom, ucenom, prevarom, pretnjom, davanjem mita ili drugim krivičnim delom; njegov predmet je pravno ili materijalno nemoguć; ili bi njegovo sprovođenje imalo za posledicu izvršenje krivičnog dela (član 54).
- **Poništenje i ukidanje nezakonitih upravnih akata:** Prepoznati da se nezakonit upravni akt, po drugim osnovama od onih predviđenih u članu 54, može poništiti ili ukinuti (član 55). Nezakoniti akti mogu se ukinuti samo ako je korisnik postupio u dobroj nameri (član 55).
- **Poništenje zakonitih upravnih akata:** Znajte da se zakonit upravni akt može poništiti samo pod određenim uslovima, kao što je navedeno u članu 56.
- **Ukidanje zakonitih upravnih akata:** Razumeti okolnosti pod kojima se zakoniti upravni akt može ukinuti, kao što je propisano u članu 57.
- **Rokovi za poništenje i ukidanje:** Imajte na umu rokove za poništenje i ukidanje, propisane članom 58.
- **Naknada po poništenju:** U slučaju poništenja, sve uplate ili doprinosi stranke ili javnog organa moraju se vratiti stranci (član 59). Iznos naknade predviđa se aktom o poništenju na osnovu relevantnih odredaba građanskog zakonika o predaji nepropisno stečene imovinske koristi (član 59).

Pravila upravnog postupka

Pokretanje upravnog postupka

Upravni postupak se može pokrenuti (član 83) na zahtev stranaka ili *po službenoj dužnosti*. Ključno je da advokati i pripravnici razumeju okolnosti pod kojima javni organ može pokrenuti upravni postupak *po službenoj dužnosti*. Moraju biti upoznati sa slučajevima u kojima je zakonom

propisana obaveza pokretanja postupka ili kada javni organ sazna za činjenice koje iziskuju upravnu inicijativu radi zaštite javnog interesa.

Nadležan javni organ može spojiti upravne postupke u jedan (član 84) ako su prava i obaveze stranaka zasnovane na „istom ili sličnom činjeničnom osnovu“ ili pravnom osnovu. Advokati i pripravnici treba da budu vični u prepoznavanju takvih slučajeva u kojima spajanje postupka može biti od koristi njihovim klijentima ili većim grupama klijenata. Spajanje postupka ne utiče na pravo stranke da podnese različite zahteve, što treba imati u vidu prilikom savetovanja klijenata. Sposobnost združivanja stranaka u upravnom postupku mogla bi predstavljati važno sredstvo pružalaca besplatne pravne pomoći u vođenju sporova od strateškog ili javnog interesa.

Kada rešenje jedne stvari zavisi od rešavanja prethodnog pitanja (član 85), javni organ koji vodi upravni postupak obustavlja postupak dok se o prethodnom pitanju ne odluči/reši. Advokati i pripravnici treba da prepoznaju takve situacije i da u skladu sa tim savetuju svoje klijente. Ako je za rešavanje prethodnog pitanja potrebna inicijativa nekog dugog organa *po službenoj dužnosti*, organ koji vodi postupak traži od drugog organa da pokrene postupak za rešavanje prethodnog pitanja. Ovo je suštinski aspekt koji treba uzeti u obzir prilikom savetovanja klijenata o potencijalnim rokovima upravnog postupka.

Ključne tačke na koje pružalac besplatne pravne pomoći treba da obrati pažnju su:

- **Pokretanje upravnog postupka:** Imajte na umu da se upravni postupak može pokrenuti na zahtev stranaka ili po službenoj dužnosti (član 83). Shvatite okolnosti pod kojima javni organ može pokrenuti postupak po službenoj dužnosti, kao što je kada je zakonom propisana obaveza pokretanja postupka ili kada javni organ sazna za činjenice koje zahtevaju upravnu inicijativu radi zaštite javnih interesa.
- **Spajanje upravnog postupka:** Prepoznajte kada spajanje postupka može biti od koristi vašem klijentu (član 84). Imajte na umu da spajanje postupka ne utiče na pravo stranke na podnošenje različitih zahteva i razmotrite to prilikom savetovanja klijenata.
- **Obustavljanje postupka zbog prethodnih pitanja:** Shvatite da kada rešenje jedne stvari zavisi od rešavanja prethodnog pitanja, javni organ koji vodi upravni postupak obustavlja postupak dok se ne reši prethodno pitanje (član 85). Budite spremni da prepoznate takve situacije i u skladu sa tim posavetujete klijente.
- **Pokretanje postupka za rešavanje prethodnih pitanja:** Kada je za rešavanje prethodnog pitanja potrebna inicijativa nekog dugog javnog organa po službenoj dužnosti, organ koji vodi postupak traži od drugog organa da pokrene postupak za rešavanje prethodnog pitanja. Imajte ovo na umu kada savetujete klijente o mogućim rokovima upravnog postupka.

Proces upravne istrage

U upravnim istragama, javni organ je odgovoran da po službenoj dužnosti istraži sve činjenice i proceni sve okolnosti neophodne za rešavanje upravnog predmeta. Javni organ samostalno utvrđuje vrstu i obim upravne istrage i razmatra da li je neka činjenica ili okolnost relevantna za

rešenje predmeta. Od suštinskog je značaja za advokate i pripravnike da prepoznaju važnost pribavljanja dokumenata *po službenoj dužnosti* od strane javnog organa koji vodi upravni postupak kad god su u njegovom posedu ili u posedu drugih organa. Javni organ može zahtevati od stranaka samo neophodne elemente za identifikaciju dokumenata, osim kada je zakonom drugačije propisano.

Stranke će sarađivati sa javnim organom u utvrđivanju činjenica i okolnosti neophodnih za rešavanje predmeta, što je poznato pod nazivom „dužnost opšte saradnje“. Stranka je dužna da pruži dokaze, informacije i pismene izjave i da lično nastupi i da izjavu pred javnim organom, samo kada je to izričito propisano zakonom, što je poznato kao dužnost dostavljanja dokaza. Obično je u najboljem interesu klijenta da aktivno učestvuje u procesu upravne istrage jer na taj način on ili ona može osigurati da su svi ključni dokazi (a posebno dokazi koji idu u prilog njegovom ili njenom zahtevu) uzeti u razmatranje.

Advokati i pripravnici treba da savetuju svoje klijente da aktivno sarađuju sa javnim organom tokom procesa upravne istrage. Obaveza opšte saradnje je od suštinskog značaja, a stranke moraju da obezbede da pruže sve relevantne informacije javnom organu kako bi pomogli u rešavanju predmeta. Obaveza dostavljanja dokaza treba da bude ispunjena samo kada to izričito zahteva zakon. Stranke moraju biti svesne važnosti poštovanja ovih obaveza i ne smeju da potcene njihov značaj. U slučajevima nepoštovanja, javni organ može slobodno da proceni situaciju i ne bi trebalo da bude oslobođen svoje dužnosti da utvrdi činjenice i donese konačnu odluku. Pored toga, advokati i pripravnici treba da budu svesni okolnosti pod kojima javni organ može da dobije dokumenta *po službenoj dužnosti* i treba da obezbedi da se sva neophodna dokumenta pribave tokom procesa istrage.

Ključne tačke koje pružalac besplatne pravne pomoći treba da primeti i primeni uključuju sledeće:

- **Odgovornost javnog organa:** Prepoznajte da je javni organ odgovoran da ispita sve činjenice i da proceni sve okolnosti neophodne za rešavanje upravnog predmeta po službenoj dužnosti. Razumite da oni samostalno određuju vrstu i obim upravne istrage i procenjuju relevantnost činjenica i okolnosti za rešavanje jednog predmeta.
- **Pribavljanje dokumentacije *po službenoj dužnosti*:** Imajte na umu da javni organ može pribaviti dokumentaciju *po službenoj dužnosti* kada je u njenom posedu ili čak u posedu drugih organa. Obezbedite da su svi potrebni dokumenti pribavljeni tokom procesa istrage.
- **Dužnost opšte saradnje:** Posavetujte klijente da sarađuju sa javnim organom tokom procesa upravne istrage. Naglasiti važnost pružanja svih relevantnih informacija za pomoć u rešavanju predmeta.
- **Dužnost dostavljanja dokaza:** Obavestite klijente da su dužni da pruže dokaze, daju informacije i daju izjave pred javnim organom **samo** kada to izričito zahteva Zakon. Pobrinite se da klijenti razumeju značaj poštovanja ove obaveze.
- **Posledice nepoštovanja:** Obavestite klijente da javni organ može slobodno oceniti nepoštovanje obaveze opšte saradnje ili obaveze dostavljanja dokaza. Međutim, ovo ne bi

trebalo da oslobodi javni organ njegove dužnosti da utvrdi činjenice i donese konačnu odluku.

Dokazi

Pružaoци besplatne pravne pomoći treba da budu svesni da javni organ može koristiti bilo koje dokazno sredstvo priznato Zakonom o parničnom postupku na Kosovu da utvrdi relevantne činjenice i okolnosti. Važno je proceniti koja dokazna sredstva bi bila najdelotvornija u svakom konkretnom predmetu (član 88).

Javni organ je dužan da oceni izvedene dokaze i odluči koje činjenice će smatrati dokazanim (član 89) a koje ne. Advokati i pripravnici treba da naglase važnost izvođenja jakih i relevantnih dokaza u upravnom postupku u korist njihovih klijenata.

Ako postoji opravdana bojazan da određeni dokazi neće biti izvedeni kasnije ili da bi njihovo izvođenje moglo biti teško ili nemoguće, javni organ može pristupiti obezbeđivanju dokaza (član 90). Kao takvi, advokati za pravnu pomoć i pripravnici treba da savetuju svoje klijente da preduzmu mere da obezbede dokaze u najkraćem mogućem roku, kako bi obezbedili njihovu dostupnost tokom postupka.

Ako je izvođenje neophodnih dokaza od strane javnog organa teško, zahteva vreme ili je skupo, dokazi ili neki delovi dokaza mogu se izvesti pred drugim javnim organom (član 91). Advokati i pripravnici treba da budu upoznati sa odredbama Zakona o upravnoj pomoći između javnih organa i da budu spremni da zatraže takvu pomoć, kad god je neophodna.

Učešće stranke u postupku

Stranke imaju pravo uvida u spis upravnog postupka i dobijanja primeraka dokumenata u bilo kojoj fazi postupka (član 92). Javni organ koji vodi postupak će obezbediti uslove da stranka razgleda spise i kopira isprave, u roku od pet (5) dana od podnošenja zahteva. Ukoliko je to za stranku prikladnije, isprave se mogu razgledati i u prostorijama drugog organa ili u diplomatskim ili konzularnim predstavništvima Republike Kosovo. Kada se isprave razgledaju elektronskim putem, javni organ će pružiti potrebna tehnička sredstva za uvid u isprave, koja mogu biti dostupna na internetu. Stranka takođe ima pravo da zahteva i dobije informacije o statusu i napredovanju upravnog postupka i o svim procesnim radnjama koje javni organ preduzme tokom tog postupka.

Advokati i pripravnici su dužni da savetuju svoje klijente o važnosti prava na razgledanje spisa i dobijanje informacija u bilo kojoj fazi postupka. Oni takođe moraju da obezbede da njihovi klijenti blagovremeno podnesu zahteve, kako ne bi došlo do kašnjenja u razgledanju isprava. Pravo na uvid u spise i dobijanje informacija ograničeno je samo ako i sve dok su isprave ili informacije klasifikovani shodno zakonu o zaštiti tajnih informacija, sadrže podatke o ličnosti ili kada sadrže podatke koji se odnose na poslovnu ili profesionalnu tajnu zaštićenu zakonom, shodno važećim propisima.

Stranke imaju pravo da izmene podneti zahtev pod uslovom da je predmet izmenjenog zahteva zasnovan na suštinski istom činjeničnom stanju kao i prvobitni zahtev ili ga mogu čak i u

potpunosti povući do donošenja odluke. O tome se obaveštavaju ostale stranke, ako ih ima (član 93).

Advokati i pripravnici su dužni da obaveste svoje klijente o njihovom pravu da izmene ili povuku svoj zahtev dok se odluka ne donese. Ovo je posebno relevantno u slučajevima kada na površinu isplivaju novi dokazi ili okolnosti, a klijent želi da izmeni svoj zahtev ili ga u potpunosti povuče.

Stranke imaju pravo da daju mišljenja ili objašnjenja o činjenicama, okolnostima ili pravnim pitanjima u vezi sa predmetnim postupkom, zajedno sa materijalnim dokazima i dokumentacijom njima u prilog, i da daju predloge za rešavanje predmeta (član 94).

Advokati i pripravnici treba da savetuju svoje klijente o njihovom pravu da podnesu mišljenja, objašnjenja i dokaze u prilog svojih predmeta. Isti su dužni da obezbede da njihovi klijenti blagovremeno dostave sve relevantne materijalne dokaze i dokumente, imajući u vidu da to može uticati na ishod predmeta.

Pre donošenja konačne odluke, javni organ koji vodi upravni postupak, obaveštava stranku o njenom pravu da bude saslušana (član 95). Ovo je ključno pravo koje se, nažalost, veoma često krši. Obaveštenje će sadržati naznaku rezultata upravne istrage, očekivanih rezultata postupka, kao i informacije o načinu ostvarivanja prava na saslušanje. Pravo na saslušanje može se ostvariti u pisanoj ili usmenoj formi, zabeleženoj pred javnim organom. Kada je saslušanje svake od uključenih stranaka, shodno stavu 3. ovog člana, nepraktično zbog njihovog velikog broja, saslušanja će se sprovesti „bilo kakvim adekvatnim sredstvima javnih konsultacija“.

Advokati i pripravnici treba da savetuju svoje klijente o njihovom pravu da budu saslušani pre donošenja konačne odluke i dužni su da aktivno pomognu svojim klijentima da ostvare ovo pravo. Oni moraju osigurati da njihovi klijenti delotvorno ostvare ovo pravo, bilo pismeno ili usmeno, u zavisnosti od predmetnih okolnosti. U nastavku, vidi deo pod zaglavljem „Pravične rasprave“ i karakteristike koje iste moraju da ispune, da bi bile u skladu sa pravom na pravično suđenje u vezi sa imovinskim pitanjima, koja član XX Ustava Kosova smatra prioritarnim.

Odluka se može doneti a da se stranci ne da pravo da bude saslušana, samo kada je očigledno da će odluka ići u korist stranke ili da u potpunosti podrazumeva odobrenje njihovog zahteva (član 96).

Ključne tačke koje pružalac besplatne pravne pomoći treba da primeti i primeni uključuju:

- **Pravo na razgledanje spisa i dobijanje informacija:** Obavestite klijente o njihovom pravu na razgledanje spisa i dobijanje njihovih primeraka, u bilo kojoj fazi postupka (član 92). Obezbedite da klijenti blagovremeno podnesu zahteve kako bi se izbegla zakašnjenja u razgledanju isprava. Imajte na umu ograničenja ovog prava kada su isprave ili informacije poverljivi, sadrže podatke o ličnosti ili se odnose na zaštićene poslovne ili profesionalne tajne.

- **Pravo na izmenu ili povlačenje zahteva:** Obavestite klijente o njihovom pravu da izmene ili povuku podneti zahtev do izdavanja odluke (član 93). Ovo može biti posebno važno kada se otkriju novi dokazi ili okolnosti koje bi mogle uticati na predmet.
- **Pravo na dostavljanje mišljenja, objašnjenja i dokaza:** Obavestite klijente o njihovom pravu da dostave mišljenja, objašnjenja i dokaze u vezi sa njihovim predmetom (član 94). Postarajte se da klijenti blagovremeno dostave sve relevantne materijalne dokaze i dokumente.
- **Pravo osobe da bude saslušana:** Obavestite klijente o njihovom pravu da budu saslušani pre donošenja konačne odluke (član 95). Ovo je jedan od najvažnijih aspekata upravnog postupka. Osigurajte da klijenti delotvorno ostvare ovo pravo, bilo pismeno ili usmeno, u zavisnosti od predmetnih okolnosti. Ako je saslušanje svake uključene strane nepraktično, saslušanje će se obaviti bilo kojim adekvatnim sredstvima javnih konsultacija.
- **Odluka kojom se licu uskraćuje pravo da bude saslušano:** Imajte na umu da se odluka može doneti a da se stranci ne da pravo da bude saslušana, samo kada je očigledno da će odluka ići u korist stranke ili da će njihov zahtev biti u potpunosti odobren (član 96).

Okončanje upravnog postupka

Upravni postupak pokrenut po zahtevu okončava se obaveštenjem o upravnom aktu ili zaključenjem upravnog ugovora (član 97). Okončanje upravnog postupka koji je pokrenut *po službenoj dužnosti* predstavlja diskreciono pravo javnog organa, osim kada je zakonom propisano drukčije, a izvršava se upravnim aktom.

Upravni postupak pokrenut po zahtevu okončava se u najkraćem mogućem roku, a najkasnije u roku koji je zakonom utvrđen za tu vrstu postupka (član 98). U slučaju da posebnim zakonom nije predviđen rok, opšti rok za okončanje upravnog postupka iznosi četrdeset pet dana od dana njegovog pokretanja. Ako je zakonom propisana obaveza stranke da podnese ispravu ili izvrši procesnu radnju u sklopu ili uz podnošenje prvobitnog zahteva, rok propisan ovim članom počinje da teče od potpunog podnošenja prvobitnog zahteva.

Ako je potrebno usled složenosti upravnog predmeta, javni organ može samo jednom produžiti prvobitni rok za okončanje upravnog postupka (član 99). Produžetak se uvodi za period koji je neophodan za okončanje postupka, s obzirom na složenost svakog konkretnog predmeta, ali nikada duže od prvobitnog roka. U prvobitnom roku, stranka se obaveštava o odluci o produžetku roka, uz naznaku novog roka isteka, kao i razloga za produžetak.

Javni organ okončava upravni postupak u bilo kojoj fazi, ukoliko utvrdi da je tokom manje od dve (2) godine pre podnošenja zahteva, presudio o istom zahtevu podnetom od iste stranke sa istim ciljem i po istom osnovu ili je prethodni postupak sa sličnostima poput onih navedenih u prethodnom stavu, još uvek u postupku razmatranja i nije okončan (član 101).

Pravilo ćutanja uprave

Ako je stranka izričito zahtevala izdavanje pismenog upravnog akta, a javni organ ne obavesti stranku o svojim upravnim aktivnostima u prvobitnom roku i ne obavesti je o produžetku ili ne objavi akt u produženom roku, zahtev koji je podnela stranka smatraće se u potpunosti odobrenim, što predstavlja „prećutno usvojen upravni akt“ (prema članu 100) ili ćutanje uprave.

Ključne tačke koje pružalac besplatne pravne pomoći treba da primeti i primeni uključuju:

- **Shvatite koncept pravila ćutanja uprave:** Upoznajte se sa pojmom ćutanja uprave ili prećutno usvojenog upravnog akta iz člana 100. Ovo se dešava kada javni organ ne obavesti stranku o svom upravnom aktu u prvobitnom roku, ne obavesti je o produžetku ili je ne obavesti o aktu u produženom roku. U takvim slučajevima, zahtev stranke smatra se u potpunosti usvojenim.
- **Prepoznajte primenljive slućajeve:** Budite obazrivi u prepoznavanju slućajeva u kojima se može primeniti pravilo ćutanja uprave. Ovo pravilo može biti od koristi vašim klijentima, imajući u vidu da podrazumeva da je njihov zahtev uvažen nećinjenjem javnog organa.
- **Pratite rokove:** Pratite prvobitne i produćene rokove, ako je primenjivo, u svakom predmetu. Ovo će vam pomoći da odredite kada treba primeniti pravilo ćutanja uprave i da osigurate da su prava vašeg klijenta zaštićena.
- **Komunicirajte sa javnim organom:** Održavajte redovnu komunikaciju sa javnim organom radi provere statusa upravnog postupka. Ovo će vam pomoći da razumete napredak ostvaren u predmetu i otkrijete sva potencijalna zakašćenja koja mogu pokrenuti pravilo ćutanja uprave.
- **Informišite i posavetujte klijente:** Obaveštavajte svoje klijente o pravilu ćutanja uprave i njenim implikacijama po njihov predmet. Savetujte ih o tome kako pravilo može potencijalno uticati na ishod njihovog predmeta i sve neophodne korake koje treba da preduzmu da bi od istog ostvarili koristi.
- **Saćuvajte dokaze:** Vodite odgovarajuću dokumentaciju o svoj prepisci, rokovima i obaveštenjima u vezi sa predmetom. Ovo će biti od ključnog znaćaja da se dokaće da pravilo ćutanja uprave vaći i na predmet vašeg klijenta, u slućaju javljanja bilo kakvih sporova.
- **Pripremite se za potencijalne sporove:** Budite spremni da branite prava vašeg klijenta u slućaju da javni organ ospori primenu pravila ćutanja uprave. Razradite jaku pravnu argumentaciju na osnovu predmetnih ćinjenica i relevantnih zakonskih odredaba.

Smrt stranke i povlačenje predmeta

U slučaju smrti fizičkog lica tokom trajanja upravnog postupka, koji se vodi u stvarima koje se njega lično tiču („*intuitu personae*“) javni organ je dužan da zaključi predmet i odlukom okonča sam postupak (član 102). U svakom drugom slučaju izuzev onog iz stava 1, u slučajevima u kojima fizičko lice premine tokom trajanja upravnog postupka, u kojem je stranka, ako javni organ smatra da je učešće stranke neophodno, privremeno obustavlja postupak do imenovanja pravnog sledbenika. U slučaju gašenja pravnog lica koje je stranka u postupku, javni organ nastavlja postupak sa istim ili zatvara spise i proglašava okončanje postupka.

Ako stranka koja je podnela zahtev odluči da ga povuče, postupak se proglašava okončanim (član 103). Pored toga, ako se pokaže da stranka nema daljeg interesa za nastavak postupka, on se takođe obustavlja. Međutim, povlačenje ili odustajanje od zahteva ne utiče nužno na nastavak postupka ako javni organ utvrdi da je nastavak postupka i dalje u javnom interesu.

Član 104. propisuje okončanje upravnog postupka kada nadležni javni organ oceni da je namera ili cilj zbog kojeg je postupak pokrenut postao nemoguć ili beskoristan. Drugim rečima, ako prvobitna svrha postupka više nije ostvariva ili ne služi nikakvom cilju, postupak se obustavlja.

Advokati i pripravnici treba da pažljivo razmotre odredbe iz članova 103 i 104 prilikom savetovanja svojih klijenata u upravnom postupku. Ako stranka želi da povuče ili odustane od svog zahteva, to treba da učini u pisanoj formi, kako bi obezbedila da je javni organ upoznat sa njihovom odlukom. Pored toga, ako se pokaže da je stranka izgubila interes za postupak, treba da obavesti javni organ. Međutim, važno je napomenuti da javni organ ipak može odlučiti da nastavi postupak, ako je to u javnom interesu.

U slučajevima kada namera ili cilj postupka više nije ostvariv ili nema svrhu, advokati i pripravnici treba da posavetuju svoje klijente o najboljem načinu daljeg postupanja. Ako je jasno da postupak više nije održiv, stranka će možda želeći da razmotri povlačenje svog zahteva ili odustajanje od postupka. Alternativno, možda žele da rade sa javnim organom na pronalaženju alternativnog rešenja za predmetno pitanje.

Obaveštenja

Postoje tri glavna oblika obaveštavanja u upravnom postupku koji se mogu koristiti i koji važe pod određenim okolnostima (član 109):

- **Usmeno:** Obaveštenje prisutnoj stranci koje se daje usmeno ili u bilo kom drugom odgovarajućem vidu komunikacije.
- **Poštom:** Pismeni dokument se može dostaviti (u daljem tekstu: isprava) slanjem poštom, elektronskim putem ili službenim obaveštenjem u skladu sa ovim zakonom.
- **Telefonom:** Izuzetno kratka i hitna obaveštenja mogu se uputiti i telefonom.

Član 121. Zakona propisuje uslove i postupke za upućivanje obaveštenja, putem elektronskog preuzimanja. Isti predviđa da se obaveštenje o elektronskom dokumentu može uputiti preuzimanjem sa servera zatvorenog za javnost samo ako primalac ima zagarantovan pristup korišćenjem elektronskih sredstava sa proverom autentičnosti i ako je prethodno obavešten o datumu ili periodu čuvanja na tom serveru. Obaveštenje će se smatrati izvršenim u trenutku preuzimanja sa servera.

Međutim, ako se dokument ne preuzme na unapred utvrđeni datum ili period, javni organ dostavlja stranci drugo obaveštenje. Ako dokument i dalje ne bude preuzet na datum ili period naveden u drugom obaveštenju, obaveštenje o odluci se dostavlja drugim odgovarajućim sredstvima.

Pravni lekovi

Svaka stranka koja tvrdi da su njena prava ili legitimni interesi povređeni upravnim činjenjem ili nečinjenjem, ima pravo da protiv istog izjavi pravni lek.

Ako zakonom nije drugačije propisano, upravni pravni lek se može podneti po osnovu nezakonitosti radnje. Uobičajeni upravni pravni lekovi na raspolaganju strankama su prigovor i žalba. Ponovno otvaranje postupka je izuzetan upravni pravni lek.

Važno je napomenuti da stranka nema pravo na drugi redovni pravni lek u istom predmetu. Iscrpljivanje odnosnih redovnih upravnih pravnih lekova predstavlja preliminaran uslov za svaki spor pred nadležnim sudom za upravne sporove. Međutim, postoje izuzeci u kojima je dozvoljen direktan pristup sudu bez prethodnog upravnog leka, na primer kada ne postoji viši organ ili druga upravna instanca, treća stranka tvrdi da su njena prava ili legitimni interesi narušeni upravnim aktom koji je rešen upravnim lekom, ili je to izričito propisano zakonom.

Advokati i pripravnici treba da se upoznaju sa dostupnim upravnim pravnim lekovima i osnovama za njihovo potraživanje, kako bi zaštitili prava i legitimne interese svojih klijenata. Oni takođe treba da savetuju svoje klijente o važnosti iscrpljivanja upravnih pravnih lekova, pre nego što pokrenu pravni postupak na sudu, osim u slučajevima kada je direktan pristup sudu dozvoljen zakonom.

Upravna žalba

Protiv upravnog akta može se podneti žalba, uključujući na propuštanje ili ćutanje uprave. Takođe se mora primetiti da se procesne radnje mogu osporiti samo ako je to izričito propisano zakonom (član 105).

Rok za podnošenje žalbe je 30 dana od dana obaveštenja o upravnom aktu. Treće stranke ga mogu pobiti u roku od šest (6) meseci od izdavanja akta.

Žalba na ćutanje uprave mora se izjaviti najmanje sedam (7) dana i najkasnije dva (2) meseca od isteka roka za donošenje i obaveštavanje o upravnom aktu.

Žalba se može podneti nadležnom organu, nadređenom organu ili drugom javnom organu propisanom zakonom. Član 129 navodi uslove prihvatljivosti prigovora, koji uključuju *locus standi*, blagovremeno podnošenje i sve druge uslove izričito propisane Zakonom.

Sadržaj i oblik upravne žalbe:

- U žalbi treba navesti upravni akt ili ćutanje uprave koje se pobija, osnove za pobijanje i javni organ nadležan za taj akt; i
- Svaki zahtev, čak i ako nije eksplicitno označen kao žalba, smatraće se takvim ako je namera stranke da ospori ili dokaže da upravni akt ili ćutanje uprave nije dovoljno jasno.

Odluka o žalbi se mora doneti i staviti na znanje stranci u roku od trideset (30) dana od podnošenja žalbe, osim ako zakonom nije propisan drugi rok. Međutim, ako je potrebna dodatna istraga, rok se može produžiti, a na produženje roka važi član 99. ovog zakona.

Upravni prigovor

Protiv realnog akta ili propuštanja realnog akta koji je tražila stranka može se podneti upravni prigovor, a stranka može zahtevati prestanak izvršenja realnog akta, opoziv ili ispravku javnog izjašnjavanja, proglašenje nezakonitosti realnog akta, i otklanjanje njegovih posledica, odnosno izvršenje realnog akta na koji stranka polaže pravo i oko koga je bezuspešno podnela zahtev. Član kolegijalnog javnog organa može podneti i upravni prigovor radi osporavanja procesnog činjenja ili nečinjenja.

Na upravne prigovore važe shodno odredbe Zakona o obliku i sadržini upravne žalbe, a prigovor se podnosi u roku od 15 dana od dana kada je stranka stekla saznanja o osporenoj stvari, a najkasnije u roku od šest (6) meseci od njegovog izvršenja, odnosno u roku od dva (2) meseca od podnošenja zahteva za izvršenje realnog akta, u slučaju propuštanja javnog organa.

Ako je prigovor rešen u korist stranke, nadležan javni organ sprovodi doneti upravni akt, a regulatorno telo koje razmatra prigovor u slučaju javne usluge od opšteg interesa preduzima neophodne mere da obezbedi da u okviru svoje nadležnosti ispuni sve zahteve usluge.

Ključne tačke koje pružalac besplatne pravne pomoći treba da primeti i primeni uključuju sledeće:

- **Shvatite dostupne pravne lekove:** Razumite različite vrste dostupnih pravnih lekova, uključujući prigovor, žalbu i ponovno otvaranje postupka. Budite svesni osnova za traženje svakog pravnog leka, kao i relevantnih procedura i rokova.
- **Identifikujte odgovarajuće pravne lekove:** Procenite situaciju vašeg klijenta i utvrdite koji pravni lek je najprikladniji za njihov konkretan slučaj. Razmotrite vrstu upravnog činjenja ili nečinjenja, razloge za njegovo pobijanje i potencijalne ishode svakog pravnog leka.

- **Posavetujte klijente o iscrpljivanju pravnih lekova:** Obavestite svoje klijente o važnosti iscrpljivanja dostupnih upravnih pravnih lekova pre nego što pokrenete pravni postupak na sudu. Međutim, imajte na umu izuzetke u kojima je direktan pristup sudu dozvoljen zakonom i posavetujte svoje klijente shodno tome.
- **Pratite rokove:** Pratite relevantne rokove za izjavljivanje prigovora, žalbi i drugih pravnih lekova. Postarajte se da vaši klijenti podnesu svoje zahteve u propisanim vremenskim okvirima.
- **Pripremite podneske:** Pomozite svojim klijentima u pripremi dobro sastavljenih, sveobuhvatnih i pravno utemeljenih podnesaka za svaki pravni lek. Postarajte se da sadržaj i oblik podneska ispunjavaju uslove propisane zakonom.
- **Pratite napredak:** Budite informisani o napredovanju pravnog leka vašeg klijenta i ostvarujte redovnu komunikaciju sa relevantnim javnim organima. Obaveštavajte svoje klijente o svim dešavanjima ili odlukama.

III deo: Konceptualni i praktični aspekti pravičnih saslušanja i poštovanje prava na pravično suđenje u upravnim postupcima

Jedna od oblasti u kojoj po svemu sudeći sistem upravnog prava na Kosovu često beleži neuspehe se odnosi na poštovanje prava na pravično suđenje, kada u biti država oduzima ili smanjuje imovinske interese (kao što su javne koristi) uz vrlo malo poštovanje principa pravičnog suđenja. Postoji pregršt priča o smanjenju ili ukidanju penzija bez ikakve najave i bez prava osobe da bude saslušana. Advokati se žale da su tražili javne rasprave u upravnom postupku (pred upravnim organima) ili pokretali upravne sporove (pred administrativnim odeljenjem Osnovnog suda) i da ih nisu dobili, i da je o svemu odlučeno o predmetu, bez stvarnog prava na saslušanje podnosioca zahteva.

Kao što je gore navedeno, u praksi, pravo na dobijanje obaveštenja u slučajevima koji se odnose na gubitak imovinskih prava (što može uključivati tekuće penzione i slične beneficije) i pravo na pravično saslušanje su dva od najčešće kršenih prava na Kosovu u oblasti upravnog prava, posebno, ali ne ograničavajući se na proces u upravnim agencijama prema ZOUP-u. Pružaoci besplatne pravne pomoći moraju revnosno i kontinuirano u svim fazama upravnog postupka i upravnog spora zagovarati prava njihovih klijenata u ovim oblastima. Kada uzmemo u obzir meru u kojoj se krši pravo na obaveštavanje i pravo svake osobe da bude saslušana, dobijanje upravnih sporova postaje sve teže u praksi. Iako su i pravično suđenje (iako se konkretno ne nazivaju ovim imenom) i pravo na obaveštavanje propisani kosovskim zakonom, oni se u velikoj meri krše i obično se uskraćuju.

Ovaj deo je osmišljen u nameri da pružaocima besplatne pravne pomoći predstavi čvrste argumente koji proizilaze iz Ustava Kosova, međunarodnih zakona i ugovora i podzakonskih akata kako bi se više borili za pravo na pravičan proces (obaveštenja i saslušanja), uključujući pravo osoba da budu saslušane (kroz „pravo na pravično suđenje” kako ga mnoge zemlje nazivaju u

kontekstu upravne službe, na prvom i drugom stepenu) ili javno (ili zatvoreno, ako okolnosti to nalažu) saslušanje na sudu kako bi tužitelja/tuženog saslušao presuditelj, na osnovu činjenica.

Pružaoци besplatne pravne pomoći mogu koristiti sledeća načela, kada je reč o pravima na obaveštenje i pravično suđenje, koja su zasnovana prvenstveno na međunarodnom i uporednom pravu, da daju jake argumente koji će da obavežu upravne službe i sudove da bolje zaštite ova ključna prava.

Da bi se obezbedio pravičan i pravedan pravni sistem, od presudne je važnosti poštovati ljudska prava tokom suđenja i duž čitavog sudskog procesa. Jedno od osnovnih ljudskih prava je pravo svakog lica da mu sudi nadležan, nezavisan i nepristrasan sud. Ovo pravo je sadržano u različitim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima, uključujući Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima (UDHR), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Afričku povelju o ljudskim i pravima naroda (ACHPR), Američku konvenciju o ljudskim pravima (ACHR) i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (ECHR).

Član 6.1. Evropske konvencije o ljudskim pravima propisuje da: „Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti s celog ili s dela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u meri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde“.

U Francuskoj je saslušanje obe strane pre donošenja odluke prepoznato kao deo njenog upravnog prava, a donosilac odluke mora poštovati zakonske i regulatorne proceduralne zahteve.¹ Dužnost da se predoče razlozi takođe je propisana zakonom. Italija priznaje proceduralne mere zaštite kroz dobro administrativno upravljanje i načela nepristrasnosti², dok Nemačka kodifikuje pravo na pravično suđenje u svom Zakonu o upravnim postupcima.³ Holandija je kodifikovala svoje

¹ „Pravo na pravično suđenje je takođe široko priznato u sistemima građanskog prava. Potreba da se saslušaju obe strane pre donošenja odluke prepoznata je u Francuskoj kao deo njene *droit administratif* (Ministre du Budget v SARL Auto-Industrie Meric (31. mart 1995) (Fr). U sklopu francuskog *droit administratif* donosilac odluka mora da poštuje zakonske i regulatorne proceduralne zahteve. Conseil d'Etat će takođe poništiti odluku ako stranka nije obavestena o predmetu protiv nje i nije joj pružena prilika da iznese svoj predmet SA Cooperative D'Habitation a Bon Marche de Vichy-Cusset-Bellerive (24 April 1964) (Fr); Trompier-Gravier (5. maj 1944) (Fr); Société des établissements Cruse (9 May 1980) (Fr). Obaveza obrazlaganja je zakonski uslov propisan Zakonom od 11. jula 1979. (član 1)”. Jhaveri, Swati. “Right to a Fair Hearing in Administrative Law Cases”. *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*.

² „Eksplícitno priznanje posebnog prava na pravično suđenje je manje izraženo u drugim jurisdikcijama građanskog prava. To je slučaj u Italiji. Pod svojim *diritto amministrativo* bilo kakve procesne zaštitne mere mogu poprimiti oblik principa zdravog administrativnog upravljanja i principa nepristrasnosti. Ovo su ustavne odredbe, poput člana 97 Ustava Italije koji propisuje: „Javne službe su organizovane u skladu sa odredbama zakona, kako bi se obezbedila efikasnost i nepristrasnost administracije“. Kao i u slučaju francuskih sistema, podnosilac zahteva može da ospori kršenje ovih principa ako utiče na njihove legitimne interese: ako utiče na privatno pravo onda podnosilac zahteva mora pokrenuti postupak pred redovnim sudovima”. Jhaveri, Swati. “Right to a Fair Hearing in Administrative Law Cases”. *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*.

³ „Nemački kontekst se razlikuje po svojoj kodifikaciji prava na pravično suđenje u *Verwaltungsverfahrensgesetz* (Zakon o upravnom postupku donet 1976) upravnim postupcima). Član 28 je ključna odredba koja utvrđuje proceduralne uslove za donošenje upravne odluke. Usmena rasprava nije obavezna, ali može predstavljati osnov za ništavost ako je rasprava

upravno pravo u Zakon o opštem upravnom pravu,⁴ koji je pod velikim uticajem principa francuskog upravnog prava. Pored toga, ima posebna administrativna odeljenja u redovnim sudovima.

Pravo na pravično suđenje je podjednako važno, što uključuje garancije pravičnog procesa i zaštite žrtava i svedoka. Ovo pravo je priznato ugovorima o ljudskim pravima kao što su ICCPR, ECHR i ACHR. Sastoji se od nekoliko ključnih načela, kao što su:

- **Pretpostavka nevinosti:** Načelo pretpostavke nevinosti predviđa da se svako lice optuženo za krivično delo smatra nevinim dok se ne dokaže njegova/njena krivica u skladu sa zakonom. To znači da je teret dokazivanja na tužilaštvu da dokaže krivicu okrivljenog i da okrivljeni ne mora da dokazuje svoju nevinost.
- **Jednakost oružja:** Načelo jednakosti oružja zahteva da kako tužilaštvo tako i odbrana imaju jednaku mogućnost da iznesu svoj predmet i ospore dokaze koje je izvela druga stranka. Ovaj princip obezbeđuje da obe stranke imaju pravične i jednake šanse da argumentuju svoj predmet i da se ishod istog zasniva isključivo na meritumu izvedenih dokaza.
- **Javne rasprave:** Smatra se da su javne rasprave od suštinskog značaja da se obezbedi transparentnost i odgovornost u procesu suđenja. Pristup javnosti sudskim postupcima može pomoći da se poveća poverenje javnosti u pravosudni sistem i omogući uvid javnosti u postupke.
- **Pravo na zastupnika:** Pravo na zastupnika, posebno u krivičnim predmetima, predstavlja osnovno pravo koje okrivljenima garantuje pravo da ih zastupa advokat. Ako okrivljeni ne može da priušti advokata, država je dužna da o svom trošku pruži pravnu pomoć kako bi se osiguralo da okrivljeni ne bude u nepovoljnom položaju u pravnom postupku.
- **Pravo na blagovremeno i pravično suđenje:** Okrivljeni imaju pravo na blagovremeno i pravično suđenje. To znači da suđenja treba voditi bez nepotrebnog odlaganja i u skladu sa standardima pravičnog suđenja. Kašnjenja u procesu suđenja mogu izazvati neopravdani stres i uznemirenost okrivljenog, a takođe mogu ugroziti pravičnost suđenja.

tražena činjeničnim okolnostima predmeta (Odluka od 2. septembra 1963. (Ger)). Slično tome, obaveštenje o predmetu je smatrano obaveznim u nekim situacijama i poslužilo je kao osnov za poništavanje upravnih odluka (odluke od 10. aprila 1968. (Ger)) (vidi i Singh). Međutim, član 46 dalje propisuje da akt neće biti poništen ako proceduralna nepravilnost ne bi imala uticaja na konačnu odluku". Jhaveri, Swati. "Right to a Fair Hearing in Administrative Law Cases". *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*.

⁴ „Holandija je na sličan način kodifikovala, velikim delom, svoje upravno pravo u svom Zakonu o opštem upravnom pravu (ili Algemene wet bestuursrecht). Iako je pod velikim uticajem francuskog upravnog prava, Holandija se po svom institucionalnom ustrojstvu razlikuje od Francuske, Nemačke i Italije. Ne postoji poseban upravni sud: umesto toga, redovni sudovi imaju posebno upravno odeljenje, koje se bavi predmetima upravnog prava. Deo 2:4 se osvrće na potrebu za nepristrasnošću i odsustvom pristrasnosti. Paragraf 3.5.4 postavlja posebne proceduralne uslove za upravne odluke. Međutim, pored razlika u postavci upravnog prava između Francuske i Holandije (u smislu institucionalnog ustrojstva i kodifikacije), Holandija je i dalje pod velikim uticajem Francuske u izradi svojih principa upravnog prava, uključujući pravo na pravično suđenje“. Jhaveri, Swati. "Right to a Fair Hearing in Administrative Law Cases". *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*.

- **Pravo na izvođenje dokaza i ispitivanje svedoka:** Okrivljeni imaju pravo da izvedu svoje dokaze i ispitaju svedoke protiv njih. Ovo pravo osigurava da okrivljeni ima pravičnu i jednaku mogućnost da argumentuje svoj slučaj i da izvedeni dokazi budu pouzdani i relevantni.
- **Pravo na žalbu:** Okrivljeni imaju pravo žalbe na presudu i kaznu sudu više instance. Ovo pravo osigurava da pravni proces podleže preispitivanju i da se greške ili neodgovarajuće izvođenje pravde mogu ispraviti.
- **Pravo na usmeni i pismeni prevod:** Okrivljenima koji ne razumeju jezik suđenja treba obezbediti prevodioca i prevedenu dokumentaciju. Ovo pravo osigurava da okrivljeni može u potpunosti da učestvuje u procesu suđenja i razume postupak koji se vodi protiv njih.
- **Prava žrtava i svedoka:** Pravni sistem treba da obezbedi zaštitu i podršku žrtvama i svedocima tokom suđenja, uključujući mere za sprečavanje zastrašivanja, uznemiravanja ili odmazde. Ovo osigurava da žrtve i svedoci mogu da učestvuju u procesu suđenja bez straha od odmazde ili štete.
- **Neretroaktivnost krivičnih zakona:** Načelo neretroaktivnosti krivičnih zakona nalaže da niko ne treba da odgovara krivično za delo koje nije predstavljalo krivično delo u vreme kada je izvršeno. Ovaj princip osigurava da pojedinci ne budu kažnjeni za pravne radnje u vreme kada su počinjene i da se zakon ne može koristiti retrospektivno za kažnjavanje pojedinaca.

Ovi principi nisu samo od suštinskog značaja da se obezbedi pravičan i pravedan pravni sistem, već pomažu i u održavanju poverenja javnosti u pravosuđe i vladavinu prava. Odgovornost je država, pravnik i pravosudnih institucija da štite i unapređuju ova prava duž čitavog sudskog procesa. Ovo uključuje primenu nacionalnih propisa, obezbeđivanje adekvatnih resursa i obuke, i negovanje kulture poštovanja ljudskih prava u pravnoj profesiji i pravosuđu.

Pravo na pravično suđenje se ne primenjuje samo u krivičnim postupcima, već i u upravnim procesima, koji često uključuju odluke koje mogu značajno uticati na prava, interese ili slobode pojedinaca. U takvim slučajevima, principi prirodne pravde i proceduralne pravičnosti dolaze do izražaja kako bi se osiguralo da se upravne odluke donose pravično, transparentno i nepristrasno.

Pravo na pravično suđenje u upravnim procesima može se analizirati duž sledeće ključne komponente:

- **Obaveštavanje:** Pojedinci koji su predmet upravnog postupka moraju dobiti adekvatno i blagovremeno obaveštenje o optužbama ili potraživanjima protiv njih, kao i o prirodi postupka, mogućim posledicama i njihovim pravima tokom procesa. Ovo im omogućava da pripreme svoju odbranu i donesu informisane odluke o svom učešću. Ovo pravo svake osobe da bude obaveštena i saslušana je propisano članovima 118 do 123 ZOUP-a i članom 38 ZUS-a, ali se u praksi uglavnom ne poštuje;

- **Pravo osobe da bude saslušana:** Pogođene osobe treba da imaju priliku da iznesu svoj slučaj, podnesu dokaze i iznesu argumente u svoju korist. Ovo može uključivati pravo na podnošenje pismenih podnesaka, prisustvo na suđenju ili učešće u drugim vidovima rešavanja sporova, kao što je posredovanje. Još jednom, ovo pravo je propisano članom 38 ZUS, ali se često ne poštuje;
- **Nepriistrasan donosilac odluka:** Donosioci upravnih odluka moraju biti nepriistrasni i ne smeju imati nikakav sukob interesa koji bi mogao da utiče na njihovo rasuđivanje. Ovo podrazumeva i da se obezbedi da donosilac odluke nije bio uključen ni u koju prethodnu fazu slučaja niti da ima bilo kakav lični interes kada je reč o njegovom ishodu;
- **Pravo na zastupanje:** Iako pravo na branioca možda ne dolazi u tako velikoj meri do izražaja u upravnim postupcima kao što je to slučaj u krivičnim suđenjima, pogođeni pojedinci bi i dalje trebalo da imaju mogućnost da traže pravni savet i zastupanje, bilo preko advokata ili drugog kvalifikovanog zastupnika;
- **Obrazložena odluka:** Upravne odluke treba da budu zasnovane na izvedenim dokazima i važećim zakonima i propisima. Donosioci odluka moraju dati jasno i sveobuhvatno objašnjenje svog obrazloženja, osvrćući se na argumente i dokaze koje su stranke podnele. Ovo omogućava pogođenim pojedincima da razumeju osnovu odluke i olakšava mogućnost sudskog preispitivanja;
- **Pravo na preispitivanje ili žalbu:** Pojedinci treba da imaju pravo da ospore upravne odluke kroz proces preispitivanja ili žalbe, bilo interno (unutar upravne službe) ili spoljno (preko suda ili nezavisnog tribunala). Ovo pomaže da se osigura da se greške ili nepravedne odluke isprave i promoviše odgovornost unutar upravnog sistema; i
- **Srazmernost:** Posledice upravnih odluka treba da budu srazmerne ciljevima kojima upravna agencija teži i šteti ili riziku koji sa sobom nose radnje pojedinca. Ovaj princip pomaže u sprečavanju proizvoljnih ili preterano strogih mera koje mogu narušiti prava pojedinca.

Ako klijent ne dobije obaveštenje o smanjenju penzije, praktičari upravnog prava treba da deluju brzo i odlučno kako bi zaštitili zakonska prava svog klijenta. U nastavku slede neke konkretne mere koje praktičari koji su fokusirani na parnični postupak mogu da preduzmu:

- **Sprovedite sveobuhvatnu istragu:** Praktičari upravnog prava treba da istraže okolnosti u vezi sa neuspehom klijenta da primi obaveštenje, što može uključivati intervjuisanje klijenta, preispitivanje dosijea klijenta i istraživanje relevantnih zakona i propisa;
- **Identifikujte moguće pravce delovanja:** Na osnovu istrage, praktičari treba da odrede potencijalne pravne radnje koje bi se mogle preduzeti protiv administratora, kao što su tužbe za kršenje upravnog zakona po osnovu ćutanja uprave;
- **Pokrenuti sudski postupak po potrebi:** Ako administrator ne odgovori na odbijanje da ponudi traženu pomoć, praktičar treba da pokrene pravni postupak u ime klijenta, kao što

je izjavljivanje žalbe sudu, traženje obeštećenja kako bi se sprečilo smanjenje penzije ili žalba na odluku u upravnom procesu;

- **Predočavanje dokumenta:** Nakon što je pravni postupak pokrenut, praktičar treba da prikupi dokaze koji potkrepljuju potraživanja klijenta. Ovo može podrazumevati traženje dokumenata i drugih dokaza od administratora penzijskog plana ili uzimanje iskaza ključnih svedoka; i
- **Pripremite se za saslušanje ili suđenje:** Kako se predmet odvija, pružalac besplatne pravne pomoći treba da se pripremi za saslušanje/suđenje, uključujući sastavljanje pravnih podnesaka, pripremu svedoka i razradu pravnih argumenata.

Saveti za primaoce socijalne pomoći na Kosovu u vezi sa pravičnim sudenjima i pravom da budu saslušani:

Ako i kada vaš klijent dobije „Obaveštenje o nameri“ ili „Obaveštenje o odluci“ od upravne agencije (najverovatnije MFRT) kojom mu se menjaju, obustavljaju ili uskraćuju beneficije, zapamtite ova dva važna pravila:

Pravilo br. 1

Vaš klijent (uz vašu pomoć) treba da zatraži pravično saslušanje i zatraži „**nastavak pomoći**“ u **pisanoj formi** pre datuma na koji će se prema Obaveštenju, njegove ili njene beneficije promeniti. Primer obrasca u tu svrhu je priložen ovde. Što pre to bolje. Zahtevanje „nastavka pomoći“ predstavlja argument da se beneficije vašeg klijenta ne smeju menjati osim ako on ili ona ne izgube svoje pravo na pravično suđenje ili priliku da budu saslušani na drugom stepenu. Ako upravna agencija ne odgovori na zahtev za nastavak pomoći (što je daleko najverovatniji scenario zasnovan na prošlom iskustvu i skoro potpunom nepostojanju delotvorne druge upravne instance na Kosovu), možete argumentovati da je ćutanjem uprave, agencija odobrila zahtev vašeg klijenta. Ovo možete koristiti na sudu, kao što je navedeno u nastavku, da od suda zatražite privremenu meru zabrane prilaska (PZP) kako ne biste smanjili vaše beneficije (tj. „odlaganje“ izvršenja upravne odluke u smislu ZUS-a) . Nemojte čekati da se beneficije vašeg klijenta ukinu pa da zatražite „nastavak pomoći“, jer će biti teže (ako ne i nemoguće) dobiti odlaganje ili PZP na sudu. Možete tražiti pravično saslušanje ili priliku da budete saslušani, čak i ako niste dobili pismeno obaveštenje, ali to morate učiniti čim saznate da nešto nije u redu sa vašim beneficijama. Ako je iole moguće, nemojte čekati da budu prekinute.

Pravilo br. 2

Sačuvajte Obaveštenje zajedno sa kovertom i poštanskom markicom. Ako je potrebno predugo da obaveštenje stigne do vas ili vašeg klijenta i ako propustite rok za traženje pravičnog saslušanja, i dalje možete da zatražite nastavak pomoći. Datum na koverti vam može pomoći da dokažete da ste svoje obaveštenje primili sa zakašnjenjem.

Pravilo br. 3

Nakon što zatražite pravično suđenje, možete pokušati da rešite svoj problem u svom CSR-u ili centru za socijalni rad. Zatražite **konferenciju**. Međutim, nemojte povlačiti svoj zahtev za pravično suđenje na vašoj konferenciji sve dok ne dobijete pismeni dokaz da je vaš CSR rešio sve probleme u vezi sa vašim predmetom.

Kako mogu da dobijem pravično saslušanje? Svoje pravično saslušanje/konferenciju (druga upravna instanca) možete dobiti tako što ćete biti spremni i znati svoja prava.

Kako da se pripremim za moje pravično saslušanje ili konferenciju? Evo kontrolne liste za tužioce i/ili advokate da se pripreme za bilo koje saslušanje ili konferenciju na upravnom nivou (ako i kada bude održana):

Pribavite dokaze: Dokazi predstavljaju sve ono što potkrepljuje vašu priču. Dokazi uključuju: izveštaje lekara, priznanice, sudske papire, priznanice za stanarinu i dokumente o socijalnoj pomoći. Razmislite o dokazima koji su vam potrebni nakon što zatražite pravično saslušanje. Zapišite datume i imena ljudi sa kojima ste razgovarali o svom problemu. Obavezno ponesite kopije svojih dokaza na saslušanje. Čuvajte originale za vašu evidenciju. Zatražite besplatnu kopiju dokaznog paketa u vašem predmetu. Dokazni paket sadrži sve isprave o kojima će vaš centar za socijalni rad govoriti na vašem saslušanju. Da biste dobili dokazni paket, pozovite ili pišite CSR-u ili drugoj agenciji koja vam je poslala Obaveštenje o nameri, Obaveštenje o odluci ili obaveštenje o uskraćivanju beneficija. Ako niste dobili obaveštenje, pišite svom centru za socijalni rad. Sačuvajte kopiju pisma koje ste poslali. Zapišite ime osobe sa kojom ste razgovarali telefonom i datum. Ako kažete sudiji da ste tražili dokazni paket, a niste ga dobili, trebalo bi da dobijete vaše saslušanje.

Da biste dobili dokaze, takođe možete pogledati svoj dosije o socijalnoj pomoći ili spis predmeta u vašem centru za socijalni rad. Vaš spis predmeta može sadržati dokaze u prilog vašoj priči. Obavestite agenciju u slučaju da vaš centar za socijalni rad odbije da vam dozvoli da vidite svoj predmet. Sudija će vam omogućiti da vidite svoj spis predmeta na saslušanju ili će promeniti datum saslušanja, tako da kasnije vidite svoj spis predmeta. Zamolio sam svoj centar za socijalni rad da mi pošalje papire iz mog spisa predmeta. Nisu. Da li je ovo važno na saslušanju? Da! Trebalo bi da pobedite. Morate zatražiti dokazni paket i papire iz vašeg spisa predmeta pre bilo kakvog saslušanja ili konferencije. Ako ne dobijete ništa u roku od 3 dana od prijema zahteva, agencija bi trebalo da povuče Obaveštenje o nameri, Obaveštenje o odluci ili obaveštenje o uskraćivanju beneficija.

Nadite svedoke: Često je korisno dovesti svedoke na saslušanje ili konferenciju. Svedok može biti svako ko može da potkrepi vašu priču. Moraćete da svom svedoku postavite pitanja na pravičnom saslušanju. Zabeležite pitanja i vežbajte pitanja i odgovore sa svojim svedokom. Sudija/slужbenik i predstavnik centra za socijalni rad takođe mogu postavljati pitanja vašem svedoku na pravičnom saslušanju. Organizujte se. Vaše saslušanje može biti veoma kratko i možda nećete imati priliku da kažete sve što želite. Planirajte šta želite da kažete pre saslušanja. Zabeležite: Šta želite da kažete. Koje papire želite da pokažete sudiji. Pitanja koja treba postaviti predstavniku centra za socijalni rad. Pitanja koja treba da postavite svom svedoku. Lako je izgubiti pojam o stvarima na saslušanju. Ne dozvolite nikome da vas požuruje. Opustite se i pratite svoj plan!

Organizujte se: Šta da radim kada dođem do mog pravičnog saslušanja? Prijavite se na recepciji. Zamolite da pogledate svoj spis predmeta pre saslušanja, čak i ako ste ga ranije videli. Možda ćete morati da sačekate neko vreme. Kada sudija bude spreman da sasluša vaš predmet, bićete poslani u salu za saslušanje. Sala za saslušanje nije sudnica. To je kancelarija sa stolom i stolicama. Ko će biti na mom pravičnom saslušanju? Šta je spis predmeta? Vaš spis predmeta treba da sadrži sve papire o vašem socijalnom slučaju. Trebalo bi da sadrži više papira nego dokazni paket. Sudija i socijalni radnik će biti tamo. Socijalni radnik se zove predstavnik agencije. On ili ona će pokušati da pokaže sudiji da je grad u pravu, a da vi niste. Predstavnik agencije obično nije advokat i nikada nije radio na vašem socijalnom problemu. Zatražite službenog prevodioca ako ne govorite engleski. Najbolje je da dovedete advokata koji će vam pomoći da dobijete pravično saslušanje. Obratite se svom lokalnom centru u zajednici, bolnici, školi, pravnim službama ili kancelariji ABPP da pronađete nekoga ko može biti vaš advokat. Ako ne možete da pronađete zastupnika, možete sa sobom povesti člana porodice ili prijatelja da vam pomogne. Šta je zastupnik? Zastupnik je osoba koja govori u vaše ime na vašem saslušanju. Ova osoba treba da zna vaš predmet i da zna kako funkcioniše sistem socijalne zaštite. Zastupnik može biti savetnik, socijalni radnik ili pravni radnik.

Šta sudija/slужbenik radi na pravičnom saslušanju? Šta znači „Neka uđe u zapisnik“? Vaše saslušanje/konferencija može biti snimljena. Sve što je snimljeno na ročištu i svi dokazi dati sudiji ulaze u zapisnik. Postarajte se da je sve što je rečeno i snimljeno. Snimak vam može pomoći ako izgubite i izjavite žalbu. Sudija vodi saslušanje. Sudija treba da započne saslušanje, tako što će telefonom uključiti uređaj za snimanje. Ovo se zove stavljanje u zapisnik. Sudija mora da snimi sve što se kaže kada ste u prostoriji. Sudija će objasniti razlog saslušanja. Recite sudiji da li ste tražili pravično saslušanje iz nekog drugog razloga.

Kako centar za socijalni rad iznosi svoju stranu priče? Predstavnik agencije prvo objašnjava stranu priče centra za socijalni rad. On ili ona će pokušati da pokaže sudiji da je grad u pravu i daće sudiji/slужbeniku dokaz. Svi ovi dokazi treba da uđu u dokazni paket. Zapamtite da predstavnik agencije možda nije iz vašeg centra za socijalni rad i da možda nikada nije radio na vašem problemu. Nemojte se plašiti da postavljate pitanja i recite sudiji/slужbeniku ako se ne slažete. Na primer, zamolite sudiju/slужbenika da objasni sve papire ili bilo šta što predstavnik agencije kaže a što vi ne razumete. Predstavnik agencije može kasnije da postavi pitanja vama i vašim svedocima.? Mogu li da promenim pitanje na mom pravičnom saslušanju? Ne. Sudija/slужbenik će održati saslušanje samo na osnovu razloga koji ste naveli kada ste tražili saslušanje. Ako postoji novi problem, zatražite još jedno pravično saslušanje.

Koja prava imam na pravičnom saslušanju? Vaše pravično saslušanje treba da se vodi pravično. Recite sudiji/službeniku ako mislite da nije. Imate pravo da govorite ako se vaše pravično saslušanje čini nepravednim ili ako vam je teško da zastupate sebe. Imate pravo na prigovor. Prigovor je kada kažete sudiji/službeniku da se ne slažete sa nečim što je rečeno ili učinjeno. Na primer, trebalo bi da prigovorite ako vam nije dozvoljeno da pokažete dokaze sudiji/službeniku. Imate pravo da vidite svoj spis predmeta na ročištu. Ako vaš centar za socijalni rad želi da promeni vaše beneficije i ne ponese spis vašeg predmeta na saslušanje, trebalo bi da dobijete pravično saslušanje. Spis predmeta je sastavljen od svih dokumenata u vezi sa vašim predmetom iz centra, a ne samo od dokaznog paketa. Imate pravo da vidite sve papire koje predstavnik agencije da sudiji/službeniku. Imate pravo da ispitajte predstavnika agencije i sve svedoke. Recite sudiji/službeniku ako smatrate da predstavnik agencije ili svedok grada kaže nešto neistinito.

OBRAZAC ZAHTEVA ZA PRAVIČNO SASLUŠANJE – DOSTAVITI FAKSOM ILI POŠTOM

Molimo vas napišite informacije čitko i velikim slovima. Tačne i potpune informacije će nam omogućiti da odmah zakažemo pravično saslušanje/konferenciju

NAZIV PREDMETA _____ (IME) (PREZIME) (SREDNJE IME)

ADRESA _____ BR. STANA: _____

GRAD: _____ POŠTANSKI BROJ _____

DATUM SPORNE RADNJE AGENCIJE: _____

BR. TELEFONA: (____) _____ DAN ROĐENJA: _____ BR. LIČNE KARTE: _____

MUŠKI / ŽENSKI _____

PREDMET BR: _____ CIN broj: _____ BR. LOKALNE AGENCIJE/CENTRA: _____

POTREBAN PREVODILAC? DA NE AKO DA, NA KOM JEZIKU?: _____

Da li je podnosilac žalbe vezan za dom? Da/Ne Ako jeste, dostavite medicinsku dokumentaciju. Nemojte odlagati zahtev zbog dobijanja medicinske dokumentacije. Broj telefona predstavnika ili podnosioca zahteva je neophodan, ako nemate broj telefona:

Predstavnik podnosioca

IME: _____

ADRESA _____

GRAD: _____

BR. TELEFONA: () _____

DA LI JE PODNOSILAC ŽALBE DOBIO OBAVEŠTENJE OD LOKALNE SOCIJALNE SLUŽBE? DA/NE (**
MOLIMO VAS PRILOŽITE KOPIJU OBAVEŠTENJA UZ OVAJ OBRAZAC *****)**

Ako da: Datum obaveštenja: _____ Datum stupanja na snagu obaveštenja: _____

BR. OBAVEŠTENJA: _____

Kratak opis razloga za traženje saslušanja (sa navođenjem vremenskih okvira):

DANAŠNJI DATUM _____

Zahtev za pravično saslušanje/Dokazni paket za konferenciju i posebno identifikovana dokumenta

Datum: _____ Broj pravičnog saslušanja: _____

Moje ime: _____ Broj mog predmeta: _____

Moja poštanska adresa: _____

Faks je najbolji način da pošaljete svoj zahtev.

Pokušajte da sačuvate primerak vašeg zahteva i priznanice o poslatom faksu.

Gde poslati ovaj zahtev poštom:

Pokušajte da dobijete povratnicu od Pošte Kosova, koja će dokazati da ste poslali zahtev.

Poštovano Ministarstvo:

Koristim svoje pravo da budem saslušan, obavešten i da mi se dostavi poštom u razumnom roku od datuma ovog zahteva: (1) primerak svih dokumenata koje će Ministarstvo predložiti na pravičnom suđenju/konferenciji u prilog svojoj odluci; i (2) sledeće dokumente koji mogu da se identifikuju:

Proverite ili navedite sve ostale dokumente koji su vam potrebni da biste se pripremili za pravično saslušanje.

___ 1) Autentičnu kopiju svakog obaveštenja, pisma i spisa koji su mi dostavljeni i koji će biti ili bi mogli predstavljati problem na pravičnom saslušanju ili koje ministarstvo ili upravna agencija namerava da uvede u dokaze na pravičnom saslušanju;

___ 2) Bilo koji i svi medicinski izveštaji od ili koje je koristila Lekarska komisija MFRT pri donošenju svoje odluke;

___ 3) Moja evidencija o vremenu ostvarivanja prava na socijalnu/javnu pomoć, procene i planove zapošljavanja, kao i sva obaveštenja o mogućnostima zapošljavanja;

___ 4) Svaki pregled u vezi sa drogom i alkoholom, procene i uputi;

___ 5) Odštampani primerak sa spiskom svih mojih beneficija od ____ . ____ . 20__ do danas;

___ 6) Odštampani primerak sa licima koja izdržavam;

___ 7) Odštampani primerak aktuelnog budžeta;

___ 8) Istorija promene adresa;

___ 9) Istorija sankcija i prekršaja koja prikazuje sve aktivnosti uključujući brisanje nevažećih ili isteklih sankcija;

___ 10) Sva druga obaveštenja data u mom slučaju i dokaz o uručenju;

___ 11) Ostala dokumenta (navedite što je moguće detaljnije):

IV deo: Razumevanje kosovskog Zakona o upravnim sporovima (Zakon br. 03/L-202) (ZUS)

Uvod

Često nije moguće u potpunosti rešiti sva upravna pitanja pred nadležnim javnim organom ili upravnom agencijom koja je zadužena za određene funkcije i javiće se potreba da se ode na sud, putem mehanizma „upravnog spora“ kako bi se pobila odluka ili bilo koji deo odluke upravne agencije i njenog drugog upravnog stepena, ako postoji. U ovom delu ćemo se detaljnije osvrnuti na to kako pružaoci besplatne pravne pomoći, koristeći ZUS i njegove odredbe, rade na zaštiti prava svojih klijenata u oblasti upravnog prava. Ključ za zastupanje u okviru ZUS-a je pokušaj da se izbegne ono što je poznato kao „ping-pong“ efekat, gde sudovi imaju tendenciju da vrate predmete upravnoj agenciji na postupanje, što je nešto što se nikada ne dogodi, i rezultira vraćanjem predmeta na sud.

Treba napomenuti da postoje neke veoma važne reforme koje ZUS čekaju i iste su prošle prvo čitanje u Skupštini Kosova. Na njih ćemo se ukratko osvrnuti na kraju ovog dela. To su veoma opsežne reforme, koje pružaju znatno više detalja o mnogim pitanjima o kojima se govori u nastavku. Sve u svemu, reforme treba posmatrati kao pozitivne prema klijentima pružalaca besplatne pravne pomoći.

Definicije

Neke od ključnih definicija prema ZUS-u sa kojima bi pružalac besplatne pravne pomoći trebalo da bude dobro upoznat uključuju sledeće:

1. **Organ:** organi javne uprave, organi centralne vlasti i drugi njima podređeni organi, organi lokalne uprave i organi koji su njima podređeni, kada u vršenju javnih ovlašćenja odlučuju o upravnim pitanjima;
2. **Upravni akt:** svaka odluka organa iz tačke 1.1 ovog stava, koja se donosi na kraju upravnog postupka o vršenju javnih ovlašćenja i koja utiče, u korist ili ne, zakonom priznatih prava, sloboda ili interesa fizičkih ili pravnih lica, odnosno drugih stranaka u odlučivanju o upravnim stvarima; i
3. **Upravna stvar:** u skladu sa ZUS-om, ovo je posebno nesporna situacija i od javnog interesa, u skladu sa kojom direktno iz zakonskih odredaba proizilazi potreba da se na zakonit i autoritativan način definiše ponašanje sledeće stranke.

Analiza i smernice:

1. Pokretanje upravnog spora (član 13.)

Član 13 ZUS-a predviđa sledeća pravila u slučajevima u kojima se na sudu može pokrenuti upravni spor, uglavnom nakon iscrpljivanja upravnih lekova:

- a. Upravni spor se može pokrenuti samo protiv upravnih akata donetih u upravnom postupku drugog upravnog stepena;
- b. Može se pokrenuti protiv prvostepenog upravnog akta kada žalba nije dozvoljena u drugom stepenu upravnog postupka; i
- c. Može se pokrenuti kada nadležni organ nije doneo odgovarajući upravni akt po zahtevu ili žalbi stranke.

Član 14. predviđa da se upravni spor može pokrenuti i kada nadležni organ nije doneo odgovarajući upravni akt po zahtevu ili žalbi stranke, pod uslovima predviđenim ZUS-om. Ovo je takođe poznato kao ćutanje uprave i moglo bi predstavljati veoma korisno strateško oruđe za pružaoce besplatne pravne pomoći, kao što je objašnjeno u nastavku u delu III.

2. Kada se ne može pokrenuti upravni spor?

Prema ZUS-u, upravni spor se ne može pokrenuti u sledećim okolnostima (čl. 15):

- a. Protiv akata o pitanjima u kojima je obezbeđena pravna odbrana van upravnog spora;
- b. Protiv akata o pitanjima u kojima je zakonom zabranjeno pokretanje upravnog spora;
- c. Protiv upravnih akata koji obuhvataju opštu obavezu, osim kada krše zakonska prava stranaka; ili
- d. Kada organ donese upravni akt koji prelazi granice njegove nadležnosti u slučajevima iz tačke b.

Gore navedeni članovi su relevantni za pravne službenike ABPP i advokate besplatne pravne pomoći za sledeće:

- Razumevanje osnova za pokretanje upravnog spor omogućava pripravnici i advokatima da precizno procene potencijalni uspeh klijentovog predmeta i da ih savetuju u skladu sa tim;
- Prepoznavanje kada se ne može pokrenuti upravni spor pomaže u sprečavanju podnošenja nepotrebnih pravnih postupaka i štedi vreme i resurse kako za klijenta tako i za pravne stručnjake;
- Pripravnici mogu koristiti ove informacije za izradu podnesaka i drugih pravnih dokumenata, obezbeđujući da pravilno odgovore na sve potrebne elemente za pokretanje upravnog spora;

- Advokati mogu da koriste ove ključne tačke u izradi svoje strategije parničenja i prilikom iznošenja svojih argumenata pred sudom ili tokom pregovora sa zastupnikom protivne stranke; i
- Poznavanje zakonskih odredaba koje uređuju upravne sporove pomaže u identifikovanju predmeta u kojima se upravni spor može pokrenuti uprkos početnim ograničenjima, kao što je kada neko telo prekorači granice svoje nadležnosti.

3. Prigovor na konačan upravni akt

Prema članu 16, na „konačan upravni akt“ može se uložiti prigovor na sudu kada:

- zakon uopšte nije primenjen, ili zakonske odredbe nisu pravilno primenjene;
- je Akt doneo nenadležni organ;
- prethodni postupak nije ispoštovan u skladu sa važećim proceduralnim pravilima (kao što su ona u Zakonu o opštem upravnom postupku - vidi deo I gore), činjenično stanje nije pravilno utvrđeno, ili su doneti netačni zaključci na osnovu proverenih činjenica;
- je konačan upravni akt prekoračio granice zakonskog ovlašćenja ili nije donet u skladu sa svrhom zakona, kada je zasnovan na slobodnoj proceni; ili
- su tuženi ponovo doneli raniji akt, koji je ranije poništen konačnom odlukom nadležnog suda.

Upravni akt se ne može odbiti zbog netačne primene odredaba kada je nadležni organ odlučio po slobodnoj oceni na osnovu ovlašćenja i u granicama datim zakonskim odredbama, u skladu sa ciljem za koji je ovlašćenje dato.

Ovaj član ZUS-a je relevantan za pružaoce besplatne pravne pomoći iz sledećih razloga:

- Razumevanje osnova za izjavljivanje prigovora na konačan upravni akt omogućava službenicima ABPP, pripravnicima i advokatima da pruže odgovarajuće savete klijentima i obezbede da ulože valjane prigovore na sudu i da žalba neće biti odbačena iz tehničkih ili formalnih razloga;
- Poznavanje ograničenja za odbijanje upravnih akata zbog netačne primene odredaba, pomaže pravnim stručnjacima da upravljaju očekivanjima klijenata i razviju odgovarajuće pravne strategije;
- Pripravnici i službenici ABPP mogu da koriste ove ključne tačke za izradu pravnih dokumenata i izveštaja koji navode konkretne osnove za prigovor na konačan upravni akt, obezbeđujući da predstavljaju jak argument;

- Advokati mogu koristiti ove informacije da formulišu argumente na sudu ili tokom pregovora, usredsređujući se na osnove za prigovor, kako je navedeno zakonom; i
- Prepoznavanje okolnosti pod kojima se može uložiti prigovor na konačan upravni akt takođe pomaže pravnim stručnjacima da identifikuju potencijalne nedostatke u predmetu protivne stranke i osmisle protivargumente.

Pružaoći besplatne pravne pomoći treba da budu pažljivi da obezbede da je zaista postojala drugostepena odluka na upravnom nivou (kao što je propisano Zakonom o opštem upravnom postupku – vidi gore), pošto mnoge upravne agencije, prema rečima nekolicine advokata konsultovanih tokom pripreme ove Priručnika, nemaju ili ne koriste pravo drugostepene instance, a isto lice koje donosi rešenje na prvom upravnom stepenu donosi i drugostepeno.

a. Tužioci u upravnom sporu

„Pravna pozicija“ u upravnim sporovima na Kosovu je prilično širok pojam, u svetlu činjenice da je dozvoljeno pokrenuti sa pravne tačke gledišta „indirektne“ povrede i da nevladine organizacije takođe mogu biti tako pozicionirane da štite javni interes. Ovo omogućava advokatima besplatne pravne pomoći i nevladinim organizacijama za pravnu pomoć široke mogućnosti da opsežno učestvuju u javnom interesu i sličnim parnicama, da zastupaju interese velikih grupa klijenata. Na primer, tužioci u upravnim sporovima mogu uključiti, prema članu 18 ZUS-a:

- a. Tužilac može biti fizičko lice, pravno lice, ombudsman, druga udruženja i organizacije koje deluju u cilju zaštite javnog interesa ako smatraju da im je upravnim aktom povređen neposredni ili posredni interes u skladu sa zakonom;

Prema članu 19, kada fizičko lice, koje je član nevladine organizacije, koja je prema svojim pravilima dužna da štiti određena prava i interese svojih članova:

- a. Organizacija može podneti tužbu i pokrenuti upravni spor protiv upravnog akta u ime svog člana ako su aktom povređena prava ili interesi člana i član ih odobrava; i
- b. Organizacija može ući u tekući spor u korist svog člana i preduzeti sve radnje i iskoristiti sve raspoložive pravne lekove, ako to nije u suprotnosti sa izjavama i radnjama stranke.

Tuženi u upravnim sporovima (čl. 20)

Tuženi u upravnom sporu je organ čiji je akt osporen ili organ koji na zahtev stranke ili povodom njenog potraživanja, ne donese akt u zakonom propisanom roku i ne dostavi ga stranci (tj. situacije ćutanja uprave).

b. Druge stranke u upravnom sporu (čl. 21)

Druge stranke u upravnom sporu mogu biti lica koja bi pretrpela neposrednu ili posrednu štetu poništenjem osporenog upravnog akta, koja imaju položaj stranke u upravnom sporu.

Gore navedeni članovi su važni za pružaoca besplatne pravne pomoći jer dozvoljavaju/prenose sledeće:

- Razumevanje ko može biti tužilac, tuženi ili druge stranke u upravnom sporu, omogućava pravnim stručnjacima da ispravno identifikuju i savetuju potencijalne klijente;
- Pravni službenici/pripravnici ABPP mogu koristiti ove informacije za izradu odgovarajućih pravnih dokumenata, uključujući molbe i podneske, kako bi osigurali da su prave stranke uključene u predmet upravnog spora;
- Advokati mogu da koriste ove informacije da procene jačinu klijentovog predmeta, osmisle pravne strategije i iznesu ubedljive argumente na sudu ili tokom pregovora;
- Prepoznavanje uloge nevladinih organizacija (NVO) u upravnim sporovima pomaže pravnim stručnjacima da ostvare delotvornu saradnju sa ovim organizacijama i delotvornije zastupaju interese svojih klijenata; i
- Poznavanje različitih stranaka u upravnom sporu pomaže pravnim stručnjacima da razumeju dinamiku sukoba, predvide potencijalne protivargumente i razviju odgovarajuće odgovore.

Treba napomenuti da činjenica da ZUS dozvoljava tužiocima koji pretrpe samo „posredne“ povrede da budu uključeni u upravne sporove olakšava vođenje sporova od strateškog ili javnog interesa u ime većih grupa oštećenih lica.

c. Tužba i izvršenje upravnog akta u toku postupka

Sledeća pravila propisana članom 22 predodređuju dejstvo podneska u sklopu upravnog spora na sudu na upravni postupak u upravnoj agenciji.

- a. Tužba podneta na sudu ne zaustavlja automatski izvršenje upravnog akta, osim ako zakon ne propisuje drukčije;
- b. Tužilac može zahtevati odlaganje pod određenim uslovima, odnosno kada bi izvršenje „nanelo štetu” tužiocu, kada ne bi bilo „u suprotnosti sa javnim interesom” (što nije definisano u ZUS); ili „odlaganje ne bi donelo veliku štetu protivnoj stranci, odnosno zainteresovanom licu” (što takođe nije definisano ZUS-om);
- c. Tužilac je dužan da uz zahtev za odlaganje dostavi dokaz o podnetoj tužbi;
- d. Nadležan organ (tj. upravna agencija) mora da odluči o zahtevu za odlaganje u roku od tri dana;
- e. Izvršenje može biti odloženo iz drugih „razumnih” osnova (što pružaocu besplatne pravne pomoći daje određenu fleksibilnost u podnošenju svog zahteva za odlaganje);

- f. Tužilac takođe može da zahteva od suda da odloži izvršenje (po istim osnovama navedenim u tački b gore); i
- g. Sud je dužan da odluči o odlaganju u roku od tri dana.

Što se tiče ovih ključnih delova ZUS-a, pružaoci besplatne pravne pomoći treba da primete da je važno:

- savetovati klijente o potencijalnim uticajima izvršenja tokom sudskog postupka i o tome šta će se verovatno desiti sa njihovim upravnim predmetom tokom sudskog postupka;
- sastave nacрте pravnih dokumenata uz zahteve za odlaganje koji su u potpunosti potkrepljeni traženim dokazom o „šteti“ tužiocu, koji nisu „u suprotnosti sa javnim interesom“ i ne predstavljaju „veliki“ teret za protivnu stranku;
- da strateški predstavite argumente za ili protiv odlaganja izvršenja;
- upravljate očekivanjima klijenata pomoću vremenskih rokova za donošenje odluka; i
- zaštitite interese klijenata i upravljajte složenošću postupka.

Drugi često korišćen izraz za sudski nalog za odlaganje je privremena mera zabrane prilaska ili PZP. S obzirom na to da su upravne odluke, kao što je ukidanje penzionih beneficija, često situacije „života i smrti“, posebno za marginalizovanu populaciju, pružaoci besplatne pravne pomoći treba da traže PZP-e ili naloge za odlaganje kada je to moguće i/ili da stvore uslove koji bi proceduralno dozvolili sudiji osnovnog suda da zapravo „odloži“ ukidanje ili smanjenje javnih beneficija.

Strateški i praktično gledano, malo je verovatno da će isti organ uprave koji je doneo osporenu odluku biti voljan da je odloži. Kao takvo, verovatnije je da će sud predstavljati najpovoljnije mesto za podnošenje zahteva za odlaganje, iako to može varirati od jedne do druge upravne agencije. Još jedna strategija, s obzirom na to da su standardi za odlaganje isti za nadležni organ i sud, bila bi da se zahtevi upućuju kako nadležnom organu tako i sudu.

Postoji nekoliko načina na koje pružalac besplatne pravne pomoći može da pruži dokaze o šteti tužiocu zbog propusta da „odloži“ izvršenje upravne odluke. Na primer, u slučaju invalidske penzije gde je tužilac u opasnosti da izgubi svoje beneficije, pružaoci mogu da pruže dokaz od tužiočevog lekara (tj. u pismu) da, ako se beneficije prekinu, tužilac neće moći da radi ili da se brine o sebi i da bi shodno tome njegovo ili njeno zdravlje bilo ugroženo. Treba napomenuti da bi se većina dokaza izvedenih u ovoj fazi takođe mogla koristiti kao materijalni dokaz za dokazivanje osnovne upravne tužbe.

Pružalac besplatne pravne pomoći će često dobijati predmete nakon što je „upravni akt“ već izvršen, u kom slučaju sud zapravo neće imati šta da „odloži“. Na primer, klijenti će često doći kod advokata za pravnu pomoć tek nakon što su njihove beneficije (tj. invalidske ili druge penzije) smanjene ili obustavljene. Da bi se ovo izbeglo, pružalac besplatne pravne pomoći, na najbolji mogući način, treba da vodi stalnu listu svih klijenata sa penzijama koje treba obnoviti ili ponovo

overiti i potreban vremenski period obnove (koji, prema Zakonu o penzijama podrazumeva intervale od 1, 3 ili 5 godina za invalidske penzije, na primer). Približno tri meseca pre isteka penzije, pružalac besplatne pravne pomoći treba da pošalje dopis upravnoj agenciji (tj. Ministarstvu finansija, rada i transfera ili MFRT) tražeći ponovnu potvrdu, kao i nastavak beneficije dok se takav proces ponovne potvrde ne završi. Ako MFRT ne odgovori u određenom vremenskom periodu, smatraće se da je zahtev usvojen ćutanjem uprave (što se onda može koristiti kao osnov za traženje odlaganja pred sudom ako se beneficije prekinu pre nego što se privede kraju proces ponovne potvrde).

d. Nadležnost i pravni lek (čl. 23)

Član 23. propisuje da o tužbama protiv upravnih akata svih organa odlučuje nadležni sud za upravne stvari u prvom stepenu (tj. Upravno odeljenje Osnovnog suda u Prištini), osim ako drugim zakonskim odredbama nije drugačije određeno. Isti takođe predviđa da se žalbe na odluke o upravnim sporovima mogu podneti drugostepenom sudu nadležnom za upravne stvari.

Ova odredba pomaže pružaocu besplatne pravne pomoći da:

- identifikuje odgovarajuće sudove za rešavanje tužbi protiv upravnih akata i podnošenje žalbi na odluke o upravnim sporovima;
- savetuju klijente o odgovarajućim pravnim kanalima za traženje pravnog leka u upravnim stvarima;
- izradi nacрте pravnih dokumenata, kao što su tužbe i žalbe, koje će se dostaviti relevantnim sudovima;
- osmisli pravne strategije i argumente za iznošenje predmeta pred odgovarajućim sudovima;
- shvate hijerarhiju sudova u upravnim stvarima kako bi se osiguralo da se predmeti klijenata rešavaju propisno i efikasno;

e. Vanredno preispitivanje materijalnog prava ili povreda procesnih odredaba

Članovi 24. i 25. predviđaju da stranke mogu podneti zahtev za vanredno preispitivanje pravne odluke Vrhovnom sudu Kosova protiv konačne odluke nadležnog suda za upravne stvari drugog stepena. Ovi zahtevi se mogu podneti samo u slučajevima povrede „materijalnih prava“ (koja nisu definisana) ili povrede procesnih odredaba koje mogu uticati na rešavanje pitanja. O zahtevima za vanredno preispitivanje odlučuje Vrhovni sud Kosova.

Kao deo ovog procesa, javni tužilac može podneti zahtev za zaštitu zakonitosti Vrhovnom sudu Kosova protiv pravosnažne odluke ako sporna odluka krši zakon, druge odredbe ili opšte akte zemlje. Zahtev za zaštitu zakonitosti javnog tužioca može predstavljati moćan faktor u prilog tužiocu u upravnom sporu i za njega bi pružalac besplatne pravne pomoći trebalo da se zalaže ako ga opravdavaju činjenice konkretnog predmeta (tj. ako se ili su prekršena važna ustavna ili druga

prava). Neka važna prava o kojima će pružalac besplatne pravne pomoći želiti da razmišlja, uključuju sledeće: pravo na saslušanje, pravo na život, pravo na obaveštenje i/ili pravo na pravično suđenje, pre oduzimanja imovine, između ostalog. O zahtevima za zaštitu zakonitosti protiv odluke suda odlučuje samo Vrhovni sud Kosova.

Ove odredbe omogućavaju pružaocu besplatne pravne pomoći da:

- shvati osnov za zahtevanje vanrednog preispitivanja i podnošenje zahteva za „zaštitu zakonitosti“ (preko javnog tužioca) radi savetovanja klijenata o dostupnim pravnim lekovima u predmetima upravnog prava;
- sastavi zahteve za vanredno preispitivanje ili zaštitu zakonitosti koji se podnose javnom tužiocu i/ili Vrhovnom sudu Kosova, obezbeđujući da su ispunjeni neophodni osnovi;
- sastavi pravne strategije i argumente za podnošenje zahteva za vanredno preispitivanje ili zahteva za zaštitu zakonitosti javnom tužiocu ili pred Vrhovnim sudom Kosova;
- upozna klijente o mogućim ishodima i vremenskim rokovima u vezi sa sprovođenjem vanrednog preispitivanja ili predloga za zaštitu zakonitosti; i
- bude u toku sa odlukama Vrhovnog suda Kosova kako bi shvatio kako mogu uticati na predmete klijenata i buduće pravne strategije.

f. Postupak po upravnom sporu po osnovu tužbe

Generalno, upravni spor počinje podnošenjem tužbe (član 26). Tužba je potrebna kada tužilac traži poništenje ili otkazivanje osporenog upravnog akta, donošenje novog upravnog akta ili vraćanje oduzetih ili uklonjenih predmeta i pružanje adekvatne naknade za izvršenje osporenog upravnog akta. Obrazac tipične tužbe iz člana 26 je u prilogu.

g. Podnošenje tužbe sudu

Član 27. propisuje da se tužba mora dostaviti sudu u roku od 30 dana od dostavljanja konačnog upravnog akta tužiocu. Rokovi se razlikuju za ovlašćene organe i nedostavljene upravne akte (tj. 60 dana za nedostavljene akte). Tužba se može dostaviti direktno sudu, poslati preporučenom poštom ili se može uručiti u toku sudske rasprave. Posebna pravila važe ako je tužba podneta nenadležnom organu (uključujući podnošenje iskrenom greškom, čak i neblagovremeno, u tom nenadležnom organu).

Član 30 predviđa da tužba mora da sadrži određene podatke i priloge, uključujući:

- Naziv suda u kome se podnosi tužba;
- Ime, prezime i prebivalište podnosioca zahteva/tužioca; i

- Upravni akt protiv koga je podignuta tužba i u kom pravcu i obimu je predloženo poništenje upravnog akta. Original ili kopija osporenog akta mora se priložiti tužbi i dostaviti tuženom organu i svakom drugom zainteresovanom licu, ako ga ima.

Gore navedene odredbe su važne za pružaoca besplatne pravne pomoći jer olakšavaju:

- potpuno shvatanje zahteva za pokretanje upravnog spora i sastavljanje tužbe;
- savetovanje klijenata o odgovarajućim rokovima i načinima za podnošenje tužbe; i
- da se osigura da tužbe sadrže sve potrebne informacije i relevantne priloge.

h. Odustajanje od tužbe

Član 31. propisuje da podnosilac zahteva ili tužilac može odustati od tužbe pre nego što sud donese odluku, što dovodi do obustave postupka. Ovo treba uraditi pismeno. Podnosilac zahteva/tužilac može da produži tužbeni predlog do okončanja preispitivanja ili do odluke nadležnog suda.

i. Prethodna pitanja:

Neki upravni sporovi mogu zavisiti od odluke (tj. pravne valjanosti postupka, itd.) ili radnje drugog nadležnog organa. Ako je to slučaj, ovo predstavlja „prethodno pitanje“. Sud koji raspravlja o sporu koji zavisi od prethodnog pitanja, može i sam odlučiti o takvom prethodnom pitanju, osim ako zakonom nije drugačije određeno. Slično, sud može i da obustavi upravni spor dok nadležan organ ne donese rešenje o prethodnom pitanju. Odluka suda o prethodnom pitanju ima pravno dejstvo samo u konkretnom upravnom sporu u kome je stvar rešena.

Pružalac besplatne pravne pomoći može zastupati mišljenje da sud zaista odlučuje o prethodnom pitanju, ako on ili ona, nakon istraživanja pitanja, smatra da je veća verovatnoća da će sud koji razmatra upravni spor doneti povoljnu odluku o prethodnom pitanju. Imajte na umu da će rešavanje prethodnog pitanja proizvesti dejstvo samo u konkretnom slučaju, a ne u drugim slučajevima koji zavise od prethodnog pitanja. Pružaoci besplatne pravne pomoći mogu, međutim, iskoristiti povoljno rešenje prethodnog pitanja u jednom predmetu, kao pozitivan faktor u traženju od suda da u sličnoj stvari odluči o prethodnom pitanju, na sličan način kao i o pitanju prvenstva.

Ovaj deo je važan jer pomaže pružaocu besplatne pravne pomoći da:

- identifikuje i odgovori na prethodna pitanja koja mogu nastati u upravnim sporovima;
- posavetuje klijente o potencijalnom uticaju prethodnih pitanja na njihove predmete i moguće ishode;
- osmisli pravne strategije za rešavanje prethodnih pitanja u kontekstu celokupnog upravnog spora;

- razume ograničen obim sudske odluke o prethodnim pitanjima, sa stanovišta upravljanja očekivanjima klijenata; i
- pratiti napredak koji je ostvaren kada je reč o relevantnim prethodnim pitanjima, o kojima su odlučivali drugi sudovi ili tela kako biste bili u toku sa mogućim implikacijama po tekuće ili buduće predmete.

ABPP ili drugi pružaoci besplatne pravne pomoći treba pažljivo da proprate i proslede drugim praktičarima odluke osnovnih sudova i druge odluke koje uključuju rešavanje prethodnih pitanja, imajući u vidu da isti mogu predstavljati pozitivne faktore (tj. ali bez obavezujućeg pravnog dejstva) u sličnim predmetima.

j. Ispravka tužbe

Član 33. predviđa da ako je tužba nepotpuna, nejasna ili neuredna, predsednik porote može pozvati podnosioca zahteva/tužioca da ispravi netačnosti u roku od osam (8) dana. Sud mora tužiocu predložiti smernice za otklanjanje netačnosti i posledice nepostupanja po zahtevu suda.

Ako podnosilac zahteva ne ukloni netačnosti u roku i to nastavak postupka učini „nemogućim“, sud može odbaciti tužbu ako ne smatra da je osporeni upravni akt nevažeći.

Ovaj član je važan za pružaoce besplatne pravne pomoći jer olakšava/pomaže da se:

- obezbedi da tužbe budu potpune, jasne i uredne sadržine, kako bi se izbegla odlaganja ili odbacivanje predmeta;
- pomogne klijentima u razumevanju i odgovoru na uputstva suda za otklanjanje netačnosti u tužbama;
- klijentima omogućiti da načine potrebne korekcije u propisanom vremenskom roku kako bi se izbegle negativne posledice ili odbacivanje tužbe;
- klijenti posavetuju o mogućim ishodima ako ne isprave netačnosti, kao što je poništavanje tužbe ili ništavost osporenog upravnog akta; i
- sastave planovi i strategije za vanredne situacije u slučaju da sud poništi tužbu ili proglasi osporeni upravni akt nevažećim.

k. Odbijanje tužbe

Član 34 predviđa da sud može „odbiti“ (ne prihvatiti) tužbu ako:

- je „neblagovremena“ ili je „preuranjena“;
- odluči da akt koji se osporava tužbom „nije upravni akt“;

- je „jasno“ da upravni akt ne utiče na „prava“ ili „direktne interese“ tužioca, na osnovu zakona (iako bi praktičar besplatne pravne pomoći trebalo da primeti da član 34 predviđa da tužioci mogu pretrpeti „indirektnu“ štetu od upravnog akta i još uvek imati pravni položaj u parnici);
- tužba nije podneta ili je podneta sa zakašnjenjem;
- pitanje nije dozvoljeno u upravnom sporu po zakonu; ili
- već postoji čvrsta odluka o istom pitanju.

Sud može odbiti tužbu u bilo kojoj fazi postupka iz jednog ili više gore navedenih razloga.

Ovaj član je važan jer informiše pružaoce besplatne pravne pomoći:

- kako na vreme podneti tužbe i obezbediti da se odnose na „upravne akte“;
- pažljivo se postarati i jasno precizirati da osporeni akt direktno utiče na prava i interese klijenta;
- da budu svesni zakonskih odredaba i drugih postojećih odluka koje mogu uticati na ishod tužbe; i
- da se pripreme za mogućnost odbijanja tužbe u bilo kojoj fazi.

1. Poništavanje upravnog akta bez upućivanja tužbe na odgovor

Ako sud ne odbije ili ne usvoji tužbu na osnovu člana 33 (stav 2) ili člana 34, ali nađe da osporeni upravni akt sadrži bitne netačnosti koje „sprečavaju ocenu zakonitosti akta“, sud može poništiti upravni akt presudom i bez upućivanja tužbe na odgovor nadležnom organu (član 35).

Ovaj član je od presudne važnosti za pružaoce besplatne pravne pomoći jer daje sudu ovlašćenje da brzo i odlučno poništi upravni akt na osnovu „bitnih netačnosti“ istog i isključivo na osnovu formulacije i dokaza navedenih u samoj tužbi. Ovo je takođe način da pružalac besplatne pravne pomoći izbegne ono što je gore navedeno kao „ping-pong“ efekat pri čemu se tužilac šeta iz jedne agencije ili institucije u drugu, bez ikakvog rešenja, što dovodi do veoma dugih kašnjenja.

Kao takav, pružalac besplatne pravne pomoći treba da:

- ima na umu da sud može poništiti upravni akt bez potrebe za odgovorom ako osporeni akt sadrži „bitne netačnosti“;
- detaljno analizira upravne akte da bi se identifikovale takve netačnosti, jer one mogu činiti osnov za brzo poništavanje upravnog akta;
- pripremi osnovane tužbe koje navode i dokazima dokumentuju sve „bitne netačnosti“ koje su mogle uticati na izdavanje upravnog akta i u samoj tužbi navesti argument na osnovu koga sud može i treba da poništi upravni akt, a da čak ni tužbu ne dostavi na odgovor; i

- posavetuje klijente o mogućnosti „poništenja“ bez odgovora i pripremi ih u skladu sa tim.

m. Hitni upravni akt

Član 36 predviđa da ako nadležni organ uprave u toku sudskog postupka donese novi akt kojim se osporeni akt osporava ili ukida ili kasnije donese upravni akt, o tome mora obavestiti i sud i podnosioca zahteva/tužioca. Sud, nakon što u roku od 15 dana zatraži odgovor tužioca (odnosno da li je zadovoljan, ne odustaje od tužbe, delimično odustaje od tužbe ili proširuje tužbeni zahtev na drugi akt) može da otkáže postupak ili da ga nastavi (u zavisnosti od odgovora tužioca). Ako je tužilac zadovoljan novim aktom, postupak će biti obustavljen. Ukoliko tužilac „nije zadovoljan“ novim aktom, postupak „će biti nastavljen“.

Na osnovu ovog člana, pružalac besplatne pravne pomoći treba da:

- pratiti donošenje novih upravnih akata tokom postupka, koji mogu uticati na osporeni akt;
- savetuje klijente o implikacijama bilo kog novog akta i da im pomogne da odluče da li da iznesu svoje zadovoljstvo, da li da se i dalje drže zahteva, delimično odustanu od zahteva ili prošire zahtev na drugi akt;
- ispoštuju rokove i postara se da klijenti odgovore u traženom roku od 15 dana; i
- bude spreman da prilagodi strategije na osnovu odgovora tužioca i odluke suda da poništi ili nastavi postupak.

n. Odgovor tuženog

Član 37. predviđa da ako sud u početnoj fazi postupka ne odbije tužbu ili ne poništi upravni akt, kopiju tužbe sa prilogima dostavlja tuženom i svim drugim zainteresovanim licima. Tužena stranka ima rok od 30 dana da odgovori na tužbu. Tužena stranka mora u roku dostaviti sudu sve spise predmeta. Ako to ne učini, sud može odlučiti o pitanju i bez isprava tužene stranke.

Na osnovu ovog člana, pružalac besplatne pravne pomoći treba da:

- obezbedi ili potvrdi da je tužena stranka primila kopiju tužbe i priloge uz istu (tako da tužena stranka ne može argumentovati da joj nisu uručeni, što bi moglo dovesti do odlaganja);
- pokrene sud da odluči o osnovanosti nakon 30 dana, ako tuženi ne odgovori sa ispravama; i
- u tužbu uključi što je moguće više relevantnih dokumenata kako bi osigurao da sud ima dovoljno osnova da donese odluku bez dobijanja odgovora ili relevantnih isprava od tužene

stranke (kako biste pokušali da izbegnete vraćanje predmeta, što znatno produžava vreme za rešavanje upravnog spora u ime podnosioca zahteva/tužioca).

Priroda rasprava

Prema članu 38, sud obično odlučuje o upravnim sporovima na javnom ročištu ili raspravi. Sud treba da odluči o sporu na osnovu činjeničnog stanja kroz usmeno preispitivanje i analizu činjenica. Zatvorene rasprave se mogu održati u slučajevima koji uključuju osetljive informacije ili zabrinutost za privatnost, naime ako se radi o „privatnom životu stranaka, državnim tajnama, poslovnim tajnama, privrednim tajnama ili adaptacijama“. Stranke, stručnjaci i prevodioci mogu naravno biti prisutni na zatvorenom ročištu, po potrebi. Sud može odlučiti o pitanju bez saslušanja ili usmenog preispitivanja, ako ima dovoljno činjenica i ako stranke daju pismenu saglasnost. Sud odlučuje da li da isključi javnost sa ročišta procesnom odlukom koja se saopštava strankama.

Ovaj član je od ključne važnosti za pružaoce besplatne pravne pomoći jer im omogućava da:

- pripreme klijente za otvorena ročišta ili rasprave, uz razumevanje da se zatvorena ročišta mogu dešavati u određenim okolnostima;
- pomognu u prikupljanju i predstavljanju činjeničnih informacija za usmeno preispitivanje i analizu suda;
- budu spremni za zatvorena ročišta i da obezbede prisustvo neophodnih stručnjaka i prevodilaca;
- shvate uslove pod kojim sud može odlučiti o pitanju bez usmenog preispitivanja i pribaviti pismenu saglasnost stranaka, ako je potrebno; i
- budu upoznati sa procesnom odlukom suda o isključenju javnosti sa ročišta i o tome obavesti klijente.

o. Preispitivanje i njegov postupak:

Članovi 39. do 40. propisuju postupak za održavanje saslušanja u upravnim sporovima. Nadzorni sudija određuje datum preispitivanja i poziva tužioca, tuženog i druga zainteresovana lica. Preispitivanje ili saslušanje se mogu odložiti samo iz legitimnih razloga, o kojima odlučuje porota. Sudija uključen u predmet vodi preispitivanje i potpisuje zapisnik. Izostanak stranke ne sprečava rad suda; podnesci se i dalje čitaju i unose u zapisnik postupka i sud ne može da zaključi da su odsutne stranke odustale od svojih potraživanja ili odbrane. Kao takav, sud može preispitati sukob čak i ako su tužilac i tuženi odsutni. Tokom preispitivanja, sudija izvestilac predstavlja „stanje i suštinu“ sukoba bez ličnog mišljenja, a zatim tužilac, tuženi i zainteresovana lica postavljaju svoja pitanja svedocima i njihova obrazloženja.

Ovaj član ZUS-a predviđa puno posledica za pružaoce besplatne pravne pomoći i važno je da pružalac besplatne pravne pomoći:

- bude spreman da nadzorni sudija odredi datum preispitivanja i osigura da su klijenti informisani i spremni da prisustvuju;
- shvati da će odlaganje saslušanja/preispitivanja biti odobreno samo iz legitimnih razloga i o tome obavesti klijente;
- pripremi klijente za proces preispitivanja/saslušanja, uključujući ulogu sudije i važnost prisustva. Ovo takođe uključuje razmatranje mogućih pitanja koja sudija može postaviti klijentu tokom saslušanja;
- posavetuje klijente da njihov izostanak ne otkazuje rad suda i da će se njihovi podnesci i dalje razmatrati, ali da ih snažno, snažno ohrabruje da prisustvuju i da ako to ne urade, njihov predmet može biti ugrožen; i
- pomogne klijentima da predstave svoje intervencije i opravdanja tokom preispitivanja/saslušanja, nakon predavljanja nalaza sudije izvestioca.

Na osnovu razgovora sa praktičarima upravnog prava, kao i upravnim sudijama u Osnovnom sudu u Prištini, većina „saslušanja“ se zapravo odvija bez prisustva bilo koje od stranaka (odnosno ni tužioca ni tužene stranke) na sudu. Sudije rade rešavaju i rešavaće predmet, čak i ako jedna ili obe stranke nisu prisutne na sudu. Kao opšta stvar i dobra praksa, pružalac besplatne pravne pomoći treba uvek izričito da traži (u tužbi) i da bude prisutan na raspravi o upravnom sporu. Ovo omogućava mnogo individualizovanije rešavanje predmeta i da sudija sasluša i razgovara sa tužiocem. U svetlu činjenice da se tuženi ne pojavljuju na raspravi i da će sud postupati bez njih, još je važnije prisustvo pružaoca besplatne pravne pomoći.

p. Utvrđivanje činjenica

Prema članu 43, sud odlučuje o upravnom sporu na osnovu činjenica iz upravnog postupka. Ako sud zaključi da se upravni spor ne može preispitivati na osnovu činjenica utvrđenih u upravnom postupku imajući u vidu da postoje protivurečnosti, netačnosti ili procesna pravila koja nisu ispoštovana, sud će poništiti osporeni akt i naložiti nadležnom organu da izda novi upravni akt. U slučaju vraćanja, nadležni organ je dužan da postupi na način propisan presudom suda i donese novi upravni akt. Ako bi poništenje i vraćanje postupka nanelo „nenadoknadivu štetu“ podnosiocu zahteva/tužiocu, ili ako se „činjenično stanje jasno razlikuje od upravnog postupka“, sud može sam utvrditi činjenično stanje (odnosno, saslušati predmet „na osnovu njegovog merituma“) ili preko drugog organa i doneti rešenje na osnovu novoutvrđenog činjeničnog stanja.

Ovaj član je veoma važan za pružaoca besplatne pravne pomoći, jer propisuje ovlašćenja suda i kada sud može i treba da vrati predmet na dalju upravnu radnju (što je deo „ping-pong“ procesa) ili da odluči o predmetu „na osnovu njegovog merituma“. Kao takav, treba napomenuti tačnu formulaciju člana. Posebno, predmeti ne bi trebalo da se vraćaju upravnoj agenciji ako ovakvo vraćanje:

„nanese bilo kakvu štetu tužiocu, koju je teško popraviti, ili ako je na osnovu zvaničnih dokumenata ili drugih dokaza u spisima predmeta jasno da se činjenično stanje razlikuje

od stanja utvrđenog u upravnom postupku ili ako je upravni akt jednom poništen u sličnom upravnom sporu, a nadležni organ uprave nije postupio po presudi, sud može sam utvrditi činjenično stanje ili od drugog organa i na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja izdaje presudu, odnosno odluku.”

Ovaj član pomaže pružaocu besplatne pravne pomoći da:

- shvati da je odluka suda zasnovana na činjenicama iz upravnog postupka i da bude spreman da otkloni sve kontradiktornosti ili netačnosti. Ovo, međutim, ne znači nužno da pružalac besplatne pravne pomoći ne može dopuniti zapisnik tokom postupka upravnog spora, posebno ako klijent nije imao zastupnika na nivou uprave, što je često slučaj;
- obavesti klijente da sud može poništiti osporeni akt i naložiti nadležnom organu da donese novi upravni akt ako nisu ispoštovana procesna pravila ili je bilo netačnosti;
- obavesti klijente da sud može sam ili preko drugog organa utvrditi činjenično stanje kako bi izbegao nepopravljivu štetu tužiocu ili ako se činjenično stanje razlikuje od upravnog postupka; i
- pripremi relevantne dokaze i argumente u prilog stava klijenta i pomogne sudu da utvrdi činjenično stanje.

Treba napomenuti da pružalac besplatne pravne pomoći, u meri u kojoj je to moguće, uvek treba da se zalaže da se predmet reši „na osnovu merituma“, a ne da se vraća, jer praksa sugeriše da organi uprave često ne sprovode sudsku odluku. Da bi to učinio, pružalac besplatne pravne pomoći treba da argumentuje (u podnescima/tužbi i na bilo kom ročištu) da bi vraćanje nanelo „nepopravljivu štetu“ tužiocu (naročito ako je predmet podrazumevao potrebne beneficije koje bi mogle da ugroze život ili blagostanje tužioca, da su činjenice „očigledno različite“ od onih izloženih u upravnom postupku u nastavku (o čemu svedoče dokazi priloženi uz tužbu). Ovakvo postupanje u svakom predmetu trebalo bi da ubedi više sudija da presude na osnovu merituma, a ne da vraćaju predmete, time smanjujući ping-pong efekat.

q. Analiza zakonitosti akta

Član 44. predviđa da će sud preispitati zakonitost osporenog upravnog akta u granicama tužbenog zahteva, ali da nije vezan uzrocima koji su izričito navedeni u tužbi. Sud je odgovoran za razmatranje ništavosti upravnog akta u okviru svoje službene dužnosti.

Ovaj član je važan za pružaocima besplatne pravne pomoći koji treba da:

- budu upoznati da sud razmatra zakonitost osporenog upravnog akta u granicama tužbenog zahteva, ali to nije ograničeno uzrocima tužbe;
- pripremi sveobuhvatan i jasan tužbeni zahtev koji će pomoći u vođenju preispitivanja zakonitosti osporenog upravnog akta na strani suda, ne izostavljajući razloge ili argumente koje treba preispitati;

- shvati da je sud odgovoran za razmatranje ništavosti upravnog akta i da bude spreman da se pozabavi ovim pitanjem u usmenim raspravama i izvođenju dokaza; i
- informiše klijente o ulozi suda u preispitivanju zakonitosti osporenog upravnog akta i razmatranju njegove ništavosti, kako bi bolje razumeli proces.

r. Rešavanje upravnog spora

Članovi 45-48 predviđaju da će sud nakon toga doneti odluku, rešenjem, u upravnom sporu „neposredno“ nakon što je usmeno preispitivanje/saslušanje završeno. U komplikovanim predmetima, sudija može da eliminiše usmenu odluku, ali mora da donese odluku u roku od osam dana od završetka saslušanja. Konsultovanje zapisnika procesa može se obaviti bez prisustva stranaka. Sud u presudi može usvojiti ili odbaciti tužbu. Ako je tužba usvojena, sud će poništiti osporeni upravni akt.

Sud može odlučivati o meritumu upravne stvari u određenim okolnostima. Kada sud zaključi da se osporeni upravni akt treba poništiti, on može, ako to priroda pitanja dozvoljava ili ako podaci i činjenice izvedeni tokom postupka daju sigurnu osnovu za to, odlučiti i o samoj upravnoj stvari, bez ikakvog vraćanja. Takva odluka u potpunosti zamenjuje poništeni akt.

Sud odlučuje o svakom zahtevu tužioca da organ uprave vrati oduzetu imovinu i može odlučiti o svakom zahtevu za naknadu pričinjene štete. Sa druge strane, sudija takođe može uputiti tužioca da pokrene parnični postupak ako je potrebno. Rešenje ili odluka treba da sadrži važne detalje o predmetu i uključenim strankama. Pravne kopije presude ili odluke moraju se dostaviti strankama.

Kada je tužba podignuta na osnovu člana 29. ZUS-a, a sud zaključi da je razumna, sud će usvojiti tužbu i imenovati nadležni organ za donošenje odgovarajućeg rešenja.

Odluka mora da se donese, odnosno rešenje, navodi:

- Naziv suda;
- Ime i prezime sudije koji je uključen, zapisničara, stranke i njihove zastupnike,
- Sažetak spora, predmet i datum donošenja i objavljivanja odluke; i
- Odredba, obrazloženje i instrukcije tužiocu, ako je dozvoljeno.

Rešenje, odnosno odluku, potpisuje sudija koji je uključen u predmet i zapisničar.

Ovaj član omogućava pružaocu besplatne pravne pomoći da:

- razume proces rešavanja i odlučivanja u upravnim sporovima;
- pripremi klijente za moguće ishode sudske presude ili odluke;
- ima na umu da sud može uputiti tužioce na parnični postupak u određenim predmetima;

- se upozna sa specifičnim detaljima koji moraju biti uključeni u presudu ili odluku da osigura njeno poštovanje;
- obavesti klijente o procesu konsultacija i njegovim implikacijama na njihov predmet; i
- pomogne klijentima da shvate važnost rešenja ili odluke i njene potencijalne posledice.

s. Žalbe

Član 48. propisuje da se protiv odluke suda u upravnom sporu može izjaviti žalba nadležnom sudu, po postupku iz člana 28. Žalba se podnosi u roku od 15 dana od dana prijema sudske odluke. Ostala pitanja u vezi sa žalbom moraju biti u skladu sa odredbama ZUS-a. Zahtevi za vanredno preispitivanje i zaštitu zakonitosti moraju se podneti u skladu sa članom 28, o čemu će sud odlučivati shodno.

Ovaj član omogućava pružaocu besplatne pravne pomoći da:

- bude svestan žalbenog procesa i rokova za podnošenje žalbe;
- predvodi klijente kroz proces žalbe i obezbedi da razumeju postupke i rokove;
- pomogne klijentima da pripreme i podnesu žalbe u traženom vremenskom okviru;
- se upoznaju sa odredbama u vezi sa zahtevima za vanredno preispitivanje i zaštitu zakonitosti; i
- pomogne klijentima u podnošenju zahteva za vanredno preispitivanje ili zaštitu zakonitosti kada je to potrebno.

t. Vanredno preispitivanje

Članovi 50-54 detaljno navode pravila u vezi sa vanrednim preispitivanjem. Oni predviđaju da se zahtev za „vanredno preispitivanje” sudske odluke mora podneti u roku od 30 dana od prijema odluke. Zahtev za pravno zastupanje za ovo preispitivanje mora se podneti u roku od 90 dana od dana prijema odluke. Zahtevi moraju navoditi naziv sudske odluke, razloge i obim preispitivanja ili pravne odbrane. Ako je zahtev nepotpun ili nejasan, sud će postupiti u skladu sa članom 33. Nedoovoljeni ili neblagovremeni zahtevi će biti odbačeni od strane suda. Odgovor na zahtev za vanredno preispitivanje mora dostaviti stranka koja osporava u roku od 15 dana. Sudovi će odlučivati o zahtevima za vanredno preispitivanje na zatvorenim, nejavnim raspravama, na kojima će se upustiti u razmatranje samo u granicama formulacije zahteva. Sud će ili odbiti ili usvojiti zahtev presudom.

Ako se zahtev usvoji, sud može poništiti ili preinačiti odluku. Ako se odluka poništi, predmet se vraća prvobitnom sudu, koji mora da sledi uputstva suda za preispitivanje.

Ovi članovi predvide pružaoce besplatne pravne pomoći kako bi on ili ona mogli da:

- shvate proces vanrednog preispitivanja i rokove za podnošenje zahteva;
- predvode klijente kroz proces, osiguravajući da razumeju zahteve i vremenska ograničenja;
- pomognu klijentima u pripremi i podnošenju zahteva za vanredno preispitivanje ili pravnu odbranu;
- budu svesni prirode zatvorenog ročišta i ograničenog obima preispitivanja;
- pripreme klijente za moguće ishode, uključujući odbijanje, odobrenje, poništenje ili izmene odluke; i
- Ako je odluka poništena, predvode klijente kroz sledeće korake u vraćenom predmetu, u skladu sa instrukcijama suda.

u. Preispitivanje odluke:

Osnovi za zahtevanje preispitivanja ili žalbe na odluku u vezi sa upravnim sporom (član 55): Odluka se može „preispitati“ ako se otkriju nove činjenice ili dokazi, ako je odluka rezultat prevare ili krivičnog dela, ako je zasnovana na ranije poništenoj odluci, ako se odluka zasniva na falsifikovanim dokumentima ili lažnim svedočenjima, ako je otkrivena prethodna odluka u istom predmetu ili ako je zainteresovano lice postojalo i nije smelo da učestvuje u sporu. Na osnovu novih činjenica ili dokaza ili prethodne odluke, stranka koja je tražila preispitivanje nije bila u mogućnosti da podnese zahteve ili pronađe dokaze bez krivice.

Rokovi za zahtevanje preispitivanja (član 57): Preispitivanje se mora zahtevati u roku od 30 dana od saznanja o osnovama za preispitivanje ili dostavljanju odluke. Zahtevi za preispitivanje ne mogu se podneti ni pod kojim okolnostima nakon tri godine od dana stupanja odluke na snagu.

Podnošenje zahteva: Zahtev treba da sadrži odluku koju treba preispitati, pravni osnov za preispitivanje, dokaze koji potkrepljuju osnov, rok za podnošenje i predložene izmene odluke. O zahtevu za preispitivanje odlučuje isti sud koji je odlučio i izdao odluku.

Sudski proces: Sud odlučuje o zahtevu za preispitivanje na zatvorenom ročištu. Ako se preispitivanje odobri, prethodna odluka se može u potpunosti ili delimično poništiti. Sud odlučuje o glavnim pitanjima u predmetu.

Relevantne odredbe: Preispitivanje uređuju članovi 55. do 61. ZUS-a, a na postupak po tužbi i pravnim lekovima važe druge zakonske odredbe.

Ovim odredbama, pružalac besplatne pravne pomoći može:

- identifikovati osnove za preispitivanje, utvrđujući da li se neki od osnova navedenih u članu 55. odnose na predmet klijenta;

- prpratiti vremenska ograničenja i biti svestan roka od 30 dana za podnošenje zahteva za preispitivanje, i ima na umu da se preispitivanje ne može zahtevati nakon tri godine od datuma prvobitne odluke; i
- Temeljno pripremiti zahtev za preispitivanje. Organizujte argumente, dokaze i predložene izmene odluke, obezbeđujući da zahtev ispunjava kriterijume navedene u članu 59.

Sažetak Zakona o upravnim sporovima član po član:

- Član 1: Ovim zakonom uređuju se nadležnosti, sastav sudova i pravila postupka na osnovu kojih nadležni sudovi odlučuju o zakonitosti upravnih akata i postupcima nadležnih organa javne uprave.
- Član 2: Svrha ovog zakona je obezbeđivanje sudske zaštite prava i interesa fizičkih i pravnih lica kao i ostalih stranaka, kojima su ova prava i interesi prekršeni individualnim odlukama ili postupanjem organa javne uprave.
- Član 3: Propisuje pojmove „organ“, „upravni akt“ i „upravna stvar“ u kontekstu ovog zakona.
- Član 4: U upravnim sporovima, nadležni sud odlučuje na osnovu Ustava i zakona.
- Član 5: Sud svakoj stranci daje mogućnost da se izjasni, o svim zahtevima i ciljevima trećih strana i o činjenicama i pravnim pitanjima koja su predmet, sem u slučajevima predviđenim zakonom.
- Član 6: U upravnim sporovima, sud odlučuje na osnovu neposredne i javne usmene rasprave.
- Član 7: Sud rešava upravni spor brzo i bez odugovlačenja, izbegavajući nepotrebne postupke i troškove.
- Član 8: Sud vodi računa da neinformisanje stranke i ostalih učesnika u sporu ne naruši prava koja imaju.
- Član 9: Sud u upravnom sporu odlučuje o zakonitosti konačnih upravnih akata u upravnim sporovima.
- Član 10: Predviđa prava različitih stranaka da pokrenu upravni spor.
- Član 11: Upravni spor, po tužbi, rešava Vrhovni sud Republike Kosovo.
- Član 12: Presude suda donesene u upravnim sporovima su obavezne.
- Član 13: Propisuje kada se može pokrenuti upravni spor.
- Član 14: Upravni spor može se pokrenuti i kada nadležni organ nije doneo odgovarajući upravni akt prema zahtevu ili žalbi stranke.
- Član 15: U određenim slučajevima navedenim u ovom članu ne može se pokrenuti upravni spor.
- Član 16: Navodi razloge zbog kojih se upravni akt može odbiti.
- Član 17: Omogućava vraćanje preuzetih stvari i naknadu štete prouzrokovane tužiocu zbog pobijenog akta.
- Član 18: Identifikuje ko može biti tužilac u upravnom sporu.
- Član 19: Omogućava organizacijama da podnose tužbu i pokrenu upravni spor u ime svojih članova u određenim okolnostima.

- Član 20: Tuženi u upravnom sporu je organ čiji se akt osporava ili koji nije doneo akt u određenom zakonskom roku.
- Član 21: Propisuje ko može imati položaj stranke u upravnom sporu.
- Član 22: Uređuje izvršenje upravnih akata, odlaganje izvršenja i proces donošenja odluka za takva odlaganja.
- Član 23: Ovaj član propisuje da će protiv upravnih akata postupak voditi nadležan sud za upravne poslove. Protiv odluka u upravnim sporovima žalbe se mogu izjaviti drugostepenom sudu.
- Član 24: Ovaj član dozvoljava strankama da zahtevaju vanredno preispitivanje pravne odluke Vrhovnog suda Kosova u slučajevima povrede materijalnog prava ili procesnih odredaba. O zahtevu odlučuje Vrhovni sud Kosova.
- Član 25: Javni tužilac može podneti zahtev za zaštitu zakonitosti Vrhovnom sudu Kosova ako je povređen zakon ili druge odredbe. O zahtevu odlučuje Vrhovni sud.
- Član 26: Upravni spor pokreće se tužbom, kojom se može tražiti da se osporeni akt poništi ili proglasi nevažećim, da se donese upravni akt ili povraćaj oduzetih stvari i naknada štete.
- Član 27: Tužba se podnosi u roku od trideset (30) dana od dana uručivanja konačnog upravnog akta stranci. Ako akt nije uručen, tužba se dostavlja u roku od 60 dana od dana dostavljanja akta stranci u čiju je korist akt donesen.
- Član 28: Tužba se predaje neposredno sudu ili mu se dostavlja preporučenom poštom. Ako tužba nije predata sudu, nego drugom neovlašćenom organu, smatraće se da je blagovremeno podnesena, ako se njeno podnošenje tom organu može pripisati neznanju podnosioca.
- Član 29: Ako apelacioni sud ne donese odluku u roku od 30 dana (ili u kraćem vremenskom roku), stranka može pokrenuti upravni spor. Isto važi i ako rešenje nije doneo ni prvostepeni ni apelacioni sud.
- Član 30: Tužba mora da sadrži detalje kao što su naziv suda, ime i prebivalište tužioca, osporeni upravni akt i predlog za poništenje. Mora se priložiti original ili kopija osporenog akta.
- Član 31: Tužilac može da odustane od tužbe pre donošenja odluke ili da produži zahtev do okončanja preispitivanja.
- Član 32: Ako odluka suda u upravnom sporu zavisi od pravne stvari, sud može odlučiti o tome ili odložiti postupak do donošenja odluke nadležnog organa.
- Član 33: Sud može zahtevati od tužioca da otkloni netačnosti u tužbi u roku od 8 dana. Ako tužilac to ne učini, sud može poništiti tužbu ili zaključiti da je osporeni akt nevažeći.
- Član 34: Sud može odbaciti tužbu u bilo kojoj fazi postupka iz različitih razloga, kao što su kasno ili preuranjeno podnošenje, akt koji nije upravni akt ili akt koji ne utiče na prava ili interese tužioca.
- Član 35: Ako sud ne odbaci tužbu, a osporeni akt sadrži netačnosti, sud može poništiti akt bez slanja tužbe na odgovor.
- Član 36: Ako organ tokom sudskog postupka donosi drugi upravni akt kojim se menja ili stavlja van snage upravni akt protiv kojeg je pokrenut upravni spor, dužan je da obavesti sud. Tužilac može da izjavi svoje zadovoljstvo ili nezadovoljstvo novim aktom i sud će postupiti shodno.
- Član 37: Sud dostavlja kopiju tužbe tuženom i zainteresovanim licima. Odgovor se mora dostaviti u roku od 30 dana, a sva relevantna dokumenta moraju se dostaviti sudu.

- Član 38: O upravnim sporovima sud odlučuje na otvorenom ročištu na osnovu činjeničnog stanja i analize činjenica. U pojedinim slučajevima sud može odlučivati na zatvorenom ročištu ili bez usmenog preispitivanja.
- Član 39: Nadzorni sudija određuje dan preispitivanja i poziva zainteresovane stranke. Preispitivanje može biti odloženo iz opravdanih razloga.
- Član 40: Preispitivanje vodi uključeni sudija, a zapisnik potpisuju sudija i zapisničar.
- Član 41: Izostanak stranke ne obustavlja sudski postupak, a sud može preispitati sporove čak i u odsustvu obe stranke.
- Član 42: Tokom preispitivanja, sudija izvestilac predstavlja stanje i suštinu spora, a zatim tužilac, tužena stranka i zainteresovana lica obrazlažu svoja potraživanja.
- Član 43: Sud odlučuje o pitanju upravnog spora, na osnovu činjenica potvrđenih u upravnom postupku i može poništiti osporeni akt i po potrebi doneti novi upravni akt.
- Član 44: Sud razmatra zakonitost osporenog upravnog akta u granicama tužbenog zahteva, ali nije obavezan tužbenim razlozima.
- Član 45: Sud donosi rešenje ili odluku, a savetovanje se obavlja u odsustvu stranaka.
- Član 46: Sud odlučuje o upravnom sporu presudom, usvajanjem ili odbijanjem tužbe i poništava osporeni upravni akt po potrebi.
- Član 47: Sud donosi rešenje ili odluku odmah nakon preispitivanja i konsultacija ili u roku od osam dana u složenim predmetima.
- Član 48: Rešenje ili odluka sadrži relevantne detalje i potpisuju je sudija i zapisničar. Pravne kopije se uručuju strankama.
- Član 49: Protiv odluke suda žalba se izjavljuje u roku od 15 dana, a o zahtevu za vanredno preispitivanje ili zaštitu zakonitosti odlučuje sud.
- Član 50: Zahtev za vanredno preispitivanje dostavlja se sudu u roku od 30 dana, a zahtev za zaštitu zakonitosti u roku od 90 dana.
- Član 51: Navodi potreban sadržaj zahteva za vanredno preispitivanje i zahteva za zaštitu zakonitosti, koji uključuju naziv sudske odluke, razloge i obim predloženog preispitivanja ili zaštite.
- Član 52: Opisuje radnje suda u odgovoru na zahtev, kao što je odbacivanje nedozvoljenih zahteva ili dostavljanje zahteva protivnoj stranci. Sud i tuženi organ takođe moraju dostaviti sve spise predmeta.
- Član 53: Navodi da će sud o zahtevima za vanredno preispitivanje ili zaštitu zakonitosti odlučivati na zatvorenom ročištu, samo preispitujući osporeno rešenje, u granicama zahteva.
- Član 54: Objašnjava da sud može presudom odbiti ili odobriti zahtev. U slučaju da je odobren, sud može poništiti ili preinačiti odluku, vraćajući predmet prvobitnom sudu, koji mora da reši pitanja koja je pokrenuo sud koji vrši preispitivanje.
- Član 55: Navodi okolnosti pod kojima zainteresovana strana može zahtevati preispitivanje odluke na snazi, kao što su nove činjenice, prevara ili poništenje povezane presude.
- Član 56: Navodi da je preispitivanje odluka na osnovu okolnosti navedenih u članu 55, tačke 1.2 i 1.4, dozvoljeno samo kada su te okolnosti potvrđene od strane nadležnog suda.
- Član 57: Određuje rokove za podnošenje zahteva za preispitivanje, što je 30 dana od dana kada stranka sazna za razlog za preispitivanje ili od kada je doneta odluka.
- Član 58: Navodi da o zahtevu za preispitivanje odlučuje isti sud koji je doneo rešenje.

- Član 59: Detaljno opisuje neophodan sadržaj zahteva za preispitivanje, uključujući odluku ili presudu, pravni osnov, dokaze ili okolnosti, i predložene izmene odluke ili presude.
- Član 60: Opisuje postupanje suda na zatvorenom ročištu, kao što je preinačenje zahteva ili dostavljanje tuženoj stranci i zainteresovanim licima na odgovor u roku od 15 dana.
- Član 61: Objašnjava da će po isteku roka za odgovor, sud presudom odlučiti o zahtevu za preispitivanje. Ako se usvoji, prethodno rešenje će se u celosti ili delimično poništiti, a ponoviće se samo procesne radnje koje ne utiču na razloge za preispitivanje.
- Član 62: Propisuje da se u postupku preispitivanja primenjuju odredbe ovog zakona u vezi sa tužbom i pravnim lekom, osim ako je drugačije određeno članovima 55-61.
- Član 63: Ukazuje na to da ako ovaj zakon ne sadrži odredbe o postupku pokretanja upravnog spora, treba pribеći odredbama o građanskom postupku.
- Član 64: Navodi da u upravnim sporovima svaka stranka snosi svoje troškove.
- Član 65: Bavi se obaveznim karakterom presuda. Kada sud poništi akt, predmet se vraća u pređašnje stanje pre donošenja poništenog akta. Nadležni organ mora u roku od 30 dana doneti drugi akt, s obzirom na pravno gledište suda i primedbe na postupak.
- Član 66: Navodi da se sudske odluke mogu izvršiti kada postanu pravosnažne i izvršive.
- Član 67: Objašnjava da ako nadležni organ donese upravni akt koji je u suprotnosti sa aspektima ili primedbama suda, sud može poništiti osporeni akt i odlučiti o stvari presudom. Sud takođe obaveštava organ koji vrši nadzor nad organom uprave.
- Član 68: Predviđa postupak u slučajevima kada nadležni organ ne donese novi upravni akt ili akt o sprovođenju donete presude u roku od 30 dana od dana poništenja. Stranka može zahtevati od suda izdavanje takvog akta, a sud može doneti rešenje kojim se po potrebi zamenjuje akt nadležnog organa.
- Član 69: Dozvoljava preispitivanje upravnog akta ako je razlog za preispitivanje naveo organ koji je doneo upravni akt, s obzirom na donetu presudu u upravnom sporu.
- Član 70: Pojašnjava da će za tužbe podnete pre stupanja na snagu ovog zakona, važiti postupci propisani odredbama na snazi, samo ako je ovaj zakon povoljniji po stranku.

Predložene reforme ZUS-a

Zakon o upravnim sporovima na Kosovu je ključni pravni instrument koji uređuje sporove između javnih organa i pojedinaca ili subjekata na koje utiču upravne odluke. Aktuelni zakon je donet 2015. godine i od tada je na snazi. Nedavno je predložen niz opsežnih reformi ZUS-a, koje su prošle na prvom čitanju u Skupštini Kosova 2022. godine, ali tek treba da budu usvojene u zakon.

Glavne razlike između sadašnje verzije Zakona o upravnim sporovima i predloženih reformi uključuju sledeće:

1. **Jurisdikcija:** Predložene reforme proširuju nadležnost upravnog suda, koji će sada imati nadležnost da preispituje upravne odluke koje donose lokalne vlasti i javna preduzeća. Sadašnji zakon daje jurisdikciju samo upravnom sudu da preispituje odluke koje donose centralni organi vlasti.
2. **Pojednostavljeni postupci:** Predložene reforme uvode pojednostavljene procedure za rešavanje manjih upravnih sporova. Ovo će omogućiti upravnom sudu da sporove rešava efikasnije i na ekonomičniji način.

3. **Posredovanje:** Predložene reforme uvode mehanizam posredovanja kao alternativni mehanizam za rešavanje upravnih sporova. Stranke u sporu će imati mogućnost da traže nagodbu posredovanjem, pre nego što slučaj pokrenu na sudu.
4. **Digitalizacija:** Predložene reforme imaju za cilj digitalizaciju upravnih sudskih postupaka i stvaranje digitalnog sistema upravljanja predmetima. Ovo će omogućiti strankama da podnesu isprave i dokaze onlajn i elektronski pristupe sudskim rešenjima.
5. **Vremenski rokovi:** Predložene reforme uvode strože vremenske rokove za rešavanje upravnih sporova. Upravni sud će morati da donese odluku u roku od šest meseci od dobijanja predmeta, sa mogućim produženjem za dva meseca u složenim predmetima. Važeći zakon ne postavlja nikakav konkretan rok za rešavanje sporova.
6. **Konsolidovanje sličnih predmeta:** Član 57 reformisanog ZUS-a predviđa da sudije mogu objediniti predmete sa sličnim činjenicama (čak i odbaciti neke od njih, ako je potrebno) i mogu doneti obavezujuću presudu za sve ove slične predmete. Ovo je blizu (ali još uvek ne) nekoj vrsti mehanizma kolektivnih tužbi prema kosovskom zakonu (koji ne postoji ni u jednom drugom zakonu). Za više informacija pogledajte deo koji sledi u nastavku o Strateškim parnicama.

U rezimeu, predložene reforme ZUS-a na Kosovu imaju za cilj da prošire nadležnosti upravnog suda, uvedu pojednostavljene postupke i digitalizuju sudski proces. Reforme takođe uvode mehanizam posredovanja i strože rokove za rešavanje sporova.

VI deo: Strateško parničenje u oblasti upravnog prava

Kao što je detaljno izloženo u prvobitnom Priručniku za pružaoce besplatne pravne pomoći, strateško parničenje podrazumeva korišćenje pravnog postupka za postizanje društvene promene mimo okvira rešavanja jednog konkretnog predmeta. To uključuje odabir predmeta koji imaju potencijal da postave pravni presedan ili imaju širi uticaj na društvo.

Na Kosovu, pružaoce besplatne pravne pomoći koji rade u oblasti upravnog prava mogu se uključiti u strateške parnice preuzimajući predmete koji imaju potencijal da pobiju vladine politike, prakse ili zakone koji su neustavni ili krše ljudska prava. To bi moglo uključivati predmete u vezi sa diskriminacijom, pristupom javnim uslugama ili zloupotrebom ovlašćenja od strane državnih službenika.

Neke potencijalne oblasti fokusa za strateško parničenje na Kosovu slede:

1. **Diskriminacija:** Kosovo ima složen društveni i politički milje koji može dovesti do diskriminacije marginalizovanih grupa. Pružaoce besplatne pravne pomoći mogu preuzeti predmete koji pobijaju diskriminatornu praksu u oblastima kao što su zapošljavanje, obrazovanje, zdravstvena zaštita i stanovanje.
2. **Pristup javnim uslugama:** Kosovo ima ograničen sektor javnih usluga, a pristup uslugama kao što su zdravstvena zaštita i obrazovanje može biti ograničen za određene grupe. Pružaoce besplatne pravne pomoći mogu preuzeti predmete koji dovode u pitanje barijere za pristup ovim uslugama, kao što su diskriminatorne politike ili neadekvatni resursi.

3. Zloupotreba nadležnosti: Kosovo ima istoriju korupcije i zloupotrebe vlasti od strane vladinih zvaničnika. Pružaoci besplatne pravne pomoći mogli bi da preuzmu predmete koji osporavaju zloupotrebe ovlašćenja, kao što su policijska brutalnost ili nezakonit pritvor.

4. Pristup penzijama za marginalizovanu populaciju sa poboljšanim pravima da budu saslušani i obavešteni o štetnim odlukama ili radnjama koje preduzimaju takve penzije. Ovo uključuje mogućnost odlaganja prestanka isplate penzija ako se ne da adekvatno obaveštenje i stvarna prilika da se osobe „saslušaju“ na pravičnoj raspravi ili sličnoj konferenciji na drugoj upravnoj instanci.

Interesantna prilika za pružaoce besplatne pravne pomoći u oblasti upravnog prava da preduzmu strateške parnice može odgovarati reformisanom članu 57 ZUS (koji još uvek nije usvojen do danas, iako je prošao prvo čitanje u Skupštini Kosova).

Ovaj član predviđa sledeće:

Reformisani član 57 ZUS-a

Postupak za rešavanje istih stvari:

1. Ako se o zakonitosti istog akta ili druge upravne radnje ili iste pravne stvari vodi više od deset (10) prvostepenih postupaka, sud može rešenjem izabrati jedan ili više tih postupaka kao pilot postupak i obustaviti suđenje u drugim postupcima. Protiv presude se ne može podneti posebna žalba.

2. Kada odluka o postupku ili pilot postupku postane pravosnažna, sud može, pošto je strankama u obustavljenom postupku dao mogućnost da se izjasne i ako smatra da se te stvari, pravno i činjenično, ne razlikuju mnogo od predmeta ili pilot predmeta i ako su utvrđene činjenice u svakom predmetu, odlučuje da reši obustavljene predmete u postupku u pisanoj formi, shodno članu 49. ovog zakona.

3. Ako sudsko veće odlučuje o obustavljenim predmetima u skladu sa ovim zakonom, celokupno sudsko veće donosi odluku o preispitivanju jednoglasno, u pisanom postupku.

4. Sud može u odlučivanje u obustavljenim predmetima uključiti dokaze pribavljene u glavnom suđenju ili pilot postupku.

Iako član 57 ne predstavlja pravi mehanizam „klasne ili kolektivne tužbe“, jer svi članovi klase ne bi bili vezani bilo kakvom posledičnom presudom, osim ako zaista ne podnesu „povezanu“ tužbu, ovaj član bi pružiocima besplatne pravne pomoći dao mogućnost da podnesu nekoliko predmeta koji predstavljaju „isto pitanje“ i da li presuda može uticati na više od jedne stranke u postupku u kojoj je presuda doneta. Verovatno je da ovi „objedinjeni“ predmeti mogu imati više obavezujući efekat na druge sudije i da bi mogli da se koriste da utiču na slične predmete pred njima. Ovaj član takođe može pružiti pružiocima besplatne pravne pomoći mogućnost da iznesu nekoliko povezanih predmeta pred više različitih sudija, a zatim zatraže da sudija koji predstavlja „najpovoljniji forum“ za rešavanje pitanja bude sudija koji odlučuje o konsolidovanom predmetu, iako još uvek nije sigurno kako će ovaj član, ako na kraju postane zakon, biti stavljen u primenu u sudovima.

Da bi se uključili u strateško parničenje, pružaoci besplatne pravne pomoći treba dobro da poznaju kosovski pravni sistem, uključujući ustav, zakone i propise koji se primenjuju na upravno pravo. Oni takođe moraju imati jaku mrežu kontakata u pravnim zajednicama i zajednicama civilnog društva, kako bi podržali njihove napore.

Pružaoци besplatne pravne pomoći takođe treba da budu spremni da ulože značajno vreme i resurse u strateško parničenje, pošto ovi predmeti mogu biti složeni i vremenski iscrpni. Međutim, potencijalni uticaj na društvene promene čini strateško parničenje moćnim oruđem za pružaoce besplatne pravne pomoći na Kosovu.

VII deo: Veštine usmenog zastupanja za upotrebu prema ZOUP-u i ZUS-u

Odlične veštine usmenog zastupanja su ključne za revnosno zastupanje interesa klijenata besplatne pravne pomoći, kako na upravnom nivou, tako i na sudu u predmetima upravnih sporova. Kao takvi, neki ključni koncepti i neke korisne strategije za izoštravanje veština usmenog zastupanja. Dok su ročišta u upravnom postupku retka (kao što je u stvari slučaj i u upravnom sporu na sudu), pružaoci besplatne pravne pomoći bi, u sklopu njihove redovne prakse, trebalo da traže saslušanja u svim predmetima (ili da insistiraju da ih njihovi klijenti traže i da im prisustvuju). Ako to ne učinite, povrediće dužnost koju imaju prema klijentu.

Mnogi postojeći radovi na temu usmenog zastupanja otkrivaju neke često ponavljane teme:

- Budi spreman;
- Budi skoncentrisan;
- Budi jasan;
- Budi iskren;
- Budi odlučan;
- Dobro se ponašaj; i
- Lake stvari odradi kako treba.

BUDI SPREMAN

Svi smo čuli priče o starijim advokatima koji su po prvi put uzeli materijal noć pre, a ipak uspevaju da briljiraju tokom usmene rasprave. Istina ili ne, ovo nije dobra praksa koju treba usvojiti. Prvi i najvažniji korak ka efikasnom usmenom zastupanju je **temeljna priprema**. Trebalo bi da znate dokaze, argumente i zakon sa obe strane predmeta.

Upravo u fazi pripreme dobar pružalac besplatne pravne pomoći treba da razvije i precizira temu i teoriju svog predmeta. Teorija predmeta (kao što je izloženo u prvom tomu Priručnika za pružaoce besplatne pravne pomoći) treba da maksimalno naglasi jake strane i svede na minimum ili odbaci slabe strane klijentovog predmeta. Teorija predmeta treba da identifikuje za sud deo visokog moralnog osnova koji praktičar besplatne pravne pomoći nastoji da iskoristi za svog klijenta.

Temeljna priprema nije samo preduslov za pripremu efikasne usmene prezentacije, već je i važna sigurnosna mreža kada se nađete u sudnici. Čak i dobro pripremljeni, neiskusni advokati mogu biti nervozni i neraspoređeni, i padati na svoje reči pročitane iz beleški, i ipak uspeti da privuku pažnju suda, jer postaje očigledno da su dobro pripremljeni. Sudije svakako mogu da naprave razliku između zastupnika koji je pripremljen i onog koji nije, a stepen interesovanja sudija za te podneske odmah počinje da opada. Da bi se postigao kredibilitet koji je potreban sudu, potrebna je dobra priprema. Ovo se ne može dovoljno naglasiti.

BUDI SKONCENTRISAN

Često se kaže da dobri advokati ne bi trebalo da imaju više od tri tačke kada iznose svoje argumente usmeno. U većini slučajeva, zastupnik nema više od tri ili možda četiri glavne tačke. Zašto?

1. Za delotvorno usmeno zastupanje, praktičar besplatne pravne pomoći svodi svoj slučaj samo na ključna pitanja i daje utisak sudu da je to učinjeno; i
2. Ako ima više od tri ili četiri tačke, sud će početi sa stavom, možda tačnim, da se zastupnik nije dovoljno posvetio svom predmetu i da sud očekuje dugotrajnu i neproduktivnu usmenu raspravu.

Svi znamo da treba da se usredsredimo samo na važna pitanja. Logika je neizbežna. U suprotnom, ključne tačke gube na svojoj važnosti time što su okružene slabijim tačkama. Uticaj ključnih tačaka je samim tim blaži. Zauzvrat, sposobnost suda da razume argument je smanjena sa svom bukom u pozadini.

Zašto, mogao bi se pitati sudija, se advokat ne fokusira samo na ključne tačke i nastavi sa tim. Postoje najmanje dva moguća razloga:

1. Identifikovanje tih ključnih pitanja može biti teško; i
2. Ponekad postoji tendencija da mislite da je negde u ruševinama skriven dragulj koji bi sudija mogao da prigrabi u vašu korist.

Kao zastupnik, moramo se rešiti te dotrajale nade koju pokazuje drugi razlog, gore, i verovati sopstvenom rasuđivanju. Prihvatajući da to može biti teško, naterajte sebe da iznesete samo argumente za koje verujete, sa uverenjem, da vam snažno idu u prilog. Ako imate više od nekoliko glavnih tačaka, to je signal da vam je možda potrebno više pažnje. Razgovarajte o svom predmetu sa kolegom ili mentorom za koristan doprinos.

Tamo gde postoji faktum ili memorandum sa glavnim tačkama, ovaj proces fokusiranja bi u idealnom slučaju trebalo da se odradi u fazi pisanja memoranduma sa glavnim tačkama, sa ključnim pitanjima jasno artikulisanim u memorandumu sa glavnim tačkama. Ako, kada razmislite, ima previše pitanja u vašem memorandumu sa glavnim tačkama, nemojte se osećati obaveznim da ih sve spomenete tokom vašeg usmenog izlaganja. Jedna konvencionalna mudrost je da se počne sa najjačom tačkom, a ako sve tačke imaju zasluge, onda ne treba da brinete da li ćete završiti sa slabom.

Zapamtite da definisanje pitanja može uticati na ishod jednog predmeta. To je prilika, a ne teret. Kroz odabir i artikulaciju pitanja, može se postaviti mapa puta koja će primorati sud da sledi teoriju predmeta, do željenog ishoda.

BUDI JASAN

Uobičajeno zapažanje o najboljim advokatima je da su oni često u stanju da čak i najkomplikovaniji slučaj učine jednostavnim i lakim za razumevanje. Da biste ubedili, ne samo da morate imati temu i teoriju vašeg predmeta; već to morate jasno artikulirati.

Jasno usmeno zastupanje ima mnoge od istih obeležja kao i jasno pismeno zastupanje:

- Počnite tako što ćete reći sudu kuda idete (tj. mapu puta);
- Neka ta mapa puta bude što jednostavnija (tj. najlakši način da stignete do nje);
- Koristite otvorenu strukturu što je više moguće (tj. opišite svoju mapu); i
- Istančajte svoj argument u jednostavne predloge koji prenose nečiju teoriju predmeta.

Prve tri tačke se bave strukturom. U pripremi, napišite strukturu glavnog argumenta. Istančajte ga. Zatim ga ponudite na početku podneska, kao putokaz. Recite sudu gde se nalazite na putu dok koračate njime.

Koristite pisani materijal da prenesete strukturu. Sadržaj u memorandumu sa glavnim tačkama, uz pravilnu upotrebu naslova, stvoriće dobar nacrt. Ako memorandum sa glavnim tačkama nema, može se dati nacrt sudiji (ama). Zapamtite da čak i u relativno jednostavnom predlogu, sudija želi da zna šta je na dnevnom redu pre nego što se praktičar upusti u isti. Otvorena struktura pomaže slušaocu (tj. sudiji) da zna šta da radi sa pristiglim informacijama (tj. podnescima). Otvorena struktura čini nečiji argument jasnijim i samim tim ubedljivijim.

Pored strukture, razviti jednostavne predloge koji prenose teoriju predmeta, korišćenjem formulacija koje su lake za razumevanje. To znači izbacivanje „pravnog žargona“ tamo gde nije apsolutno potreban. Iako će često biti neophodno da se spustimo u složen pravni materijal, počnite sa nečim „zvučnim“ (tj. privlačnom temom) koji govori u kom pravcu krećete i zašto, koristeći jednostavne, ubedljive izraze. Razložite složene tačke na podtačke, od kojih svaka ima svoj naslov koji ukazuje kuda idete i zašto.

Koristite stvarne činjenice i poznate fraze. Ako su činjenice nejasne, potražite poznatu analogiju. Čak i ako je sud pročitao materijal, odvedite sud do ključnih dokaza. Koristite stvarne dokumente, umesto da se oslanjate samo na podneske. Ovo će pomoći da se slučaj oživi.

Postoji mnogo različitih načina na koje se dokumenti mogu koristiti kao pomoć u jasnoj komunikaciji. Budite kreativni. Ovi alati mogu pomoći da se pojednostave složene informacije i da se sud spreči da bude preopterećen detaljima. Ovi alati se takođe mogu koristiti za predstavljanje složenih informacija na povoljan način, a da pritom budu pravedni prema dokazima.

Slično, dokumenti se mogu koristiti za predstavljanje pravnog argumenta, čak i kada nije podnet memorandum sa glavnim tačkama. Sažet pregled po tačkama može biti od velike pomoći ili

jednostavan izvod iz statuta na istoj stranici kao i ključni citat iz jednog predmeta. Ove olakšice pomažu u jasnoj komunikaciji, a zauzvrat pomažu u ubeđivanju suda da krene putem praktičara besplatne pravne pomoći i njegovog ili njenog klijenta.

BUDI ISKREN

Advokat mora pokazati poštenje i iskrenost u ophođenju sa sudom, drugim advokatima. U svakom zastupanju, kredibilitet advokata je njegova ili njena vizit karta. Da li sud treba da prihvati ono što advokat kaže? Da bi bio efikasan, odgovor mora biti da.

Podrazumeva se da zastupnik nikada ne bi trebalo da preuveličava ili pogrešno navodi dokaze ili zakon. Prednosti su tačno navedene na sledeći način: Zastupnici se pozivaju da uvek govore istinu: nemojte je pogrešno navoditi, nemojte je skrivati, nemojte je zataškavati, nemojte je savijati, nemojte je kriviti, samo je recite. Ovo nije samo dobro i ispravno, već je i delotvorno. Rečeno je da činjenice koje nisu iskreno suočene imaju naviku da se vrate i da nas ubodu u leđa.

Pod pretpostavkom da advokat nema nameru da namerno obmane, temeljna priprema je najbolja garancija protiv pogrešnog prikazivanja. Budite oprezni u pogledu tačnog navođenja zakona i činjenica koje se nalaze u zapisniku. Ako dođe do greške, ispravite je.

Šta ako vam sudija postavi pitanje, a ne znate odgovor? Ako se pitanje odnosi na centralno pitanje, to ne bi trebalo da se dogodi, s obzirom na temeljnu pripremu. Međutim, često se pojavljuju neočekivana pitanja. U svakom slučaju, recite sudiji da biste želeli da pogledate odgovor tokom pauze, a zatim odgovorite, ili zamolite da odvoje trenutak da to učinite odmah, ako im je materijal pri ruci.

Još jedan ključni element je uvažavanje prednosti nedovoljnog naglašavanja. Ništa ne slabi poverenje više od preprodaje. Nedovoljno naglašavanje deluje mnogo bolje. Nasuprot tome, ništa ne uliva poverenje više od suočavanja sa vašim slabostima.

BUDI LJUBAZAN

Svađa sa zastupnikom protivne stranke u sudnici ne doprinosi efikasnom zastupanju. U najboljem slučaju, odvlači pažnju suda sa nečijeg argumenta. Niti neljubazne primedbe doprinose delotvornom zastupanju. Naprotiv, advokat koji je iskren i ljubazan će razviti kredibilitet neophodan za efikasno usmeno zastupanje.

BUDI ODLUČAN

Efikasan advokat mora imati poverenja u svoju poziciju. Čak i u teškim vremenskim prilikama, efektivan zagovornik ostaje odlučan, sa uverenjem da postoji dobar argument koji treba izneti bez obzira na smer u kome po svemu sudeći vetar duva. Pažljiva priprema i usredsređenost dosežu daleko kada je reč o ispunjavanju zadatka da stojite čvrsto na svojim nogama svaki put kada je sud otvoreno protiv vas.

DOBRO SE PONAŠAJ

Govor tela može biti važan. Svakako, dobri zastupnici svojim držanjem pokazuju svoje poverenje u svoje podneske. Odgovarajući stav, ton i tempo mogu preneti to samopouzdanje i pomoći u ubeđivanju suda. Tačno je i suprotno.

Što se tiče ponašanja, različiti advokati imaju različite stilove, od kojih su mnogi efikasni. Međutim, kursevi obuke o veštinama zastupanja pomažu u poboljšanju ponašanja u sudnici, pošto vam ovi kursevi daju priliku da vidite svoj učinak na video traci uz prednost kritike, kao i priliku da vežbate i usavršite svoje veštine. Za sve advokate, čak i one koji redovno dolaze na sud, ovi kursevi mogu biti neprocenjiv način da unaprede svoje veštine usmenog zastupanja.

LAKE STVARI ODRADI KAKO TREBA:

Praktičar za pravnu pomoć je možda pripremio najbolje moguće usmene podneske, a ipak smatra da je sud ometen. Zašto? Zato što često ne obraćamo odgovarajuću pažnju na neke svakodnevnne stvari. Lake stvari odradite kako treba, uključujući barem sledeće:

- Pobrinite se da je sav pisani materijal zaista u skladu sa relevantnim pravilima (uključujući relevantne obrasce i uputstva);
- Obratite pažnju na potrebno formatiranje, uključujući potrebnu veličinu fonta, margine itd.;
- Pobrinite se da su fotokopije predmeta zapravo čitljive;
- Osigurajte da se svi materijali podneti sudu;
- Zabeležite ime predsednika sudskog veća ili sudija pre nego što uđete u sudnicu i pobrinite se da znate ko gde sedi tako da im se možete obratiti imenom;
- Potvrdite pravilan način obraćanja sudiji ili sudijama i koristite taj način obraćanja;
- Budite brzi;
- Organizujte svoje materijale pre nego što ustanete;
- Recite sudiji koji sudski materijal on ili ona treba da imaju pri ruci na početku vaših usmenih izlaganja; i
- Postarajte se da u vašem materijalu nema pravopisnih ili gramatičkih grešaka.

TRI KLJUČNA, POTENCIJALNO KONTROVERZNA PREDLOGA

Sudije ne bi smatrale nijedan od ovih predloga kontroverznim. Neki zastupnici, s druge strane, mogu biti zgroženi ovim predlozima i ne slažu se sa njima. Oni će vam pomoći da budete bolji usmeni advokat. Oni će vam pomoći da dobijete slučajeve.

Predlog br. 1 – Vremenska ograničenja mogu zapravo biti pozitivna i doprineti boljim usmenim argumentima

Sudovi često nameću vremenska ograničenja kada je reč o usmenim argumentima, a praktičari često čak ni ne dobijaju puno vremena za svoje argumente ili obrazloženja, jer sudije mogu i često ih prekidaju pitanjima ili drugim komentarima.

I kao što zna svako ko radi pred apelacionim sudom, retko se dobije puno vremena za podnošenje podnesaka ili obrazloženja. Praktičari uglavnom imaju oko deset minuta da povedu dijalog sa sudskim većem o pitanjima koja su im na umu, tokom kojih će moći da podnesu neke podneske.

Često je izuzetno teško ispoštovati ova vremenska ograničenja. Ipak, vremenska ograničenja mogu biti dobra. Apsolutno. Vremenska ograničenja primoravaju zastupnike da usredsrede svoje argumente, a sve što primorava zastupnika da se usredsredi samo na ono što je važno, je dobro.

Predlog br. 2 – Zvučne izjave su dobre

Političari su zvučnim izjavama dali lošu reputaciju. Zvučne izjave su, u stvari, veoma korisno sredstvo u usmenom zastupanju. Ne moraju biti prodavanje magle. Iako je dostupno manje pozitivnih definicija, podržavam ovu definiciju zvučne izjave: kratka fraza ili rečenica koja spretno ispoljava suštinu onoga što govornik pokušava da kaže.

Kao pružalac besplatne pravne pomoći u usmenim raspravama, treba koristiti zvučne izjave. Odnosno, u dobrom usmenom zastupanju treba težiti pronalaženju kratkih, jasnih i lako pamtljivih fraza ili rečenica koje uspevaju da prenesu suštinu onoga što neko pokušava da kaže. Zatim se može preći na podneske i na detaljniju artikulaciju ključnih tačaka. Treba početi sa nečim što bi obrazovan slučajni prolaznik razumeo. Često je dovoljno pripremiti jednostavan odgovor na ova dva pitanja:

1. O čemu je [suđenje][predlog][žalba]?
2. Zašto bi nečiji klijent trebalo da pobjedi?

Može biti teško sažeto odgovoriti na ova pitanja. Priprema tih kratkih odgovora je ključni deo pripreme za usmenu raspravu. Zvučne izjave treba koristiti na početku, a zatim ponovo na kraju usmene rasprave. One mogu biti teme koje se ponavljaju tokom usmene rasprave. Trebalo bi da se osvrnu na teoriju predmeta. Trebalo bi da uvek daju kontekst celokupnog argumenta i pomognu sudu da razume zašto neko treba da pobjedi. Ako argument praktičara ima veliki broj značajnih tačaka, on ili ona bi trebalo da proširi upotrebu ovakvih zvučnih izjava, kako bi istančao svaku od tačaka u prost predlog.

Može biti teško pronaći dobru zvučnu izjavu. Često su zastupnici zakopani pojedinostima predmeta, a prateći pravni podnesak, i njihovi usmeni podnesci su na sličan način zakopani detaljima i pravnom terminologijom. Evo nekoliko predloženih načina da se izvučete iz detalja i nađete dobre zvučne izjave: trebalo bi da se zapitate kako bi opisali slučaj:

- i. nečijem kolegi u pripremnoj sobi, koji vas je pitao šta tog dana radite na sudu; ili
- ii. kolegi, koji je bio na aerodromu i ukrcao se u avion i morao je da sazna suštinu situacije u dva minuta; ili
- iii. komšiji, koji je sutradan pitao šta radi na sudu.

Možda se čini veštačkim, ali ako se naterate da odgovorite na jedno od ovih pitanja naglas, bićete na dobrom putu da nađete dobru zvučnu izjavu. U osmišljavanju ovih zvučnih izjava, važno je zapamtiti da sudije generalno ne reaguju dobro na obraćanja porote na sudu kada je reč o

podnescima ili strastvenoj retorici o direktnom kršenju ugovora. Nezaboravno ne znači melodramatično. Cilj je zastupati poziciju jedne osobe na jasan, jednostavan način koji je lak za pamćenje. Koristite jednostavnu, sažetu poruku koja ostaje urezana.

Predlog br. 3 - Sudsko ispitivanje (ponekad se naziva prekidima) je dobro

Pružaoći besplatne pravne pomoći ponekad iznose žalbu da predsjednik sudskog veća nije čak ni „pustio“ zastupnika da predstavi svoj podnesak ili obrazloženja, tokom usmene rasprave. Prekidi sudija su bili toliko česti da zastupnici nisu mogli da prođu kroz svoje pripremljene beleške. Sudija je zasipao advokate pitanjima, uključujući pitanja koja možda nemaju veze sa ključnim pitanjima u predmetu. I tako dalje.

Bez obzira na ove neprijatnosti, sudsko ispitivanje može biti dobra stvar. Samo kreni. Što više to bolje. Zašto?

Jer se može saznati šta muči sudiju. Ta informacija je dobra kao zlato. Te informacije nisu dostupne ni na koji drugi način osim ako neko nije u stanju da čita misli. Ta pitanja sudija omogućavaju praktičaru besplatne pravne pomoći da zna šta sudija ili sudije misle i koja pitanja imaju. Ako se praktičar besplatne pravne pomoći ne pozabavi onim što je sudiji na umu, sudija će nastaviti da razmišlja o tome. Ako je tako, svi briljantni, pažljivo pripremljeni podnesci praktičara će proći nezapaženo dok sudija privatno razmišlja o tom pitanju.

Odgovorite na pitanje što je pre moguće. Ako je neko planirao da se pozabavi temom u svojim podnescima, može se predložiti sudu da se pozabavi tim pitanjem. Ali ako praktičar neće uskoro doći do toga, on ili ona treba ili odmah da pređe na stvar ili da sudu odmah da pregled vašeg odgovora. Pružaoći onda mogu da nastave sa podnescima sa više samopouzdanja znajući da je sudija usredsređen na ove podneske, a ne da se pitaju kakav će biti odgovor praktičara na to pitanje. Ako se pitanje ponovo postavi, odmah odgovorite na njega.

Pripremite odgovore na ključna pitanja. Predvidite teška pitanja, koja obično odgovaraju jakim tačkama u predmetu vašeg protivnika. U žalbenom postupku, zastupnik uvek treba da bude spreman na pitanje: Šta imate da kažete o standardu preispitivanja? ili Zašto kažete da možemo da zadiramo u odluku suda u nastavku?

Ubedljivo odgovarajte na pitanja. Koristite odgovore da predstavite svoj argument. Ako se sud zaglavio u nekoj tački, ostanite na toj tački sve dok ne budete zadovoljni da možete da idete dalje.

Pre svega, slušajte; stvarno slušajte sudiju. Stanite i razmislite o tome šta sudija kaže pre nego što odgovorite, a zatim odgovorite na to, umesto da se držite svojih beleški.

VIII deo: Dodatna diskusija u vezi sa dokazima u specifičnim vrstama veoma uobičajenih predmeta upravnog prava za pružaoce besplatne pravne pomoći

1. Invalidske penzije

Daleko, najučestaliji vid predmeta upravnog prava kojim se bavi većina praktičara besplatne pravne pomoći su slučajevi invalidskih penzija. Kao takvi, oni će biti posebno obrađeni u ovom delu Priručnika. Mnoga od opštih pitanja u vezi sa pravičnim suđenjem i pravom na saslušanje izneta u gorenavedenom III delu, odnose se i na invalidske penzije (posebno, pred lekarskim komisijama koje generalno donose odluke u vezi sa invaliditetom).

Kada govorimo o dokazima koji se odnose na slučajeve invalidskih penzija, mislimo na medicinske dokaze. Priroda povrede nije toliko važna koliko dokazi koji se mogu pribaviti kako bi se dokazalo da radnik sa invaliditetom ima ograničenja i oštećenja koja ga sprečavaju da održi radni odnos, bez obzira na to kako je do oštećenja došlo. Što više medicinskih dokaza koji pokazuju da podnosilac zahteva ima značajna ograničenja u vezi sa prethodnim vrstama zaposlenja ili bilo kog zaposlenja uopšte, tim bolje za predmet invalidske penzije. Kao predstavnici osoba sa invaliditetom vidimo sve vrste predmeta. Evo malog uvida u to koji faktori stvaraju bolji predmet invalidske penzije od drugih.

- **Starosna dob:** Posebno u vezi sa vrstama fizičkih invaliditeta, starost je značajan faktor u jednom predmetu. Glavni razlog je taj što stariji pojedinci nemaju istu vrstu fizičkih očekivanja kao drugi. Od podnosioca zahteva koji su radili fizički zahtevne poslove i koji su sada u srednjim ili kasnim 50-im se ne očekuje nužno da nauče novi zanat u poređenju sa podnosiocima zahteva koji su u 40-im, 30-im ili 20-im godinama;
- **Medicinska dokumentacija:** Medicinska dokumentacija je jednaka medicinskom dokazu. Ako neko ko se prijavio za invalidsku penziju tvrdi da postoji određeno stanje ili dijagnoza koja ograničava njegovu radnu sposobnost, bolje bi mu bilo da potraži medicinsko lečenje za to stanje. Bez medicinskog dokaza, podnosilac zahteva u biti traži od vlade da im veruje na reč da nisu u mogućnosti da zadrže plaćen posao zbog invaliditeta, što se nikada neće dogoditi; i
- **Medicinska mišljenja:** Pored medicinske dokumentacije, medicinska mišljenja lekara podnosioca zahteva su važna za uspeh slučaja invalidske penzije. Ova konkretna mišljenja ne samo da bi trebalo da ukažu na to da imate određena oštećenja, već i na to kako ta oštećenja posebno utiču na sposobnost za rad. Za fizički invaliditet bi to bile stvari poput ograničenja težine, ograničenja kretanja i slično. Za zahteve u vezi sa mentalnim zdravljem, mišljenja o nesposobnosti podnosioca zahteva da se slaže sa kolegama ili razumeju jednostavna uputstva mogu napraviti veliku razliku.

Uopšteno govoreći, u okviru ovih širokih kategorija postoji pet vrsta posebno jakih dokaza u slučajevima invalidnosti koje bi pružaoce besplatne pravne pomoći trebalo da nastoje da uključe u sve predmete invalidskih penzija u što je moguće većoj meri. Iste uključuju:

- **Objektivni medicinski dokazi**, uključujući rezultate CT snimaka, rendgenske snimke, rezultate MRI ili rezultate laboratorijskih analiza itd. za razliku od samo prilično subjektivnog pisma od lekara da pacijent ima posebno težak oblik invaliditeta;
- **Dokaz o uzimanju ozbiljnih ili jakih lekova** za određeno stanje;
- **Dokaz o operacijama za određeno stanje**, s obzirom na to da operacije generalno ukazuju na nešto ozbiljnije i često se sprovede tek nakon što su iscrpljeni nehirurški napori;
- **Dokaz o stacionarnoj bolničkoj nezi zbog stanja mentalnog zdravlja**, kao što je naznačeno za invaliditete koji čini da lice ne bude radno sposobno; i
- **Nemedicinske izjave bivših ili sadašnjih kolega ili nadzornika** u vezi sa ozbiljnošću zdravstvenih stanja i kako takvi uslovi zapravo sprečavaju podnosioca zahteva da obavlja neophodne zadatke u sklopu konkretnog radnog mesta podnosioca zahteva, koristeći jasne primere kada podnosilac zahteva nije bio u mogućnosti da uradi nešto. Oni su mnogo jači od pisama članova porodice da je neko „invalid“.

Saveti u vezi sa rasprava o invalidskim penzijama:

Rasprava za potrebe invalidske penzije, ako je MFRT dozvoli (a one se trenutno obično ne daju ili nisu dozvoljene, što predstavlja povredu prava lica da bude saslušano – vidi dole), nije poput krivičnog saslušanja pred sudijom koji u odori sedi u sudnici. U većini slučajeva, rasprava će se održati u maloj konferencijskoj sali. Rasprava obično traje od 15 minuta do jednog sata i može uključivati veštake ili svedoke relevantne za predmet.

Postavljena pitanja će se razlikovati u zavisnosti od specifičnosti predmeta, ali treba da pokrivaju teme koje se odnose na podnosioca zahteva, i to:

Medicinska istorija

Može se očekivati da će biti upitan o specifičnim simptomima povezanim sa navodnim stanjem koje je dovelo do umanjene sposobnosti, kao što su bol, vrtoglavica ili glavobolja. Podnosilac zahteva treba da pruži detaljne odgovore koji pokazuju nečija specifična ograničenja, ali ne treba preuveličavati simptome.

Zdravstveno lečenje

Podnosilac zahteva treba da bude spreman da objasni koje lekove uzima za to stanje, koje neželjene efekte lek ima, druge vidove lečenja koje je probao i koliko često podnosilac zahteva posećuje lekara zbog svog stanja.

Fizičke sposobnosti

Podnosiocu zahteva mogu biti postavljena pitanja o tome koliko dobro on ili ona može da sedi, stoji, savija se i podiže.

Mentalne sposobnosti

Podnosiocu zahteva mogu biti postavljena pitanja o tome koliko mu je lako da prati uputstva, pamti nove informacije ili se koncentriše na zadatak.

Obuka i obrazovanje

Službenik za saslušanje će želeći da zna o obrazovanju podnosioca zahteva i relevantnoj obuci na poslu ili vojnoj službi.

Radno iskustvo

Podnosilac zahteva će biti upitan o poslovima koje je obavljao poslednjih godina, uključujući odgovornosti koje je imao/imala i koje veštine su bile potrebne za svako radno mesto.

Svakodnevne aktivnosti

Pitanja o dnevnim aktivnostima podnosioca zahteva odnosiće se na hobije, kao i na kućne poslove. Obratite pažnju šta je podnosilac zahteva mogao da radi pre nego što je postao invalid u odnosu na ono što je trenutno u mogućnosti da radi.

Saveti za invalidsku penziju koje podnosilac zahteva treba da zapamti

Normalno je biti nervozan pri pomisli da morate svedočiti. Evo nekoliko saveta koji će pomoći podnosiocu zahteva da se pripremi:

- Podnosiocu zahteva ili njegovom zastupniku je dozvoljeno da pre rasprave zatraže kompletan spis predmeta. Potražite informacije koje nedostaju ili su netačne.
- Čim podnosilac zahteva dobije obaveštenje o raspravi (ako ga on ili ona zaista dobije, što uopšte nije uobičajeno), treba zatražiti poslednju medicinsku dokumentaciju od svih njegovih ili njenih zdravstvenih radnika.
- Podnosilac zahteva treba da razmisli o tome da zamoli članove porodice, prijatelje, bivše poslodavce, socijalne radnike ili druge koji su upoznati sa ovim stanjem da napišu izjave u kojima detaljno navode kako njegov ili njen invaliditet utiče na njegov ili njen rad i svakodnevni život. Ove izjave se mogu dostaviti sudiji pre bilo kog datuma rasprave.
- Na raspravi, podnosilac zahteva će hteti da naglasi da bi radije zadržao posao nego da zavisi od invalidnine. Izgledati preterano željnim da dobijete beneficiju učiniće da vaše svedočenje izgleda nepouzdan.

- Podnosilac zahteva treba da da sve od sebe da ostane miran i objektivan. On ili ona se mogu osećati kao da sudija dovodi u pitanje njegovu ili njenu iskrenost, ali ovo je prosto deo procesa utvrđivanja da li se on ili ona kvalifikuju za beneficije.
- Podnosilac zahteva treba da donese kopiju svoje ažurirane biografije na raspravu, kako bi u njoj mogao da se uputi na datume i opise zaposlenja.
- Podnosilac zahteva treba da vodi detaljan dnevnik svojih svakodnevnih aktivnosti nekoliko nedelja pre rasprave. On ili ona mogu da se pozovu na konkretne informacije, u prilog izjavama u vezi sa bilo kakvim fizičkim i mentalnim ograničenjima.
- Podnosilac zahteva ne mora da nosi skupo odelo ili haljinu, ali treba da izgleda čisto i negovano. Neprikladna odeća pokazuje nedostatak poštovanja prema autoritetu suda.

„Spisak umanjenih sposobnosti“ za socijalno osiguranje i invalidski zahtevi FSO u Sjedinjenim Državama:

Posebno koristan, iako ni na koji način nije obavezujući, resurs za praktičare besplatne pravne pomoći na Kosovu u vezi sa invalidskim penzijama su „spiskovi“ navedeni u propisima o socijalnom i invalidskom osiguranju, takođe poznatoj kao „Plava knjiga“ (vidi <https://www.ssa.gov/disability/professionals/bluebook/AdultListings.htm>). Plava knjiga je veoma obimna i neće biti reprodukovana u ovom Priručniku, ali pružaoci besplatne pravne pomoći mogu da se upute na plavu knjigu za ideje o tome koje vrste dokaza mogu i treba da se izvedu za čitav niz zdravstvenih stanja koja su *sama po sebi* invalidskog tipa, ako su ispunjeni kriterijumi navedeni na spisku.

Spisak umanjenih sposobnosti opisuje, za svaki veći telesni sistem, oštećenja koja se smatraju dovoljno teškim da spreče pojedinca da obavlja bilo kakvu aktivnost koja donosi profit (ili u slučaju dece mlađe od 18 godina a se prijave za FSO, dovoljno teška da izazovu izražena i ozbiljna funkcionalna ograničenja). Većina navedenih umanjenih sposobnosti je trajna ili se očekuje da će dovesti do smrti, ili spisak navodi konkretnu izjavu o njihovom trajanju. Za sve ostale spiskove, dokaz mora pokazati da je umanjena sposobnost trajala ili da se očekuje da će trajati u neprekidnom periodu od najmanje 12 meseci. Kriterijumi za uvrščivanje na spisak umanjenih sposobnosti važe na procenu zahteva za invalidninu u okviru programa socijalnog i invalidskog osiguranja ili na isplate u okviru programa FSO.

14 glavnih kategorija „umanjenih sposobnosti“ uključuju sledeće:

1. Bolesti mišićno-koštanog sistema i vezivnog tkiva

Ova kategorija obuhvata kosti, mišiće, tetive, nerve i ligamente. Spisak umanjenih sposobnosti prvo napominje da ovi [poremećaji mogu biti uzrokovani](#) „naslednim, urođenim ili stečenim patološkim procesima.“ Neke stvari koje mogu uzrokovati oštećenje kod osobe uključuju: „zarazne, upalne ili degenerativne procese, traumatske ili razvojne događaje.“

2. Posebna čula i govor

Socijalno osiguranje može koristiti ovu kategoriju ako podnositelj zahteva ima poremećaje vida, slepilo, gubitak govora i gubitak sluha. Drugi poremećaji uključuju probleme sa održavanjem ravnoteže i tinitus.

3. Respiratorni poremećaji na spisku umanjениh sposobnosti

Ova kategorija obuhvata stanja koja utiču na nečiju sposobnost da udiše i izdiše vazduh u ili iz pluća. Neke od obuhvaćenih bolesti uključuju cističnu fibrozu, astmu, hroničnu opstruktivnu bolest pluća i transplantaciju pluća.

4. Kardiovaskularni sistemi

Kardiovaskularni poremećaji utiču na srce i sistem cirkulacije, uključujući arterije, vene i limfne žlezde. Ova kategorija spiska umanjениh sposobnosti obuhvata širok spektar stanja, uključujući hroničnu srčanu insuficijenciju, ishemijsku miokarda, transplantaciju srca i aneurizme.

5. Sistemi za varenje obuhvaćeni spiskom umanjениh sposobnosti

Ovaj sistem se odnosi na kompletan sistem za varenje, uključujući bolesti creva, neishranjenost i disfunkciju jetre.

6. Poremećaji mokraćno-polnog sistema

Ova kategorija prvenstveno obuhvata hroničnu bolest bubrega.

7. Hematološki poremećaji

Ovaj odeljak pokriva nemaligne poremećaje u vezi sa krvlju, uključujući hemolitičke anemije, otkazivanje koštane srži i leukemiju.

8. Poremećaji kože uvršćeni na spisak umanjениh sposobnosti

Pored bolesti kože, ova kategorija uključuje dermatitis i opekotine.

9. Poremećaji žlezda sa unutrašnjim lučenjem

Ova vrsta poremećaja se odnosi na hormonsku neravnotežu. Na primer, endokrini sistem uključuje sledeće žlezde: hipofizu, štitastu, paratiroidnu, nadbubrežnu i pankreas.

10. Urođeni poremećaji

Stanja navedena u odeljku koja su postojala od rođenja (urođena). Mnogi poremećaji utiču na višestruke sisteme tela, kao što je nemozaični Daunov sindrom.

11. Neurološki poremećaji uvršćeni na spisak umanjениh sposobnosti

Ova kategorija obuhvata stanja vezana za nervni sistem, uključujući mozak i kičmenu moždinu. Ova stanja često ograničavaju ljude i fizički i mentalno.

12. Duševni poremećaji

U okviru ove kategorije postoji 11 potkategorija. Međutim, sva ova stanja utiču na mentalne sposobnosti osobe.

13. Rak se pojavljuje na spisku umanjenih sposobnosti

Socijalno osiguranje takođe označava rak kao „maligne neoplastične bolesti“. Neki rakovi se takođe procenjuju u drugim odeljcima spiska umanjenih sposobnosti.

14. Poremećaji imunološkog sistema

Ova stanja se odnose na imuni sistem tela. Postoje tri kategorije: 1) autoimuni poremećaji, 2) poremećaji imunodeficijencije i HIV infekcije.

Deo A spiska umanjenih sposobnosti sadrži medicinske kriterijume koji se primenjuju na procenu umanjenih sposobnosti kod odraslih od 18 i više godina. Medicinski kriterijumi u [Delu A](#) se takođe mogu primeniti u proceni umanjenih sposobnosti kod dece mlađe od 18 godina ako procesi bolesti imaju sličan efekat na odrasle i mlađu decu.

Deo B spiska umanjenih sposobnosti sadrži dodatne medicinske kriterijume koji se primenjuju samo na procenu umanjenih sposobnosti osoba mlađih od 18 godina. Određeni kriterijumi u delu A ne poklanjaju odgovarajuću pažnju na posebne efekte procesa bolesti u detinjstvu; odnosno kada se proces bolesti uglavnom nalazi samo kod dece ili kada se proces bolesti razlikuje po svom dejstvu kod dece i odraslih. Dodatni kriterijumi su uvršćeni u [Deo B](#), a kategorije umanjenih sposobnosti su, u meri u kojoj je to moguće, navedeni tako da se zadrži veza sa njihovim srodnim kategorijama u Delu A. U proceni invaliditeta za dete mlađe od 18 godina, prvo će se koristiti deo B. Ako ne važe medicinski kriterijumi iz dela B, onda će se koristiti medicinski kriterijumi iz dela A.

Kriterijumi sadržani na spisku umanjenih sposobnosti primenjuju se samo na jedan korak višestepenog procesa sekvencijalne procene. U tom koraku, prisustvo oštećenja koje ispunjava kriterijume sa spiska oštećenja (ili koje je jednake težine) obično je dovoljno da se utvrdi da je osoba koja ne radi *po sebi* radno nesposobna. Međutim, odsustvo umanjenih sposobnosti na nivou spiska umanjenih sposobnosti ne znači da pojedinac nije invalid. Umesto toga, od veštaka je potrebno da pređe na sledeći korak procesa i primeni druga pravila kako bi rešio pitanje invaliditeta.

Kontrolne liste dokaza koje pomažu u dokazivanju invaliditeta vezanog za konkretne vrste stanja ili bolesti:

Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji (SZO), najčešći uzroci invaliditeta na Kosovu su nezarazne bolesti (NCD), što su hronične bolesti koje obično imaju dug tok i često sporu progresiju. Najučestalije nezarazne bolesti na Kosovu su:

1. Kardiovaskularna oboljenja: uključujući bolest koronarnih arterija, hipertenziju i moždani udar;
2. Rak: uključujući rak pluća, rak dojke i rak debelog creva;
3. Hronične respiratorne bolesti: uključujući hroničnu opstruktivnu bolest pluća (COPD) i astmu;
4. Poremećaji mišićno-koštanog sistema: uključujući osteoartritis, bol u leđima i reumatoidni artritis; i

5. Duševni poremećaji: uključujući depresiju, anksioznost i poremećaje usled konzumiranja opojnih droga.

Druga stanja koja doprinose invalidnosti na Kosovu uključuju dijabetes, neurološke poremećaje i povrede izazvane saobraćajnim nesrećama i nasiljem.

Vredi napomenuti da Kosovo ima relativno mladu populaciju, sa više od polovine stanovništva ispod 30 godina, što može uticati na rasprostranjenost određenih stanja. Pored toga, pristup zdravstvenoj zaštiti i drugim resursima takođe može uticati na rasprostranjenost i upravljanje invalidnošću na Kosovu.

Kada je reč o dokazima za ispunjavanje kriterijuma sa spiska invalidnosti socijalnog osiguranja u Plavoj knjizi, opisanih gore, oni uglavnom uključuju sledeće. Isti su takođe veoma relevantni i korisni u kosovskom kontekstu:

- **Objektivni medicinski dokazi:** ŠSP zahteva „objektivne medicinske dokaze“ kao što su medicinski snimci, rezultati laboratorijskih analiza ili drugi klinički nalazi koji dokumentuju postojanje zdravstvenog stanja;
- **Dužina trajanja:** Generalno, zdravstveno stanje mora da traje ili se očekuje da će trajati najmanje 12 meseci. Ovo nije uslov na Kosovu, iako zakon generalno zahteva ponovno potvrđivanje nakon 1, 3 ili 5 godina u zavisnosti od invaliditeta;
- **Ozbiljnost:** Zdravstveno stanje mora biti dovoljno teško da značajno ograniči sposobnost osobe da obavlja osnovne radne aktivnosti;
- **Lečenje:** Osoba mora dostaviti dokaz da je pratila propisano lečenje za dato zdravstveno stanje, ili da ima valjan razlog zbog koga nije pratila lečenje; i
- **Funkcionalna ograničenja:** Osoba mora pokazati da njeno zdravstveno stanje dovodi do funkcionalnih ograničenja koja je sprečavaju da obavlja radne aktivnosti, kao što su sedenje, stajanje, hodanje, podizanje i nošenje.

U nastavku slede kontrolne liste u vezi sa mogućim dokazima za dokazivanje nekih od najčešćih invaliditeta koji se mogu susresti na Kosovu i koji češće privlače pažnju praktičara besplatne pravne pomoći. Pružaoci besplatne pravne pomoći mogu da ih koriste kako bi pomogli u vođenju svog plana za prikupljanje dokaza za dokazivanje „invalidnosti“ u svrhu utvrđivanja prava na penziju:

Dijabetes:

- Medicinska dijagnoza dijabetesa;
- Medicinski dokazi o hroničnim komplikacijama, kao što su neuropatija, retinopatija, nefropatija ili kardiovaskularne bolesti;
- Rezultati testa šećera u krvi; i
- Medicinska istorija i evidencija lečenja, uključujući lekove, upotrebu insulina i ograničenja u ishrani.

Koronarna bolest srca:

- Dokumentacija o kliničkoj dijagnozi od strane kvalifikovanog zdravstvenog radnika;
- Rezultati dijagnostičkih testova, kao što su elektrokardiogram (EKG), test opterećenja, ehokardiogram ili koronarna angiografija;
- Medicinska dokumentacija koja svedoči o ishemijskoj bolesti srca, infarktu miokarda (srčani udar) ili angini;
- Izveštaji o kateterizaciji srca ili drugim invazivnim procedurama, ako je primenjivo;
- Dokumentacija o tekućem lečenju, uključujući lekove, kao što su nitroglicerina ili beta-blokatori; i
- Opis funkcionalnih ograničenja i zabrana usled stanja.

Hipertenzija:

- Medicinska evidencija koja pokazuje dosledna očitavanja povišenog krvnog pritiska;
- Dokumentovanje ponovljenih merenja krvnog pritiska u različitim prilikama;
- Dokaz o tekućem lečenju, uključujući lekove propisane za hipertenziju;
- Izveštaji o bilo kakvim komplikacijama u vezi sa hipertenzijom, kao što su oštećenje srca ili bubrega; i
- Opis težine i uticaja simptoma na svakodnevne aktivnosti.

Moždani udar:

- Dokumentacija o kliničkoj dijagnozi moždanog udara od strane kvalifikovanog zdravstvenog radnika;
- Medicinska dokumentacija koja ukazuje na vrstu, lokaciju i obim moždanog udara;
- Snimci, kao što su CT ili MRI, koje pokazuju dokaze o povredi mozga ili infarktu;
- Izveštaji o neurološkim pregledima i procenama;
- Dokumentacija o svim preostalim oštećenjima ili invaliditetima koji su rezultat moždanog udara; i
- Opis funkcionalnih ograničenja i zabrana usled stanja.

Rak pluća, rak dojke, rak debelog creva:

- Patološki izveštaji koji potvrđuju dijagnozu raka;
- Medicinska dokumentacija koja dokumentuje stadijum i obim raka;
- Snimci, kao što su CT, PET skenovi ili mamografija, koji pokazuju prisustvo i progresiju tumora;
- Hirurška evidencija i evidencija o lečenju, uključujući hemoterapiju, terapiju zračenjem ili operaciju;
- Izveštaji o bilo kakvim komplikacijama, metastazama ili neželjenim efektima lečenja; i
- Opis funkcionalnih ograničenja i zabrana usled raka ili njegovog lečenja.

Hronična opstruktivna plućna bolest (HOPB):

- Dokumentacija o kliničkoj dijagnozi od strane kvalifikovanog zdravstvenog radnika;
- Rezultati testova plućne funkcije (PFT) koji pokazuju ograničenja protoka vazduha;

- Snimci, kao što su rendgenski snimci grudnog koša ili CT snimci, koji ukazuju na oštećenja pluća ili emfizema;
- Izveštaji o svim hospitalizacijama ili posetama hitnoj pomoći u vezi sa pogoršanjem HOPB;
- Dokumentacija o tekućem lečenju, uključujući lekove, kao što su bronhodilatatori i kortikosteroidi; i
- Opis funkcionalnih ograničenja i zabrana usled stanja.

Astma:

- Medicinska dokumentacija koja svedoči o kliničkoj dijagnozi astme;
- Rezultati testova plućne funkcije (spirometrija) koji pokazuju opstrukciju protoka vazduha ili hiperoseljivost bronhija;
- Dokumentacija o učestalosti i težini astmatičnih napada;
- Izveštaji o odlascima u hitnu pomoć ili hospitalizaciji usled pogoršanja astme;
- Dokumentacija o tekućem lečenju, uključujući lekove kao što su bronhodilatatori ili inhalacioni kortikosteroidi; i
- Opis funkcionalnih ograničenja i zabrana usled stanja.

Osteoartritis:

- Klinička dokumentacija o dijagnozi osteoartritisa od strane kvalifikovanog zdravstvenog radnika;
- Snimci, kao što su rendgenski snimci ili MRI snimci, koji ukazuju na degeneraciju ili oštećenje zglobova;
- Medicinska dokumentacija koja dokumentuje bol u zglobovima, ukočenost i funkcionalna ograničenja;
- Izveštaji o svim primljenim vidovima lečenja, kao što su fizikalna terapija, lekovi ili injekcije u zglobove; i
- Opis funkcionalnih ograničenja i zabrana usled stanja.

Reumatoidni artritis:

- Medicinska dokumentacija koja dokumentuje dijagnozu, uključujući rezultate testova krvi i snimke;
- Izveštaji o bilo kakvoj ukočenosti zglobova, bolu ili otoku, kao i o svim srodnim komplikacijama kao što su osteoporoza ili deformacija zglobova;
- Dokumentacija o lečenju, uključujući lekove i svaku fizikalnu ili okupacionu terapiju; i
- Opis sposobnosti pojedinca da obavlja svakodnevne aktivnosti , kao što su oblačenje, kupanje ili korišćenje toaleta.

Depresija i anksioznost:

- Medicinska dokumentacija koja dokumentuje dijagnozu, uključujući rezultate bilo kakvog psihološkog testiranja;

- Izveštaji o svim hospitalizacijama ili posetama hitnoj pomoći u vezi sa stanjem;
- Dokumentacija o lečenju, uključujući lekove i bilo kakvo savetovanje ili terapiju; i
- Opis sposobnosti pojedinca da obavlja svakodnevne aktivnosti, kao što su izlazak iz kreveta, tuširanje ili izlazak iz kuće.

Poremećaji usled konzumiranja opojnih droga:

- Medicinska dokumentacija koja dokumentuje dijagnozu, uključujući rezultate testiranja na drogu ili alkohol;
- Izveštaji o bilo kakvim hospitalizacijama ili posetama hitnoj pomoći u vezi sa poremećajem usled konzumiranja opojnih droga ili srodnim komplikacijama, kao što su oštećenje jetre ili sindrom povlačenja;
- Dokumentacija o lečenju, uključujući lekove, detoksikaciju i bilo kakvo savetovanje ili terapiju; i
- Opis sposobnosti pojedinca da obavlja svakodnevne aktivnosti, kao što su izlazak iz kreveta, tuširanje ili izlazak iz kuće.

Druga srčana oboljenja:

- Medicinska dijagnoza kardiovaskularnog oštećenja, kao što je koronarna arterijska bolest, srčana insuficijencija ili aritmije;
- Medicinski dokazi o ozbiljnosti stanja, kao što su rezultati dijagnostičkih testova, evidencija o hospitalizaciji i istorija lečenja; i
- Medicinska istorija i evidencija lečenja, uključujući lekove, kardiološke intervencije i modifikacije načina života.

Problemi sa vidom/slepilo:

- Izveštaj oftalmologa o sveobuhvatnom pregledu očiju;
- Dokaz o oštini vida, uključujući vid na daljinu, na blizinu i srednji vid;
- Izveštaji o testovima očnog polja;
- Rezultati elektroretinografije (ERG) i elektrookulografije (EOG) ako je primenjivo;
- Dokumentacija o svim hirurškim zahvatima na očima;
- Izveštaji o svim lekovima ili lečenjima propisanim za ovo stanje; i
- Opis sposobnosti pojedinca da obavlja svakodnevne aktivnosti, kao što su čitanje, kuvanje ili korišćenje računara.

Paraplegija/tetraplegija:

- Medicinska dokumentacija koja dokumentuje uzrok i težinu povrede kičmene moždine;
- Snimci, kao što su rendgenski snimci, CT snimci ili MRI snimci kičmenog stuba;
- Dokumentacija o snazi mišića i osećaju u zahvaćenim udovima;
- Izveštaji o bilo kakvim hirurškim zahvatima urađenim na kičmi;
- Izveštaji o svim lekovima ili lečenjima propisanim za ovo stanje; i

- Opis sposobnosti pojedinca da obavlja svakodnevne aktivnosti , kao što su oblačenje, kupanje ili korišćenje toaleta.

Drugi plućni poremećaji:

- Testovi plućne funkcije (PFT) koji dokumentuju kapacitet i funkciju pluća;
- Snimci, kao što su rendgenski snimci grudnog koša ili CT snimci;
- Testovi gasa arterijske krvi (ABG) kojima se meri nivoa kiseonika i ugljen-dioksida u krvi;
- Izveštaji o svim hospitalizacijama ili posetama hitnoj pomoći zbog pogoršanja stanja;
- Izveštaji o svim lekovima ili lečenjima propisanim za ovo stanje; i
- Opis sposobnosti pojedinca da obavlja svakodnevne aktivnosti, kao što su hodanje, penjanje stepenicama ili nošenje namirnica.

Amputacije:

- Medicinska dokumentacija koja dokumentuje uzrok i obim amputacije;
- Snimci, kao što su rendgenski snimci ili CT snimci zahvaćenog uda;
- Izveštaji o svim hirurškim zahvatima urađenim za amputaciju ili bilo koje povezane komplikacije;
- Dokumentacija o bilo kojoj protetici ili pomoćnim uređajima koji se koriste za pomoć pri kretanju;
- Izveštaji o svim lekovima ili lečenjima propisanim za ovo stanje; i
- Opis sposobnosti pojedinca da obavlja svakodnevne aktivnosti, kao što su hodanje, stajanje ili korišćenje toaleta.

Problemi sa bubrezima:

- Medicinska dijagnoza oštećenja bubrega ili hronične bolesti bubrega (CKD);
- Medicinski dokazi koji pokazuju abnormalne rezultate testova funkcije bubrega, kao što su testovi krvi i urina;
- Snimci, kao što su ultrazvuk ili CT snimak, koji pokazuju strukturne abnormalnosti u bubrezima;
- Medicinska dokumentacija koja dokumentuje ozbiljnost oštećenja bubrega i uticaj na svakodnevno funkcionisanje; i
- Evidencija o lečenju, uključujući lekove, dijalizu ili transplantaciju bubrega.

2. Socijalna i druga javna davanja:

Šeme socijalne pomoći su deo sistema socijalne zaštite čiji je cilj smanjenje siromaštva. Beneficije socijalne pomoći osmišljene su sa ciljem da se siromašnima obezbede minimalni standard života, kao sredstvo za bekstvo od siromaštva. Različite zemlje su primenile različite odredbe u vezi sa iznosom davanja socijalne pomoći, kriterijumima podobnosti, kao i vrstama

davanja u novcu i naturi, kao deo šema socijalne pomoći. Ove razlike su zasnovane na uslovima i instrumentima koje je svaka zemlja koristila i usmerila na marginalizovane grupe.

Razvoj šema socijalne zaštite na Kosovu počeo je početkom 21. veka uz podršku i intervenciju međunarodnih organizacija vođenih svojim prioritetima i interesima. U početku, kada je UNMIK došao na Kosovo 1999. godine, glavni fokus šeme bila je hitna pomoć; dve godine nakon toga je fokus prebačen na mrežu socijalne zaštite UNMIK je dobio zadatak da osmisli novu šemu socijalne pomoći. MRSZ i OSR su 2001. godine uspostavili šemu socijalne pomoći. Zakon o šemi socijalne pomoći na Kosovu usvojen je 2003. godine i uređuje mesečni iznos beneficija za porodice koje ispunjavaju kriterijume podobnosti. Januara 2009. godine izvršena je decentralizacija postojeće šeme i odgovornost je prebačena na Centre za socijalni rad (CSR). Šema socijalne pomoći na Kosovu sastoji se od tri dela: šeme socijalnih davanja za socijalno ugrožene (LRIS), penzija za razne veterane i invalidskih penzija. LRIS komponenta nastoji da ublaži siromaštvo.

Vlada Kosova, prevashodno preko MFRT-a, nudi širok spektar isplata socijalne pomoći kroz svoju šemu socijalne pomoći (ŠSP) koja pruža finansijsku i drugu podršku socijalno ugroženim pojedincima i porodicama. Da bi bila podobna za isplatu socijalne pomoći prema ŠSP-u, generalno se porodica mora proaktivno prijaviti za istu. Dakle, ako podnosilac zahteva misli da možda ima pravo na isplatu, on ili ona uvek treba da se prijavi osim ako nije siguran da ispunjava uslove.

Prvi korak pre podnošenja zahteva je da saznate na koju isplatu neko može da polaže pravo. Pored gore navedenih invalidskih penzija, naknade su dostupne za nezaposlena lica, za porodice i decu, za udovice, udovce i preživele partnere, za staratelje ili siročad, za paraplegičare i tetraplegičare, za žrtve rata (osnovne penzije) i za stare osobe i penzionere (starosne penzije). Dostupne su i za one koji su „uplaćivali doprinos“ penzijskom sistemu preko Kosovskog fonda za penzionu štednju (KPST).

Sledeći kritični korak je prikupljanje i predstavljanje odgovarajućih dokaza koji pokazuju da podnosilac zahteva zaista ima pravo na određenu beneficiju i ispunjava kriterijume, koji se razlikuju od beneficije do beneficije. Većina kriterijuma za ostvarivanje ključnih javnih davanja propisana je Zakonom o šemi socijalne pomoći iz 2003. i Zakonom o penzijama.

Kao i kod mnogih drugih administrativnih pitanja, od ključne je važnosti da se dobro obavi posao u fazi upravnog postupka i tu dobije slučaj, umesto da se mora ići na sud, suočavajući se sa mogućim ping-pong efektom sa sudskim merama itd. Kao takav, praktičar besplatne pravne pomoći treba da se pobrine da podnosilac zahteva u potpunosti pripremi i dokumentuje svoje pravo na socijalnu pomoć ili druge programe socijalne pomoći.

IX deo: Zastupanje na polju upravnog prava

Oblast upravnog prava je verovatno najvažnija oblast rada advokata i pružanja usluga za advokate besplatne pravne pomoći na Kosovu i svakako je najvažnija oblast u pogledu statistika ABPP. Kao takva važno je da pružaoci besplatne pravne pomoći, bilo u nevladinim organizacijama ili u ABPP, razmišljaju o širim pravima marginalizovane populacije, a ne samo da pružaju pravne informacije, pravno zastupanje ili zastupanje u pojedinačnim predmetima.

Ovo se može učiniti putem godišnjih planova rada kako bi se delotvorno i efikasno sprovodilo ciljano zastupanje u vezi sa utvrđenim prioritetima ABPP ili nevladinih organizacija za pravnu pomoć. Ovo će podrazumevati sastajanje najmanje jednom godišnje kako bi identifikovala najvažnija pitanja na kojima će zastupnici raditi u narednoj godini. Rezultirajući plan rada daje prioritet pitanjima i naporima zastupanja i identifikuje ciljeve koje se određena kancelarija nada da će postići.

Takvo planiranje zastupanja treba da prate tzv. **SMART** principi. To znači da ciljevi zastupanja moraju biti:

- **Konkretni („Specific“)**
- imati **izmerive („Measurable“) rezultate** za merenje napretka;
- dostizni („Achievable“)
- podrazumevati advokata(e) koji su odgovorni („**Responsible**“) za svaki deo zastupanja;
- imaju konačan „**vremenski okvir**“ (**Timetable**) za ispunjenje predviđenih ciljeva.

Svo zastupanje koje preduzima kancelarija ili jedinica – uključujući sudske sporove o uticaju, zastupanje politike, edukaciju zajednice ili rad na terenu, ili rad klinika – treba da bude u skladu sa opštim nacrtima plana rada. Individualni planovi stručnog usavršavanja advokata (razvijeni kao deo godišnje samoocene člana osoblja) takođe treba da budu koordinisani sa prioritetima jedinice, projekta ili kancelarije u odnosnom periodu.

Naredne godine treba napraviti bilans stanja u kome će se uporediti pitanja, projekti i ciljevi zacrtani u planu rada za prethodnu godinu sa stvarnim dostignućima tokom date godine. Ovo se uzima u obzir pri izradi plana rada za narednu godinu.

Zastupanje treba planirati i organizovati u „projektima“

Iako predstavlja deo suštinskih prioriteta usvojenih programom, veliki deo posla obavljenog u oblasti zastupanja ne bi trebalo nužno da se obavlja samo u ime određenih klijenata, već bi ipak trebalo da se pozabavi specifičnim potrebama klijenata. Ovo zastupanje mimo predmeta često dovodi do trajnih rezultata za zajednicu klijenata i ostvaruje veći uticaj. Za efikasno postizanje zacrtanih ciljeva potrebno je planiranje i organizacija, uključujući stvaranje diskretnih „projekata“ zastupanja.

Svaka produžena aktivnost oko srodnih ciljeva treba da bude organizovana kao formalni „projekat“. Koristeći „SMART“ principe, svaki projekat treba da ima artikulisane i ostvarive ciljeve, izmerive rezultate koji mogu ukazati na napredak, projektovani vremenski okvir za postizanje ciljeva i identifikovanog advokata koji deluje kao vođa projekta. Veći i dugoročni projekti mogu iziskivati imenovanje koordinatora projekta koji ima formalnije dužnosti nadzora.

Projekat ne mora imati više od jednog dodeljenog advokata, ili određenog finansiranja, niti treba da bude predviđen da traje duži period. Najvažnija stvar je da je u stanju da sistematski identifikuje i kvantifikuje delotvornost preduzetog zastupanja.

Ključni koraci (koji zahtevaju pažljiv i strateški pristup) koje pružaoci besplatne pravne pomoći mogu da preduzmu u svakoj kampanji zastupanja besplatne pravne pomoći ili svakom konkretnom projektu zastupanja mogu se rezimirati u nastavku:

1. **Identifikujte problem:** Prvi korak u zastupanju u sklopu besplatne pravne pomoći je da identifikujete pitanje ili problem koji želite da rešite. Ovo može biti posebna politika, praksa ili zakon koji ima negativan uticaj na pristup pravdi ili ljudskim pravima na Kosovu. Pružaoci besplatne pravne pomoći treba da sprovedu istraživanje kako bi identifikovali problem i prikupili dokaze u prilog njihovim naporima u zastupanju.
2. **Osmislite strategiju:** Kada se problem identifikuje, pružaoci besplatne pravne pomoći treba da osmisle strategiju za njegovo rešavanje, koristeći SMART principe. Ovo bi moglo uključivati niz aktivnosti, kao što je lobiranje kod vladinih zvaničnika, podizanje javne svesti putem medijskih kampanja, angažovanje sa organizacijama civilnog društva ili pokretanje strateških sporova (vidi gore). To može i obično uključuje kombinaciju različitih aktivnosti. Strategija treba da bude prilagođena specifičnom pitanju i kontekstu na Kosovu.
3. **Izgradite partnerstva:** Pružaoci besplatne pravne pomoći treba da izgrade partnerstva sa drugim organizacijama i pojedincima koji dele njihove ciljeve zastupanja. Ovo može uključivati druge pružaoce besplatne pravne pomoći, organizacije civilnog društva, grupe u zajednici i medije. Izgradnjom partnerstava, pružaoci besplatne pravne pomoći mogu pojačati svoje napore zastupanja i povećati njihov uticaj.
4. **Sastavite plan komunikacije:** Efikasna komunikacija je ključna za uspešno zastupanje besplatne pravne pomoći. Pružaoci besplatne pravne pomoći treba da razviju komunikacioni plan koji uključuje razmenu poruka, ciljnu publiku i taktike za dopiranje do te publike. Ovo bi moglo uključivati medijski pristup, kampanje na društvenim medijima i aktivnosti angažovanja zajednice.
5. **Sprovedite plan:** Kada se razviju strategija, partnerstva i plan komunikacije, pružaoci besplatne pravne pomoći treba da sprovedu svoj plan zastupanja. Ovo bi moglo uključivati niz aktivnosti, kao što su sastanci sa vladinim zvaničnicima, javni događaji, intervjui za medije i pravne radnje.
6. **Propratite i ocenite:** Tokom celog procesa zastupanja, pružaoci besplatne pravne pomoći treba da proprate i procene svoje napore da utvrde njihov uticaj. Ovo bi moglo uključivati praćenje medijskog izveštavanja, merenje javnog angažovanja ili procenu promena u politici ili zakonu. Praćenjem i procenom njihovih napora, pružaoci besplatne pravne pomoći mogu da unaprede svoje strategije i poboljšaju svoj uticaj duž vremena.

Pravna pomoć i zastupanje na polju upravnog prava mogu predstavljati moćna sredstva za promovisanje pristupa pravdi i ljudskim pravima na Kosovu, kao i oblasti upravnog prava. Prateći ove ključne korake, pružaoci besplatne pravne pomoći mogu da osmisle i sprovedu delotvorne kampanje zastupanja koje će napraviti istinsku razliku u životima ljudi.

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Ministria e Drejtësisë-Ministarstvo Pravde-Ministry of Justice
Agjencia për Ndhimë Juridike Falas-Agencija za Besplatnu Pravnu Pomoć
Agency for Free Legal Aid

MINISTARSTVU FINANSIJA, RADA I TRANSFERA
PENZIONO ODOLJENJE
Regionalna kancelarija - Priština

Za: Žalbeno veće

Od: (Ime i prezime podnosioca žalbe) ul. _____ br. _____ Grad/Zemlja _____ sa ličnom kartom Republike Kosovo i ličnim br. _____, uz pomoć svog pratioca (ime i prezime pratioca), dostavlja u zakonskom roku ovu:

ŽALBU

Protiv rešenja Ministarstva finansija, rada i transfera (u daljem tekstu MFRT) - Penzionog odeljenja, br. XXXX od _____ primljenog dana _____. godine.

OBRAZLOŽENJE

Dana _____ gđa. (Ime i prezime) je podnela zahtev sa br. prot. XXXX za priznavanje prava na obeštećenje paraplegičara ili tetraplegičara, prva kategorija.

Nakon razmatranja zahteva, MFRT - Penziono odeljenje, dana _____ donosi odluku kojom se **Usvaja** zahtev gđe. (Ime i prezime) za priznavanje prava na obeštećenje paraplegičara i tetraplegičara, ali samo u drugoj kategoriji, međutim ista se prijavila i za prvu kategoriju.

Dokaz: Rešenje br. XXXX od _____

Prvostepeni organ je donošenjem ovog Rešenja prekršio zakonske odredbe, i to odredbe člana 8 stav 1 i 2 Zakona 05/L-067 kao i člana 5 stav 1.2 i 1.3 i člana 6 stav. 1.2 Uredbe br.07/2017 za priznavanje statusa i prava osoba sa paraplegijom i tetraplegijom. [....]

8. (1). Korisnicima se priznaje pravo na lični staratelj na osnovu procene nadležne komisije, u cilju pružanja staranja i neophodnih dnevnih usluga a koje se nadoknađuje istim iznosom kao korisnicima po osnovu ovog zakona.

8. (2). Korisnici po ovom zakonu imaju pravo izbora njihovog staratelja.

U skladu sa Zakonom o paraplegičarima i tetraplegičarima, navodi se da se Korisnicima se priznaje pravo na ličnog staratelja na osnovu procene nadležne komisije, u cilju pružanja staranja i neophodnih dnevnih usluga a koje se nadoknađuje istim iznosom kao korisnicima po osnovu ovog zakona.

Prilikom donošenja ovog rešenja, prvostepeni organ, odnosno komisija za procenu, utvrdila je činjenično stanje, koje se sastoji u tome da je, prema svim lekarskim izveštajima, ali i prema stvarnom činjeničnom stanju, utvrđeno da je podnosilac zahteva lice sa trajnim i potpunim posledicama, potpunim gubitkom osetljivosti ekstremiteta, što je u skladu sa Zakonom 05/L-067 i gore navedenim članovima, budući da duže vreme boluje od ove bolesti i da je nepokretno, ne može obavljati ni svoje lične potrebe a ni održavati ličnu higijenu (kupati se) bez pomoći patnje - videti lekarske izveštaje u spisima predmeta i one u prilogu.

Dokaz: Lekarski izveštaji

Ovom žalbom zahtevamo da se njenoj sestri (Ime i prezime), isplati obeštećenje za ličnog staratelja, koja se brine o neophodnim dnevnim uslugama kao što su pomoć pri oblačenju i svlačenju, lekarske posete, kao i pratnja na raznim putovanjima ili svemu što je potrebno u vezi sa pratnjom.

Sa gore navedenim, zahtevamo od drugostepenog organa da nakon razmatranja ove žalbe donese jedno od dole predloženih rešenja:

REŠENJE

USVAJA se Žalba kao osnovana.

PREINAČI se Rešenje Penzionog odeljenja br. prot. XXXX od ____ primljenog ____ tako da se gđi. (Ime i prezime), prizna pravo na penziju prve kategorije i pravo na ličnog staratelja.

Priština,

Za podnosioca žalbe (Ime i prezime)

Datum:

Pratilac, (Ime i prezime)

Tel:

**MINISTARSTVU FINANSIJA, RADA I TRANSFERA
PENZIONO ODELJENJE
REGIONALNA KANCELARIJA – UROŠEVAC**

ZA: Žalbeno veće

OD: (ime i prezime podnosioca žalbe) ul. _____, br. _____, opština _____

U zakonskom roku podnosi ovu:

Ž A L B U

Protiv rešenja Ministarstva finansija, rada i transfera - Penzionog odeljenja, br. XXXX od _____ primljenog dana _____ zbog:

- Pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja i
- Pogrešne primene materijalnog prava.

O B R A Z L O Ž E N J E

Gđi. (Ime i prezime) rešenjem Penzionog odeljenja br. dosijea XXXX od _____ primljenog _____ za penziju osoba sa trajnim invaliditetom, je uskraćeno pravo na penziju nakon uvida u zahtev i lekarske procene sa nalazom da ne ispunjava sve kriterijume utvrđene Zakonom 04/L-131.

Dokaz: Rešenje XXXX od _____ godine.

Podnosilac žalbe je osoba sa trajnim invaliditetom i ima brojne zdravstvene probleme. 2001. godine joj je odstranjena materica jer je imala kancerogenu patologiju, dok joj je 2017. dijagnostikovao invazivni tumor na jajnicima, bila je na hemoterapiji i sada je pod terapijom po uputstvima onkologa. Takođe obavlja redovne preglede svakih šest meseci.

Pobijano rešenje je usledilo po zahtevu i priloženim medicinskim dokazima, dok je isti organ utvrdio da podnosilac ne ispunjava zakonske kriterijume, ali je invalidnost podnosioca trajna i potpuna, što se vrlo lako može utvrditi na osnovu lekarskih izveštaja. *(videti izveštaje u dostavljenom spisu predmeta)*

Dokaz: Lekarski izveštaji

Pogrešna primena materijalnog prava se sastoji u tome što je, upravo zbog pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, prvostepeni organ pogrešno primenio zakonske odredbe.

Lekarska komisija je zanemarila odredbe Zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države, odnosno člana 9 Uslovi i kriterijumi za priznavanje prava na penziju ograničene sposobnosti, kao i povredu osnovnih ljudskih prava i sloboda zagantovane Ustavom (član 51 stav 2) budući da je po zdravstvenom i fizičkom stanju potpuno nesposobna za rad.

Takođe, porodica je imala i ima velike troškove u vezi sa lečenjem bolesti, obavljanjem lekarskih pregleda i nabavkom lekova, te je neophodno ostvariti penziju za osobe sa trajnim invaliditetom.

Stoga predlažemo da, nakon uvida u ovu žalbu i lekarskim izveštajima, donesete jedno od sledećih rešenja:

R E Š E N J E

USVAJA se Žalba kao osnovana.

PREINAČI se Rešenje Ministarstva finansija, rada i transfera - Penzionog odeljenja br. dosijea XXXX od ____ primljenog ____ tako da se gđi. (Ime i prezime) sa ličnim br. ____ prizna pravo na penziju kao osobi sa trajnim invaliditetom.

ili

PONIŠTAVA SE Rešenje Ministarstva finansija, rada i transfera - Penzionog odeljenja br. dosijea XXXX od ____ primljenog ____ i predmet se vrati na ponovno razmatranje.

Mesto ____, datum:

**Podnosilac žalbe,
(Ime i prezime)**

Br. telefona:

**MINISTARSTVU FINANSIJA, RADA I TRANSFERA
PENZIONO ODELJENJE
REGIONALNA KANCELARIJA – PRIŠTINA**

ZA: Žalbeno veće

OD: (ime i prezime podnosioca žalbe) sa adresom u ul. ____, bb. __ opština ____

U zakonskom roku podnosi ovu:

Ž A L B U

Protiv rešenja Ministarstva finansija, rada i transfera - Penzionog odeljenja, br. XXXX od ____ primljenog dana ____ zbog:

- Pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja i
- Pogrešne primene materijalnog prava.

O B R A Z L O Ž E N J E

Stranci (Ime i prezime) je rešenjem Penzionog odeljenja sa br. dosijea XXXX od ____ primljenog ____, uskraćeno pravo na penziju za lica sa trajnim invaliditetom, nakon uvida u zahtev i postupka ponovne lekarske procene sa nalazom da ne ispunjava sve kriterijume utvrđene Zakonom 04/L-131.

Dokaz: Rešenje br: XXXX od ____ . godine.

Podnosilac žalbe ima ozbiljne zdravstvene probleme; on je u reaktivnom stanju prema specijalistima psihijatrije, ima prelome lumbalnih prstenova prema specijalistima neurologije i ima stalnu potrebu za fizikalnom terapijom po preporuci lekara ortopedije i fizijatrije.

Pobijano rešenje je usledilo po zahtevu i priloženim medicinskim dokazima, dok je isti organ utvrdio da podnosilac ne ispunjava zakonske kriterijume, međutim invalidnost podnosioca je trajna i potpuna, što se vrlo lako može utvrditi na osnovu lekarskih izveštaja.

Dokaz: Lekarski izveštaji

Pogrešna primena materijalnog prava se sastoji u pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju, s obzirom da je lice *korisnik ove penzije već 5 (pet) godina i njegovo stanje se samo pogoršalo* zbog starosti, pa je prvostepeni organ pogrešno primenio zakonske odredbe.

Lekarska komisija je zanemarila odredbe Zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države, odnosno člana 9 Uslovi i kriterijumi za priznavanje prava na penziju ograničene sposobnosti, kao i povredila osnovna ljudska prava i slobode zagarantovane Ustavom (član 51 stav 2) budući da je po zdravstvenom i fizičkom stanju potpuno nesposobna za rad.

Takođe, porodica ima velike troškove vezane za lečenje zdravstvenih tegoba koje lice ima, obavljanjem lekarskih pregleda i nabavkom lekova, te je neophodno ostvariti penziju za osobe sa trajnim invaliditetom. On je takođe i član organizacije Handikos i njegova invalidnost je priznata od strane ove organizacije.

Dokaz: Knjižica Hendikos-a

Stoga predlažemo da, nakon uvida u ovu žalbu i lekarskim izveštaja, donesete jedno od sledećih rešenja:

R E Š E N J E

USVAJA se Žalba kao osnovana.

PREINAČI se Rešenje Ministarstva finansija, rada i transfera - Penzionog odeljenja, br. XXXX od ____ primljenog ____ tako da se g. (ime i prezime) sa ličnim br. _____ prizna pravo na penziju kao osobi sa trajnim invaliditetom.

ili

PONIŠTI Rešenje Ministarstva finansija, rada i transfera - Penzionog odeljenja br. XXXX od ____ primljenog ____ i vrati predmet na ponovno razmatranje.

Mesto_____, Datum:

Podnosilac žalbe,
(Ime i prezime)

Broj telefona:

OSNOVNOM SUDU U PRIŠTINI

Upravno odeljenje

TUŽILAC: (Ime i prezime) sa adresom ul._____, selo____, opština_____

TUŽENI: Ministarstvo finansija, rada i transfera - Odeljenje za socijalne i porodične politike

T U Ž B A

za poništenje rešenja br. XXXX od _____. godine

Protiv Rešenja Ministarstva finansija, rada i transfera (u daljem tekstu MFRT) - Odeljenje za socijalne i porodične politike (u daljem tekstu OSPP) sa br. prot. XXXX od _____ primljenog od stranke dana _____.

Tužilac (Ime i prezime) je korisnik socijalne pomoći skoro 18 godina i zahteva da joj se nastavi pravo na ovu pomoć jer se njeno stanje nije promenilo, ali je _____ godine kao rezultat procene odbijen zahtev sa obrazloženjem da je radno sposobna i da ne ispunjava kriterijume u skladu sa zakonom za šemu socijalne pomoći.

Dokaz: Rešenje XXXX od _____ godine.

Prvobitno, stranka (Ime i prezime) nezadovoljna rešenjem Centra za socijalni rad – u opštini _____, br. XXXX od _____ godine, je podnela pismenu žalbu Drugostepenoj žalbenoj komisiji da joj se ovo pravo nastavi u skladu sa odredbama člana 4 Zakona br.2003/15 o socijalnoj pomoći, međutim drugostepeni organ je doneo samovoljno rešenje ne ulazeći u utvrđivanje činjeničnog stanja i bez uvida u priložene dokaze i nije uzeo u obzir da tužilja živi sama i da nema nikakvu imovinu i da je nezaposlena.

Rešenjem tuženog Ministarstva, od _____ primljenim _____. godine, žalba tužilje je odbijena jer je po lekarskoj proceni proglašena radno sposobnom, iako od 2003. godine boluje od kičmenih pršljenova i drugih bolesti.

Dokaz: Rešenje sa br. prot. XXXX od _____. godine.

Podnosilac žalbe ima pravo na socijalnu pomoć, pa smatramo da je pobijano rešenje besmisleno jer i u knjižici socijalne pomoći stoji da je gđi. (Ime i prezime) produžena

knjižica i pravo na socijalnu pomoć do datuma _____, stoga ovakav vid prekida je apsurdan.

Dokaz: Kopija knjižica za socijalnu pomoć

Uz produženje knjižice od strane službenika za socijalnu pomoć (SSP) u CSR u opštini _____, (Ime i prezime) bila je uverena da će do tog datuma primati socijalnu pomoć, dakle data joj je nada da joj se pomoć neće ukinuti do navedenog datuma.

Iz svega navedenog, jasno se vidi da postoje svi valjani dokazi, činjenice i iskazi za priznavanje prava korišćenja socijalne pomoći. Pogrešna primena materijalnog prava se sastoji u tome što je, upravo zbog pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, prvostepeni organ pogrešno primenio zakonske odredbe.

Iz svega navedenog, pobijeno rešenje ovom tužbom ozbiljno krši prava predviđena Zakonom br. 2003/15 o socijalnoj pomoći, kao i druga prava utvrđena Ustavom Republike Kosovo.

Drugostepeni upravni organ je zanemario sve dokaze i iskaze i nije uzeo u obzir predmetne činjenice i dokaze, i u donetom rešenju nije dao nikakvo obrazloženje zašto one uopšte nisu uzete u obzir, već samo sa opštim obrazloženjem je naveo da je ista od strane lekarske komisije proglašena sposobnom za rad i odbio žalbu.

Ovakvi nedostaci leže u suštinskoj povredi odredaba Zakona o socijalnoj pomoći, te činjenicom da je članom 4. i 2. tačka 7. ovog zakona predviđeno da porodica čiji su svi članovi zavisni, prema datoj definiciji, a nijedan od njih nije zaposlen i ima značajne zdravstvene probleme, što u ovom slučaju znači pobijano rešenje, obavezno mora sadržati, između ostalog, i sažetak činjeničnog stanja na osnovu izvedenih dokaza ili iznetih činjenica.

Dokaz: Lekarski izveštaji

Tužilac smatra da je pobijano rešenje tuženog Ministarstva doneto i na osnovu pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja i zakonskih odredbi na snazi, a s obzirom na član 2.10 Zakona o socijalnoj pomoći jasno je da ova odluka sadrži formalno-pravnih nedostataka stoga predlaže ovom sudu da, nakon razmatranja predmeta i priloženih dokaza, donese ovu:

P R E S U D U

USVAJA SE kao osnovana tužba i tužbeni zahtev (Ime i prezime) sa adresom ul. _____, selo _____, opština _____.

PONIŠTAVA SE Rešenje Ministarstva finansija, rada i transfera – Penzionog odeljena u opštini _____, sa br. prot. XXXX od _____ primljeno od stranke dana _____. godine, kao protivzakonito i od Suda se zahteva da **meritorno** usvoji zahtev tužilje za priznavanje prava na socijalnu pomoć od dana podnošenja zahteva.

ili

PONIŠTAVA SE Rešenje Ministarstva finansija, rada i transfera - Odeljenja za socijalne i porodične politike u Prištini br. XXXX od ____ primljeno od stranke ____ . godine i predmet se vraća na ponovno razmatranje i odlučivanje kod tužene strane.

Sve to u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ove Presude, uz pretnju prinudnog izvršenja.

Mesto ____, Datum:

**Tužilja,
Ime i prezime**

Broj telefona:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOC
LEGAL AID

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Ministria e Drejtësisë-Ministarstvo Pravde-Ministry of Justice
Agjencia për Ndhimë Juridike Falas-Agencija za Besplatnu Pravnu Pomoć
Agency for Free Legal Aid

OSNOVNOM SUDU U PRIŠTINI
Upravno odeljenje

TUŽILAC: (Ime i prezime) sa adresom u ul. ____ br. __, mesto ____ i ličnim br. ____ u pratnji supruge (ime i prezime supružnika)

TUŽENI: Ministarstvo finansija, rada i transfera - Penziono odeljenje - Priština

Upravni spor

TUŽBA

za poništenje rešenja br. XXXX

Protiv Rešenja Ministarstva finansija, rada i transfera (u daljem tekstu MFRT) - Penzionog odeljenja sa br. ____ od ____ primljeno od stanke dana ____ . godine.

Stranka (Ime i prezime) je podnela zahtev pod br. protokola ____ za priznavanje prava na naknadu paraplegičarima i tetraplegičarima, prve kategorije.

Nakon razmatranja zahteva, MFRT – Penziono odeljenje, donosi Rešenje kojim se **Odbija** zahtev (Ime i prezime) za priznavanje prava na obeštećenje za paraplegičare i tetraplegičare na osnovu Zakona 05/L-067 odnosno procenu lekarske komisije od ____ . godine po kome ne ispunjava zakonske uslove za obeštećenje **Prve grupe**.

Dokaz: Rešenje br. ____ godine.

Nezadovoljan navedenom odlukom, tužilac je uložio pritužbu Žalbenom veću pri Penzionom odeljenju Ministarstva finansija, rada i transfera, kojim traži da se prizna pravo na obeštećenje paraplegičarima i

tetraplegičarima iz prve grupe, prilažući lekarske izveštaje koji dokazuju da isti pripada toj kategoriji i da mu je potreban lični staratelj, detaljno objašnjavajući situaciju.

Žalbeno veće pri PO u MFRT prilikom razmatranja pritužbe od _____. godine, nije u potpunosti razmotrio spise u dosijeu žalioca i bez ikakvog istraživanja i bez detaljnog uvida je skoro istim obrazloženjem odbio žalbu, ostavljajući na snazi rešenje prvostepenog organa, tj. odbacio žalbu stranke (Ime i prezime).

Dokaz: Rešenje br. ____ od _____. godine.

Donošenjem ovog rešenja prvostepeni i drugostepeni organ su prekršili zakonske odredbe i to člana 3 tačka 1.2, člana 7 stav 2, člana 8 stav 1 i 2 Zakona 05/L-067, kao i Uredbe br.07/2017, član 5, st. 1.2, 1.3 i član 6 st. 1.2 Uredbe za priznavanje statusa i prava osoba sa paraplegijom i tetraplegijom. [...]

„...Korisnici iz ovog zakona, na osnovu procene od strane komisije za ocenjivanje, koji imaju trajne i pune posledice u inkontinenciju, koriste lekove na dnevnoj osnovi, imaju potpuni gubitak osetljivosti ekstremiteta i u cilju sprečavanja dekubitalnih rana dobijaju dodatni iznos od pedeset posto (50%) nadoknade iz stava 1. ovog člana.

...Korisnicima se priznaje pravo na lični staratelj na osnovu procene nadležne komisije, u cilju pružanja staranja i neophodnih dnevnih usluga a koje se nadoknađuje istim iznosom kao korisnicima po osnovu ovog zakona.

8. (2). Korisnici po ovom zakonu imaju pravo izbora njihovog staratelja.

....Korisnici prve grupe su osobe sa trajnim i potpunim posledicama i sa inkontinencijom, potpunog gubitka osetljivosti ekstremiteta i u cilju sprečavanja dekubitusa.

...osim medicinske dokumentacije, aplikaciji treba priložiti i mišljenje lekarskog konzilijuma Neurološke klinike pri CKUK-u.

Obrazloženje je u suprotnosti sa Zakonom o paraplegičarima i tetraplegičarima, gde se u stavu 1 člana 8 odlučno navodi da Korisnicima se priznaje pravo na ličnog staratelja na osnovu procene nadležne komisije, u cilju pružanja staranja i neophodnih dnevnih usluga a koje se nadoknađuje istim iznosom kao korisnicima po osnovu ovog zakona.

Prilikom donošenja ovog rešenja predmetni organ, odnosno komisija za procenu, pogrešno je potvrdila činjenično stanje koje se sastoji u tome da su, prema svim lekarskim izveštajima ali i prema stvarnom činjeničnom stanju, utvrđene trajne i potpune posledice, potpuni gubitak osetljivosti ekstremiteta, što je u skladu sa Zakonom 05/L-067 i gore navedenim članovima. Pogledajte priložene lekarske izveštaje.

Dokaz: Konzilijski izveštaj i drugi lekarski izveštaji

Dakle, sa kojim logičnim obrazloženjem čoveka može da odbije komisija PO-a pri MFRT kada je isti nepokretan. Kako se čini, Komisija iz PO-a nije sprovela detaljnu analizu jer je bilo potrebno da sagleda njegovo činjenično stanje.

Na osnovu navedenog, zahtevamo da njegova supruga bude prateći staratelj (Ime i prezime), koja će ga pratiti, brinuti o odeći, lekarski posetama ili svemu što je potrebno u vezi sa njegovom pratnjom na druga mesta.

Supruga – pratilac je podnela zahtev Sudu za ukidanje sposobnosti.

Što se tiče iznosa koji tužena je dužna da plati retroaktivno, od suda se zahteva da izvrši procenu u skladu sa nadležnošću koju ima ili, u slučaju poteškoća, imenuje veštaka za finansije.

Tužilac smatra da je pobijeno rešenje tuženog Ministarstva doneto i na osnovu pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja i u smislu člana 10 Zakona br. 03/L-202 o upravnim sporovima, jasno je da ovo rešenje sadrži formalno-pravne nedostatke, stoga predlaže ovom sudu da, nakon razmatranja predmeta i uvida u priložene dokaze, donese sledeću:

P R E S U D U

USVAJA SE kao osnovan tužbeni zahtev tužioca (ime i prezime) sa adresom u ul.____, br.____, mesto____ i ličnim br.____, za poništenje Rešenja Ministarstva finansija, rada i transfera - Penziono odeljenje u Prištini sa br.____ datuma____, primljeno____. godine kao protivzakonito i od suda se **meritorno** zahteva da usvoji zahtev tužioca za priznavanje prava na penziju za paraplegičare i tetraplegičare **u prvoj grupi**, i pravo na pratnju od dana podnošenja zahteva u MFRT-PO:

OBAVEZUJE SE tuženi da plati iznos koji mu sud odredi i to sa zakonskom kamatom od 8% kao i sve troškove sudskog postupka u vezi sa ovim predmetom, a sve u roku od 15 dana od dana pravnosnažnosti ove presude pod pretnjom prinudnog izvršenja.

Mesto____,
dana____

Za tužioca: (Ime i prezime)

Pratilac: (Ime i prezime)

Broj telefona: _____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOC
LEGAL AID

OSNOVNOM SUDU U PRIŠTINI Upravno odeljenje

TUŽILAC: (ime i prezime) sa adresom u ul. _____, br. __, opština _____

TUŽENI: Ministarstvo finansija, rada i transfera - Penziono odeljenje - Priština

T U Ž B A

ZA PONIŠTENJE REŠENJA BR. _____ **od** _____. primljeno od stranke _____ . godine.

Protiv rešenja Ministarstva finansija, rada i transfera (u daljem tekstu MFRT) - Penzionog odeljenja (u daljem tekstu PO), br. _____ od _____ primljeno od stranke dana _____. godine.

Tužilac je podneo zahtev navedenom organu za donošenje rešenja o priznavanju prava na penziju licu sa trajnim invaliditetom jer je Osnovni sud u Prištini – Upravno odeljenje usvojio tužbu kao osnovanu i isti sud je poništio rešenje br. _____ datuma _____. godine Ministarstva rada i socijalne zaštite - Penzionog odeljenja - MRSZ – PO i vratio predmet na ponovno razmatranje i odlučivanje.

Dokaz: Presuda br. _____ od _____. godine

Nakon razmatranja zahteva, MFRT-PO, odnosno rukovodilac Divizije za penzione šeme po ovlašćenju direktora PO, je doneo Rešenje kojim se odbija žalba g. (Ime i prezime) za priznavanje prava na penziju licima sa trajnim invaliditetom.

Dokaz: Rešenje sa br. _____ od _____. godine

Nezadovoljan ovom odlukom, tužilac ostvaruje svoje zakonsko pravo i podnosi ovu tužbu s obzirom da je PO pri MFRT postupajući po presudi Osnovnog suda u Prištini A.br. _____ od _____ nije u potpunosti razmotrio spise u dosijeu žalioaca i bez ikakvog istraživanja, detaljnog uvida je skoro istim uobraženjem odbio, ostavljajući na snazi prethodno rešenje.

Dakle, Ministarstvo finansija, rada i transfera (u daljem tekstu MFRT) - Penziono odeljenje, rešenjem br. _____ od _____. godine. primljenog dana _____, je odbio žalbu g. (Ime i prezime).

Prilikom procene lekarske komisije MFRT, tačnije PO, pogrešno je utvrđeno činjenično stanje tužioca, uskraćujući mu pravo na ovu penziju, čak i pored lošeg fizičkog zdravlja, sa obrazloženjem da navodno nije obezbeđeno dovoljno dokaza za sticanje ove penzije ili da kriterijumi za priznavanje ovog prava nisu ispunjeni u skladu sa članom 9. Zakona 04/L-131.

Iz zdravstvene dokumentacije se može utvrditi teško zdravstveno stanje tužioca, koji od rođenja ima anomalije u donjim ekstremitetima što mu onemogućava da samostalno obavlja sve radnje, čime se dokazuje nesposobnost za neophodne potrebe i za sticanje penzije osobe sa trajnim invaliditetom. Istovremeno, isti je bio i korisnik penzije za osobe sa invaliditetom.

Dokaz: Rešenje _____ od _____ i Potvrda br. _____ od _____.

Tuženi je više puta uzastopno pogrešno utvrdio činjenično stanje tužioca, praveći iste greške prilikom utvrđivanja, iako se istina može sagledati na osnovu lekarskih izveštaja. U konzilijskim izveštajima Klinike za neurologiju jasno je dokazano da je isti izgubio radnu sposobnost i upućen na invalidsku komisiju, te se rešenja MFRT-PO smatraju apsurdnim.

Dokaz: Konzilijski izveštaj od _____. i Konzilijski izveštaj od _____. godine, kao i drugi lekarski i specijalistički izveštaji

Lekarska komisija je zanemarila odredbe Zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države, odnosno člana 9. Uslovi i kriterijumi za priznavanje prava na penziju ograničene sposobnosti, kao i povrede osnovnih ljudskih prava i sloboda zagarantovane Ustavom (član 51 stav 2) budući da je po zdravstvenom i fizičkom stanju potpuno nesposobna za rad.

Takođe, porodica ima velike troškove u vezi sa lečenjem bolesti, obavljanjem lekarskih pregleda i kontinuirane fizikalne terapije, te je neophodno da tužilac ostvari penziju za osobe sa trajnim invaliditetom.

Rešenje MFRT - PO sadrži nedostatke koji leže u suštinskoj povredi odredaba Zakona br. 05/L -031 o opštoj administrativnoj proceduri. Bitne povrede ovih odredaba sastoje se u tome što je članom 48. ovog zakona propisano da obrazloženje pisanog administrativnog akta, u ovom slučaju čak i osporeno rešenje, treba da sadrži, između ostalog, i opis činjeničnog stanja na osnovu kojeg je doneto rešenje i razlozi zbog kojih nije prihvaćen bilo koji navod tužioca na osnovu dokaza izvedenih u upravnom postupku ili na osnovu činjenica koje je dostavila uprava, a obrazloženje koje je očigledno nedovoljno, nejasno, protivrečno ili nerazumljivo, jednako je njegovom odsustvu.

Pravni osnov:

Zakon br. 05/L -031 o opštoj administrativnoj proceduri, tačnije član 47 stav 1 i član 48.

Zakon br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države, tačnije član 9.

Zakon 03/L-202 o upravnim sporovima, član 5, 6, 26, 38, 41, 43, 46, 65 i član 67.

Imajući u vidu gorenavedeno, a u smislu člana **26. i 67. Zakona o upravnim sporovima**, tužilac predlaže Osnovnom sudu u Prištini – Upravnom odeljenju – da nakon izvođenja dokaza i po završetku glavnog pretresa donese ovu:

P R E S U D U

USVAJA SE kao osnovana tužba i tužbeni zahtev (Ime i prezime) sa adresom ul._____, br. _____, opština _____.

PONIŠTAVA SE Rešenje Ministarstva finansija, rada i transfera - Penzionog odeljenja u Prištini br. _____ od _____ primljeno od stranke _____. godine kao nezakonito i da Sud **meritorno** usvoji zahtev tužioca za priznavanje prava korisnika penzije lica sa trajnim invaliditetom od dana podnošenja zahteva, kao i da mu se retroaktivno nadoknadi ova penzija i to u zakonskoj kamati od 8%. Ova sredstva se prenose na bankovni račun tužioca (Račun br._____) u banci (Naziv banke).

OBAVEZUJE SE tužena da plati troškove sudskog postupka.

Sve to u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ove Presude, uz pretnju prinudnog izvršenja.

Mesto____ Datum:_____

Tužilac
Ime i prezime

Broj telefona:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

IZJAVA

Ja (ime, ime oca i prezime) rođen na datum _____, u _____ sa prebivalištem u ul. _____ br. _____, selo _____ Opština _____ sa ličnom kartom br. _____ izdato od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, pod svojom punom moralnom i krivičnom odgovornošću, ovim navodim sledeću:

IZJAVU

Da je (ime i prezime) rođen _____ godine sa prebivalištem u Ul. _____, br. _____, selo _____, opština _____ matični broj _____, izdat od strane Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Kosovo, pati od potpunog gubitka osećaja ekstremiteta (kategorija paraplegija i tetraplegija), ne može da se brine o sebi, i stoga je pod mojom brigom i posmatranjem.

Ova izjava je data da bi Odeljenju za penzije obezbedila dokaze za regulisanje pitanja penzije za osobe sa paraplegijom i tetraplegijom, u skladu sa Zakonom br. 05/L-067.

Mesto:

Podnosilac izjave:

Datum: _____

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Ministria e Drejtësisë-Ministarstvo Pravde-Ministry of Justice
Agjencia për Ndhimë Juridike Falas-Agencija za Besplatnu Pravnu Pomoć
Agency for Free Legal Aid

Ministarstvu životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture

Za: Odeljenje za prostorno planiranje, građevinarstvo i stanovanje

Od: (Ime i prezime) sa adresom u ul.____, br.____, opština _____

ŽALBA

protiv odluke opštine o proglašenju porodica korisnika opštinskih stanova

Podnosilac žalbe gđa. (Ime i prezime) sa adresom u ul.____ je podnela prijavu u opštini _____ za smeštaj - stan jer je samohrana majka i već duže vreme živi kod brata sa svojom decom.

Opština _____ nakon objavljivanja Odluke o proglašenju porodica korisnika opštinskog stanovanja br. _____ od _____ . godine ne navodi gđu. (Ime i prezime) u spisku korisnika.

Stranka smatra da je nadležna komisija prekršila zakonske odredbe, tačnije član 5 Zakona br. 03/L-164 o finansiranju posebnih programa stanovanja, član 5 AU br. 21/2010 za određivanje reda prednosti za kategorije porodica koju mogu pridobiti iz posebnih programa za stanovanje, član 5 AU 22/2010, Odluka Skupštine opštine, 15 br. 360/01-52753 od 28.09.2022.

Podnosilac žalbe je samohrana majka, koja živi samo od socijalne pomoći čija je vrednost 110 evra, i da na adresi na kojoj živi nije moguć nastavak boravka pošto se porodica brata proširila i boravak gđe. (Ime i prezime) i njene dece još više opterećuje njegovu porodičnu situaciju.

Stranka (ime i prezime) rođena _____ sa adresom _____ je socijalni slučaj. Rastavljena je od muža i sada živi sa maloletnom decom: (Imena i prezimena dece i njihovi datumi rođenja).

Dokaz: Knjižica socijalne pomoći i izvod o porodičnoj zajednici

Podnosilac žalbe, osim što je od 2019. godine živela u teškim ekonomskim i socijalnim uslovima, morala je da napusti svoju kuću u kojoj je živela tri godine - u selu _____, koju je za nju izgradilo Ministarstvo unutrašnjih poslova. Osećala se ugroženom od meštana sela kao žena koja je sama živela, jer su u nekoliko navrata upadali u njenu kuću i pričinjavali materijalnu štetu.

Dokaz: Karton žrtve izdata od strane Kosovske policije, br. slučaja _____

Ona je slučaj prijavila policiji, ali se ista situacija ponavljala, pa je bila prinuđena da napusti kuću i živi sa bratom.

Pored opasnosti, mesto u kojem je kuću izgradilo Ministarstvo unutrašnjih poslova nema ni osnovne elemente za normalan život, a posebno joj je život otežavao nedostatak puta. Ona navodi da je u mogućnosti da preda tu kuću jer je ne koristi. Njenoj deci su više puta pretili meštani sela. Stoga njoj i njenoj deci je potrebno obezbediti bezbednije mesto boravka.

Na osnovu opisane situacije, potrebno je da se na osnovu dužnosti i odgovornosti i u skladu sa socijalnom politikom, važećim zakonima, kao i međunarodnim konvencijama, sagledaju mogućnosti opštine i obezbedi se socijalno stanovanje za (Ime i prezime).

Ujedno, na osnovu gorenavedenog, zahtevamo da Odeljenje za prostorno planiranje, građevinarstvo i stanovanje donese ovo:

REŠENJE

PONIŠTAVA SE odluka opštine _____ za proglašenju porodica korisnika opštinskog stanovanja br. _____ od dana _____.

ili

PREINAČI SE Odluka opštine _____ za proglašenju porodica korisnika opštinskog stanovanja br. _____ dana _____ i gđa. (Ime i prezime) se uvrsti na spisku korisnika, jer je više puta podnela zahtev za stambeno zbrinjavanje, međutim opština to pravo nikada joj nije dodelila.

Mesto: _____,
Datum: _____

Podnosilac žalbe:
(Ime i prezime)

Broj telefona:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

ZA: Komisija za žalbe i podneske pri Ministarstvu obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija

OD: (Ime i prezime) sa ličnim br. _____. godine.

PREDMET: Žalba

DATUM: _____. godine,

Protiv rešenja br. _____ od _____. godine, Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija - Priština, podnosilac žalbe (ime i prezime) sa ličnim br. _____ u zakonskom roku podnosi ovu:

ŽALBU

Zbog:

- *Pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja i*
- *Pogrešne primene materijalnog prava.*

OBRAZLOŽENJE

Podnosilac žabe (Ime i prezime) - studentkinja upisana u akademsku godinu _____ na Fakultetu prirodno-matematičkih nauka, smer _____ - sada na ____ godini studija prijavila se na Poziv za finansijsku podršku 2000 studenata u oblastima nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike (ili STEM) visokog obrazovanja na Kosovu sa brojem 01B/482 od 16.11.2022. godine prilažanjem neophodnih dokumenata za prijavu na osnovu gore navedenog poziva putem platforme E-Kosova.

Dokaz: Poziv na broj 01B/482 i priložena dokumenta (prijavni list, Studenska potvrda, prepis ocena i CV)

Ona smatra da je ispunila potrebne kriterijume i da je trebalo da bude jedan od korisnika, ali je MONTI, ne upuštajući se uopšte na razmatranje prijave, doneo odluku kojom istu nije uvrstio na

konačnu listu korisnika na kojoj je samo 1.609 korisnika, iako se u pozivu navodi da će biti podržano 2.000 studenata iz STEM oblasti.

Dokaz: Rešenje br. _____ od _____ godine.

Odluka MONTI-a je besmislena jer je podnosilac prijave ispunio sve kriterijume tražene na osnovu poziva, ima zadovoljavajući uspeh, njena porodica nije u dobrom materijalnom stanju i dolazi iz opštine _____

Dokaz: Lična karta, pripis ocena

Za porodicu, troškovi ćerke za pohađanje studija su nepodnošljivi i imaju prilično mala primanja koja nisu dovoljna za pokrivanje troškova studija, pa je vrlo neophodno da podnosilac prijave (Ime i prezime) iskoristi prednost ove stipendije kako bi mogla nastaviti studije u grani koju je izabrala.

Smatramo da ova odluka sadrži nedostatke koji leže u pogrešnoj primeni materijalnog prava jer podnosilac prijave (Ime i prezime) ispunjava sve kriterijume na osnovu Poziva objavljenog od strane MONTI-a.

Stoga predlažemo Komisiji za žalbe i podneske da, nakon uvida u ovu žalbu i priložene dokaze, donese ovo:

R E Š E N J E

USVAJA SE kao osnovana žalba i podnosilac prijave (ime i prezime) sa ličnim brojem: _____, student upisan u akademsku godinu _____ na Prirodno-matematičkom fakultetu, smer _____ se uvrsti u spisak korisnika za finansijsku podršku 2000 studenata iz oblasti nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike (ili STEM) visokog obrazovanja na Kosovu.

Mesto _____,
Datum: _____

Podnosilac žalbe,
Ime i prezime

Broj telefona:

NDIHMJA JURIDIKE • PRAWNA POMOC
LEGAL AID

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA AGENCIJA ZA CIVILNU REGISTRACIJU

Preko

Kancelarije civilnog statusa u _____

Za: Komisiju za žalbe

Od: (ime, (ime roditelja) i prezime), sa adresom u ul. _____ selo. _____, opština _____ koji poseduje ličnu kartu Republike Kosovo sa ličnim br. _____. godine,

U skladu sa članom 19. Administrativnog uputstva br. 19/2015 - za uslove i procedure za promenu ličnog imena u zakonskom roku, podnosi ovu:

ŽALBU

Protiv rešenja Komisije za razmatranje zahteva za promenu ličnog imena br. _____ od _____. godine. primljeno dana _____.

OBRAZLOŽENJE

Stranka((ime, (ime roditelja) i prezime), je podnela zahtev za promenu ličnog prezimena sa _____ na _____ jer njegov roditelj (ime roditelja) ima gorenavedeno prezime i nema smisla da roditelj i sin imaju različita prezimena.

Nakon uvida u zahtev, Komisija za razmatranje zahteva za promenu ličnog imena donosi rešenje kojim se **Odbija** zahtev (Ime i prezime) za promenu ličnog prezimena s obzirom da je priložio dokumenta kojima su istekli rokovi, tj. dokumenta starija od 6 (šest) meseci.

Dokaz: Rešenje br. _____. godine,

Donošenjem ovog rešenja, prvostepeni organ – Komisija za razmatranje zahteva za promenu ličnog imena pogrešno je utvrdila činjenično stanje jer stranka ne osporava činjenicu da su možda postojale i starije isprave, ali da se to dogodilo se zbog nemara Opštine – budući da je jedno vreme Kancelarija civilnog stanja bila bez rukovodioca jer je bivši šef civilnog stanja preminuo. Stoga zahtevam da se dokumentacija dostavljena ovom žalbo razmotri i prezime stranke _____ se promeni sa _____ na _____.

Dokaz: Dokumenti sa rokom trajanja do 6 (šest) meseci

Prilikom donošenja ovog rešenja, prvostepeni organ, odnosno komisija za procenu, pogrešno je utvrdila činjenično stanje koje se sastoji u tome da prema svim dokumentima podnosilac zahteva ispunjava sve kriterijume u skladu sa članom 5. Administrativnog uputstva br. 19/2015 za uslove i procedure za promenu ličnog imena i dokumentacija je prilažena u celini kako je propisano članom 7. i 20. istog uputstva. (vidi dokumente u prilogu spisa predmeta).

Shodno gore navedenim, zahtevamo od drugostepenog organa da nakon razmatranja ove žalbe donese jedno od dole predloženih rešenja:

REŠENJE

USVAJA se Žalba kao osnovana.

PREINAČI SE Rešenje Komisije za razmatranje zahteva za promenu ličnog imena, br. _____ od _____ primljeno dana _____ tako da se g. (ime i prezime) priznaje pravo na promenu ličnog prezimena sa _____ na _____.

ili

PONIŠTAVA SE Rešenje Komisije za razmatranje zahteva za promenu ličnog imena broj _____ od _____ primljeno _____. godine i predmet se vraća na ponovno odlučivanje.

Mesto _____
Datum: _____

Podnosilac žalbe,
Ime i prezime

Broj telefona:

OSNOVNOM SUDU– PRIŠTINA
Upravno odeljenje

Za

APELACIONI SUD – PRIŠTINA

TUŽILAC: (ime, (ime roditelja) i prezime) Adresa: ul._____, mesto_____

TUŽENI: Ministarstvo rada i socijalne zaštite - Priština
Upravni spor - poništenje rešenja.

Tužilac (ime, (ime roditelja) i prezime) iz _____, sa ostalim generalima kao u spisima predmeta, u slučaju upravnog spora tuženog Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu - PO Priština, po tužbi za priznavanje prava na korišćenje penzije za lica u potrebi.

Protiv presude Osnovnog suda u Prištini, Upravnog odeljenja A. br. _____ od _____. godine, tužilac u zakonskom roku podnosi ovu:

Ž A L B U

Zbog:

- Bitne povrede odredaba postupka
- Netačnog i nepotpunog utvrđivanja činjeničnog stanja,
- Pogrešne primene materijalnog prava.

Ovom žalbom predlažem drugostepenom sudu:

- da žalbu usvoji kao osnovanu
- poništi pobijanu presudu i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno suđenje,
- ili preinačiti pobijenu presudu.

Tužilac je osoba sa invaliditetom, i zahtevao je da mu se kao osobi sa invaliditetom nastavi pravo na penziju, jer je rešenjem tuženog ministarstva od 20.04. _____ primljenog _____ godine, njegov zahtev odbijen s obzirom da tužilac nije osoba sa invaliditetom i nema trajnu invalidnost.

- **D o k a z :** *rešenje br.* _____ *od* _____

Nezadovoljan prvostepenom odlukom, tužilac se žalio drugostepenom organu, koji je njegovu žalbu odbio iz razloga što ne ispunjava zakonske uslove za priznavanje ovog prava shodno odredbama člana 3 Zakona br.2003/23 o penzijama lica sa ograničenim sposobnostima na Kosovu.

Dakle, drugostepeni organ je doneo samovoljno rešenje ne ulazeći u utvrđivanje činjeničnog stanja i bez uvida u priložene dokaze.

Tužilac je u konkretnom slučaju podneo tužbu Upravnom odeljenju Osnovnog suda, a sud u prethodnom predmetu je usvojio tužbu tužioca ukidanjem rešenja tuženog MRSZ u Prištini br. _____, od _____ i priznao je pravo na invalidsku penziju od dana prestanka.

D o k a z : Presuda A.br. _____
Lekarski izveštaji, Uverenje br. _____ od _____ o priznavanju prava na penziju za ovu kategoriju,
Potvrda KUCK-a, od lekarske komisije dana _____.

Iz svega navedenog, jasno se vidi da postoje svi valjani dokazi, činjenice i iskazi da se prizna pravo na penziju osobama sa invaliditetom, budući da isto lice, na osnovu medicinske dijagnoze, nije u mogućnosti da odgovori na lične potrebe, te da mu se zdravstveno stanje još više pogoršalo, budući da je korisnik ove penzije i nije u mogućnosti da obavlja svoje lične potrebe.

Drugostepeni upravni organ, kao i Osnovni sud u Prištini presudom A. br. _____ od _____, zanemario je sve dokaze i iskaze i uopšte nije proverio dotičnu osobu, te da mu se zdravstveno stanje pogoršalo i još mnogo toga i u donetom rešenju nije dao nikakvo obrazloženje zašto uopšte nisu uzeti u obzir, već samo sa opštim obrazloženjem da zbog nedovoljnih dokaza je odbio tužbu.

S obzirom da stranka nije podvrgnuta pregledu od strane lekarske komisije dovelo je do stvaranja pogrešne slike o stranci (*pogrešno utvrđivanje činjeničnog stanja*)

Pogrešna primena materijalnog prava se sastoji u tome što je, upravo zbog pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja, prvostepeni organ pogrešno primenio zakonske odredbe. Iz svega navedenog, pobijena presuda ovom žalbom ozbiljno krši prava predviđena Zakonom br. 2003/23 o socijalnoj pomoći i članom 9 Zakona br. 04/L-131 o penzijskim šemama finansiranim od države (Službeni list Republike Kosovo / br. 35/05 jun 2014). za penzije osoba sa invaliditetom na Kosovu, i sa drugim pravima definisanim Ustavom R. Kosova, pošto je na osnovu svog zdravstvenog i fizičkog stanja potpuno ograničen u radnoj sposobnosti.

Ovakvi nedostaci leže u bitnoj povredi odredaba Zakona o upravnom postupku, bitne povrede ovih odredaba sastoje se u tome što je članom 84. stav 2. ovog zakona propisano da upravni akt, koji u ovom slučaju je pobijeno rešenje, mora da sadrži, između ostalog, sažetak činjeničnog stanja na osnovu dokaza izvedenih tokom upravnog postupka ili na činjenicama koje je dala uprava, a ne neosnovanu izjavu tužene.

Tužilac smatra da je pobijeno rešenje tuženog Ministarstva doneto i na osnovu pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja i na osnovu važećih zakonskih odredbi i u smislu člana 10 Zakona o upravnim sporovima, i jasno je da ovo rešenje sadrži formalno-pravne nedostatke.

Iz navedenog, smatram da je ova žalba osnovana i predlažem da se kao takva i USVOJI i odluči prema predlozima datim na početku iste.

Mesto _____
Datum: _____

Podnosilac žalbe,

Ime i prezime _____

Broj telefona: _____

ZA: Kabinet gradonačelnika opštine _____, g. _____ godine.

OD: (Ime i prezime) sa ličnim br. _____

PREDMET: Zahtev za finansijsku podršku

DATUM: _____ godine.

Stranka (ime i prezime) iz sela _____, opština _____, roditelj je 4 (četvoro) dece i takođe socijalni slučaj.

Dokaz: Knjižica socijalne pomoći

Kao deo ove kategorije, finansijski problemi su postali svakodnevna briga, znajući da u porodici ima 6 (šest) članova, a posebno je život postao još teži sa izraženim zdravstvenim problemima drugog deteta - sina (ime i prezime dečaka).

Dokaz: Ekstrakt dana _____, Lekarski izveštaji

Iz zdravstvenih kartona specijalista neurologije može se utvrditi ozbiljno zdravstveno stanje dečaka (Ime i prezime), koji od rođenja ima ove tegobe koje ga sprečavaju da sam obavlja sve radnje, što dokazuje da porodica ima velike troškove koje se odnose na lečenje bolesti, obavljanje lekarskih pregleda i nabavku neophodnih lekova.

Istovremeno, stanje sina uslovalo je da se on tretira kao osoba sa invaliditetom, ali roditelj (ime i prezime roditelja) nema dovoljno finansijskih sredstava da obavi odgovarajuće analize.

Lečenje, obavljanje analiza i postavljanje tačne dijagnoze omogućilo bi mu da ostvari neka prava iz navedene kategorije lica, a sve u skladu sa važećim zakonima, kao i međunarodnim konvencijama.

Na osnovu opisane situacije, HITNO se zahteva od strane Kabineta gradonačelnika, po dužnostima i odgovornostima i u skladu sa socijalnom politikom, da sagleda mogućnosti opštine i pruži finansijsku podršku porodici (Prezime porodice) i njihovom sinu (ime i prezime dečaka) da se isti što pre je moguće adekvatno leči.

Prema gorenavedenom, zahtevam da uzmete u obzir ovaj zahtev jer je veoma osetljiv i od velikog interesa za porodicu i podnosioca zahteva.

U prilogu je potvrda banke i broj bankovnog računa.

Mesto: _____

Datum: _____ godine.

**Podnosilac zahteva,
Ime i prezime**

Broj telefona:

ZA: Direkciju za zdravstvo i socijalnu zaštitu - Opština _____

OD: (ime, (ime roditelja) i prezime)- lični br. _____.

PREDMET: Zahtev za socijalno stanovanje

Stranka (Ime, (ime roditelja) i prezime) rođen _____ sa adresom u ul. _____ selo _____, opština _____ je socijalni slučaj. Živi zajedno sa suprugom i 2 (dvoje) maloletne dece u očevoj jednosobnoj kući (ime i prezime oca)

Dokaz: Knjižica socijalne pomoći

Podnosilac zahteva (Ime, (ime roditelja) i prezime) je izvršio podelu i razdvajanje iz porodične zajednice sa ocem (Ime i prezime) i istima je nemoguće da nastave zajednički život u porodičnoj zajednici zbog veoma malog prostora očeve kuće.

Dokaz: Ugovor o podeli i razdvajanju porodične zajednice, od _____ (overen kod notara) i izvod o porodičnoj zajednici

Porodica (Porodično prezime) pored toga što živi u teškim ekonomskim i socijalnim uslovima, ne poseduje nikakvu nekretninu, ne rade ni on ni supruga, pa im je nemoguće da reše stambeno pitanje za svoju porodicu, i tako su prinuđeni da traže stambeni smeštaj od opštine _____.

Dokaz: Potvrde da ne poseduju nekretnine i Potvrde o nezaposlenosti

Porodici je otežan život i zbog okolnosti koje su nastale kao posledica pandemije Covid-19, kao i zbog povećanja cena kao posledica inflacije širom sveta.

Stoga, na osnovu opisane situacije, HITNO se zahteva od Uprave za zdravstvo i socijalnu zaštitu – opština _____, da na osnovu dužnosti i odgovornosti i u skladu sa socijalnom politikom, važećim zakonima, kao i međunarodnim konvencijama razmotri mogućnosti opštine i obezbedi socijalno stanovanje za (ime i prezime).

Prema gorenavedenom, zahtevam da uzmete u obzir ovaj zahtev jer je veoma osetljiv i od velikog interesa za porodicu i podnosioca zahteva.

Mesto: _____,
Datum: _____

Podnosilac zahteva:
Ime i prezime

Broj telefona:

NDIHMA JURIDIKE • PRAVNA POMOC
LEGAL AID

A.br: _____ godine.

APELACIONI SUD U PRIŠTINU

UPRAVNO ODELJENJE

Od: (ime i prezime) sa adresom u ul: _____, opština _____

Predmet: Zahtev za ubrzanje postupka

Pri ovom sudu sprovodi se upravni postupak za predmet A. br. _____ koji se odnosi na Penziju za paraplegičare i tetraplegičare prve grupe.

Tužilac (Ime i prezime) je podneo tužbu Osnovnom sudu u Prištini, koji je usvojio tužbu i tužbeni zahtev tužioca u postupku ponovnog odlučivanja, odobravajući njeno pravo na penziju i obavezujući tuženog MRSZ - DAPRK da retroaktivno obešteti tužioca isplato na ime penzije za paraplegičare i tetraplegičare prve grupe za navedeni period na osnovu presude Osnovnog suda u Prištini.

Dokaz: Presuda A. br. _____ od _____. godine.

Protiv ove presude tuženi je u zakonskom roku uložio žalbu, stoga zahtevamo od ovog suda da ovaj predmet razmotri kao prioritetan jer nije prvi put da se predmet nalazi u ovom sudu, prvi put je vraćen na ponovno odlučivanje, a takođe po drugi put je MRSZ–DAPRK podneo žalbu i predmet stiže do Apelacionog suda. Isto tako, predmet je hitne prirode.

Tužilac je osoba sa invaliditetom i pripada grupi paraplegičara i tetraplegičara i lošeg je zdravstvenog stanja, takođe se nalazi u teškom ekonomskom stanju, znajući da zbog svog stanja ima velike troškove, zahtevamo od Apelacionog suda u Prištini da ovaj predmet razmotri sa prioritetom i u razumnom vremenskom okviru.

Dakle, imajući u vidu prirodu problema kao i dug vremenski period od kada je tužilac podneo tužbu, tj. od 2018. godine, procenjujemo da bi ovaj spor trebalo rešiti što je pre moguće i tužilac ostvari svoje pravo, jer smatramo da daljim odlaganjem ovog postupka prekršio bi njena osnovana prava zasnovana na Ustavu Kosova i važećim zakonima.

Istovremeno, u vezi sa pritužbom koju je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite podnelo Apelacionom sudu, smatramo da ona nije zasnovana na činjenici da stranka (Ime i Prezime) ima sve lekarske izveštaje i da i dalje redovno obavlja sve zdravstvene preglede kod specijalista neuropsihijatrije, pa se iz godine u godinu dokazuje da ista spada u prvu kategoriju paraplegičara i tetraplegičara.

Dokaz: Konzilijumski i specijalistički izveštaji

Iz gorenavedenog, zahtevao od ovog suda da razmotri ovaj zahtev i da prednost ovom predmetu.

Mesto: _____,

U ime podnosioca zahteva za ubrzanje postupka (hitnosti)

Datum: _____

Roditelj tužioca (ime i prezime)

Broj telefona:

NDIHMJA JURIDIKE • PRAVNA POMOĆ
LEGAL AID

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Ministria e Drejtësisë-Ministarstvo Pravde-Ministry of Justice
Agjencia për Ndhimë Juridike Falas-Agencija za Besplatnu Pravnu Pomoć
Agency for Free Legal Aid

OSNOVNOM SUDU U PRIŠTINI
Upravno odeljenje

TUŽILAC: (ime i prezime) sa adresom u ul: _____ br. __ mesto: _____ godine.

TUŽENI: Ministarstvo unutrašnjih poslova - Generalna uprava policije - Komisija za odlučivanje

Protiv rešenja MUP-a, tačnije Generalne uprave policije sa br. predmeta: _____ od _____ godine, u zakonskom roku podnosi sledeću:

T U Ž B U
za pokretanje upravnog spora

Prema tužiocu (ime i prezime) sa adresom u ul: _____ br. __ , iz _____, dana _____ napuštajući parking ETC došlo je do udesa, isti je bio sa desne strane vozača automobila tipa Mercedes koji ga je udario jer se nalazio na strani raskrsnice bez znakova, a po pravilima saobraćaja ukoliko nema semafora (svetlećih znakova) i znakova postavljenih horizontalno ili vertikalno na kolovozu, prednost ima desna strana u smeru kretanja, ali je i dalje bez ikakvog razjašnjenja i veštačenja proglašen krivim od strane policijskih službenika Regionalne jedinice drumskog saobraćaja u Prištini, iako isti nije potpisao rešenje o prekršaju.

Dokaz: Rešenje o prekršaju _____

Nezadovoljan navedenim rešenjem, tužilac je uložio prigovor na rešenje za prekršaj u drumskom saobraćaju, ali je ponovo, ne opuštajući se u utvrđivanju slučaja, komisija za

odlučivanje Generalne uprave policije smatra da je prigovor neosnovan i potvrdila je rešenje o prekršaju _____.

Dokaz: Prigovor stranke pod nazivom žalba od _____ godine,
Odluka Komisije za odlučivanje _____

Veće Komisije za odlučivanje odlučilo je suprotno članu 46. Zakona br. 05/L-087 za prekršaje, ostavljajući na snazi policijski izveštaj i rešenje o prekršaju apsolutno suprotno pravilima drumskog saobraćaja.

Dokaz: Da Sud službeno preuzme sigurnosne kamere poslovnog prostora

S obzirom da tužilac nije platio iznos kazne i nije mu nadoknađena šteta koju mu je pričinio vozač automobila tipa Mercedes, tužilac predlaže Osnovnom sudu u Prištini da zakaže glavni pretres i nakon iznošenja dokaza donese ovu:

P R E S U D U

USVAJA SE u celini tužbeni zahtev i zahtev tužioca (Ime i prezime) sa adresom u ul. _____br.____, iz _____.

PONIŠTAVA SE Rešenje Ministarstva unutrašnjih poslova - Generalne uprave policije - Komisija za utvrđivanje _____ od _____ godine primljeno od strane stranke _____ kao nezakonito i zahteva se od suda **meritorno** proglasi da stranka nije kriva za izazivanje nesreće.

ili

PONIŠTAVA SE Rešenje Ministarstva unutrašnjih poslova - Generalne uprave policije - Komisija za utvrđivanje _____ od _____ godine primljeno od strane stranke _____ i predmet se vraća na ponovno razmatranje i odlučivanje kod tužene.

Priština,
Datum: _____

Tužilac,
Ime i prezime
